

อุคฺคหณิมิตฺตํ ปเนตฺถ ปคฺขรณฺตมิมฺว อุปฺภุจฺจาติ. ปฏิกฺภาณิมิตฺตํ นิจฺจลํ สมนฺนิสินฺนํ หุตฺวา อุปฺภุจฺจาติ.

เป็นปฏิภูม อสุภมึหนองไหลออกน้าเกลียด เป็นปฏิภูม" ดังนี้เถิด. ก็อุคฺคหณิมิตฺตํ ใน วิบุพฺพกอสฺสุภํ นี้ ปราภุเหมือนมีหนองไหลออก อยู่. ส่วนปฏิกฺภาณิมิตฺตํ ปราภุเป็นร่างที่ไม่ สั้นไหว สงบนิ่ง.

วิจฺฉิทฺทกํ ยฺหุทฺธมฺมฺหฺเล วา โจราภุวิยํ

วิจฺฉิทฺทกอสฺสุภ ย่อมหาได้ในสนามรบ

วา สฺสาเน วา ยตฺถ ราชาโน โจรเ ฉินฺหาเปนฺติ. อรณฺเณ วา ปน สึทฺพฺยคฺคฺเขหิ ฉินฺนปฺริสฺฐุจฺจาเน สพฺภติ. ตสฺมา ตถารูปี จานํ กนฺตุวา สเจ นานาหิสายํ ปติตฺตมฺปิ เอกาวชฺชเนน อาปาถํ อากจฺจติ อิจฺเจตํ กุสลํ. โน เจ อากจฺจติ, สยํ หตฺถเนน น ปรามสฺสิตพฺพิ. ปรามสนฺโต หิ วิสุสาสฺสิ อาปชฺชติ. ตสฺมา อารามิเกน วา สมณฺฑเทเสน วา อณฺเณน วา เกนจิ เอกภุจฺจาเน กาเรตพฺพิ. อลฺภนฺเตน กตฺตรณฺญุจฺฉิยา วา หตฺถเกน วา เอกงฺคฺสนฺตฺรํ กตฺวา อุปนาเมตพฺพิ. เอวํ อุปนาเมตฺวา "วิจฺฉิทฺทกํ ปฏิภูมํ วิจฺฉิทฺทกํ ปฏิภูมฺ"ติ

บ้าง ในคางโจรบ้าง ในป่าช้าบ้าง ในสถานที่ ที่พระราชารับสั่งให้มันพวกโจรบ้าง. หรือว่า ในป่าตรงที่คนถูกสึหะหรือเสื่อโครงกักตัวขาด บ้าง. เพราะฉะนั้น พระโยคีไปสู่สถานที่ที่ เป็นเช่นนั้นแล้ว ถ้าหากว่าร่างที่ขาด แม้ที่ ตกไปทางทิศต่าง ๆ กัน มาสู่คลอง (ทวารตา) โดยอ่าวชชนะเดียวกันได้ไซ้ร อย่างนี้ นี้เป็นการดี. ถ้าหากว่ามาสู่คลอง โดยอ่าวชชนะเดียวกันไม่ได้, ก็อย่าใช้มือ แตะต้องเสียเอง. เพราะว่าเมื่อแตะต้อง เข้า ก็จะถึงความคั้นเคยไป. เพราะฉะนั้น ควรใช้คนวัดหรือสมณฺฑเทส หรือใครคนใด คนหนึ่ง ให้รวมไว้ในที่เดียวกัน. เมื่อหาใคร

คุณปราโมช น้อยวัฒน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มนสิกาโร ปวตุเตตพโพ. ตตถ อุกคหนิมิต्तํ
 มชฺเฒ จิตฺตํ^๑ วย อุปฺปจฺจติ. ปฏิกฺขณนิมิต्तํ
 ปน ปริปุณฺณํ หุตฺวา อุปฺปจฺจติ.

ไม่ได้ ก็ควรใช้ไม้เท้า หรือไม้ถือ งดให้
 เข้าไปหากัน ทำให้มีช่องห่างกันสัก ๑ องคุลี.
 ครั้นงัดให้เข้าไปหากันอย่างนี้แล้ว ก็พึงทำ
 มนสิการให้เป็นไปว่า "อสุภชาดกลางน่า-
 เกลี่ยค เป็นปฏิภูล อสุภชาดกลางน่าเกลี่ยค
 เป็นปฏิภูล" ดังนี้เถิด. อุกคหนิมิตใน
 วิจจิตทกอสุภนั้น ปราภฏเหมือนเป็นร่างที่
 ชาดกลาง. ส่วนปฏิภาคนิมิตปราภฏเป็น
 ร่างเต็ม.

วิชฺชายิตเก วิชฺชายิตกํ ปฏิภูล^๒
 วิชฺชายิตกํ ปฏิภูล^๒นฺติ มนสิกาโร
 ปวตุเตตพโพ. อุกคหนิมิต्तํ ปเนตฺถ ตทํ ตทํ
 ชายิตสทิสเมว อุปฺปจฺจติ. ปฏิกฺขณนิมิต्तํ
 ปริปุณฺณเมว หุตฺวา อุปฺปจฺจติ.

ในวิชชายิตกอสุภ พึงทำมนสิการให้
 เป็นไปว่า อสุภ ถูกสัตว์กัดกินโดยอาการ
 ต่าง ๆ น่าเกลี่ยค เป็นปฏิภูล อสุภถูกสัตว์
 กัดกินโดยอาการต่าง ๆ น่าเกลี่ยค เป็น
 ปฏิภูล ดังนี้เถิด. ก็อุคคหนิมิตในวิชชายิตก-
 อสุภนี้ ปราภฏเหมือนร่างที่ถูกกัดกินที่ตรงนี้
 ตรงนั้น นั่นแหละ. ปฏิภาคนิมิต ปราภฏ
 เป็นร่างเต็ม (ไม่เว้า ๆ แหว่ง ๆ).

^๑ ส. จินนํ.

^๒ ฉ. ปฏิภูล.

คุณปราโมช น้อยวัฒน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิกิขิตตกมปิ วิจฺฉิทฺทเก วุตฺตนเยเนว
 องฺคุลงฺคุสนฺตรํ กาเรตฺวา วา กตฺวา วา
 "วิกิขิตฺตํ ปฏิภูลํ^๑ วิกิขิตฺตํ ปฏิภูลนฺ"^๑ติ
 มนสิกาโร ปวตฺเตตฺพโพ. เอตฺถ
 อุกฺกหนิมิตฺตํ ปากฺกนฺตรํ หุตฺวา อุปฺภุจฺจาติ.
 ปฏิภาคนิมิตฺตํ ปน ปริปฺภุณฺเมว หุตฺวา
 อุปฺภุจฺจาติ.

แม้วิกิขิตตกอสุภ พระโยคี ก็พึงใช้
 ให้เขาทำหรือทำเอง ให้มีช่องห่างกันส่วนละ
 ๑ องคุลี ตามนัยที่ได้กล่าวแล้ว ในวิจฉิททก-
 อสุภนั้นแหละ แล้วทำมนสิการให้เป็นไปว่า
 "อสุภถูกทิ้งไว้มีประการต่าง ๆ น่าเกลียด
 เป็นปฏิภูล อสุภถูกทิ้งไว้มีประการต่าง ๆ
 น่าเกลียดเป็นปฏิภูล" ดังนี้เถิด. อุกกหนิมิต
 ในวิกิขิตตกอสุภนี้ ปราภฏเป็นร่างที่มีช่องห่าง
 ปราภฏ. ส่วนปฏิภาคนิมิตปราภฏเป็นร่างเต็ม
 (ไม่มีช่องห่างปราภฏ) ที่เดียว.

หตวิกิขิตตกมปิ วิจฺฉิทฺทเก วุตฺตป-
 ปกาเรสุเยว จาเนสุ สพฺภติ. ตสฺมา
 ตตฺถ กนฺตฺวา วุตฺตนเยเนว องฺคุลงฺคุสนฺตรํ
 กาเรตฺวา วา กตฺวา วา "หตวิกิขิตฺตํ
 ปฏิภูลํ หตวิกิขิตฺตํ ปฏิภูลนฺ"^๑ติ มนสิกาโร
 ปวตฺเตตฺพโพ. อุกฺกหนิมิตฺตํ ปเนตฺถ
 ปญฺญายมานํ ปหารมฺขิ^๒ วย โทติ.

แม้หตวิกิขิตตกอสุภ ก็ย่อมหาได้ใน
 สถานที่ทั้งหลาย อันมีประการดังได้กล่าวแล้ว
 ในวิจฉิททกอสุภนั้นทีเดียว. เพราะฉะนั้น
 พระโยคีไปในสถานที่นั้นแล้ว ก็พึงใช้ให้เขา
 ทำหรือทำเอง ให้มีช่องห่างกันส่วนละ
 ๑ องคุลี ตามนัยที่ได้กล่าวแล้วนั้นแหละ แล้ว
 ทำมนสิการให้เป็นไปว่า "อสุภ ถูกประหาร

^๑ ฉ. ปฏิภูลํ.

^๒ สี. ปญฺญายมานปหารมฺขิ.

คุณปราโมช น้อยวัฒน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปฏิภาคนิมิตต์
อุปฐาติ.

ปริปัญณเมว

หุตฺวา

ทิ้งไว้ มีประการต่าง ๆ น่าเกลียด เป็น
ปฏิกุล อสุภอุกประหารทิ้งไว้มีประการต่าง ๆ
น่าเกลียด เป็นปฏิกุล" ดังนี้เถิด. ก็อุคคห-
นิมิตในหตวิกขิตตกอสุภนี้ ย่อมเป็นเหมือนร่าง
ที่มีปากแผล เพราะถูกประหารปรากฏอยู่.
ปฏิภาคนิมิตปรากฏเป็นร่างเต็มทีเดียว.

โลหิตกั ยุตฺถมณฺฑลาทีสุ ลหฺตฺตปฺหารานํ
หตฺตปาทาทีสุ วา ฉินฺนเนสุ ภินฺนคณฺฑปิปฺภาทีนํ
วา มุขโต ปคฺขรมาณกาเล สพฺภติ. ตสฺมา
ตํ ทิสฺวา "โลหิตกั ปฏิกุลํ โลหิตกั
ปฏิกุลนฺ"ติ มนสิกาโร ปวตฺเตตพฺโพ. เอตฺถ
อุคคหนิมิตต์ วาตฺตปฺนฺหา วีย รตฺตปฺนฺกา
จลมาณาการํ อุปฐาติ. ปฏิภาคนิมิตต์ ปน
สนฺนินฺนํ หุตฺวา อุปฐาติ.

โลหิตกอสุภ ย่อมหาได้ในเวลาที่มัน
หลังไหลออกมาทางปากแผล ที่อวัยวะมีมือ
เท้า เป็นต้น ของร่างที่ได้รับการประหาร
ณ สถานที่มีสนามรบ เป็นต้น หรือของร่างที่มี
ผีต่อมเป็นต้นแตกแล้ว. เพราะฉะนั้น
พระโยคีเห็นโลหิตกอสุภนั้นแล้ว ก็พึงทำ
มนสิการให้เป็นไป ว่า "อสุภมีโลहितหลังไหล
แตกเปื้อน น่าเกลียด เป็นปฏิกุล อสุภมีโลहित
หลังไหลแตกเปื้อนน่าเกลียด เป็นปฏิกุล"
ดังนี้เถิด. อุคคหนิมิต ในโลหิตกอสุภนี้
ปรากฏเป็นร่างที่มีอาการไหว เหมือนธง
ผืนแดงที่ถูกลมตี ฉะนั้น. ส่วนปฏิภาคนิมิต
ปรากฏเป็นร่างสงบนิ่ง.

คุณจิรศักดิ์-คุณทองรักษ์ สวัสดิ์
อุทิศส่วนกุศลให้ คุณยายอิน และคุณพ่อคุณแม่

บุพฺพกัม ทวี^๑หตี^๑หจ^๑เยน กุณ^๑ปส^๑ส นว^๑หิ
 วณ^๑มุ^๑เข^๑หิ กิ^๑มิ^๑รา^๑สิ^๑ป^๑ก^๑ษ^๑ร^๑ณ^๑กา^๑เล โห^๑ติ.
 อ^๑ป^๑จ ต^๑ โส^๑ณ^๑สิ^๑กา^๑ล^๑ม^๑น^๑ุ^๑ส^๑ส^๑โก^๑ม^๑หิ^๑ส^๑ห^๑ต^๑ถิ-
 อ^๑ส^๑ส^๑อ^๑ช^๑ค^๑รา^๑หิ^๑ ส^๑ร^๑ี^๑ร^๑ูป^๑มา^๑ณ^๑เม^๑ว หุ^๑ต^๑วา
 ส^๑า^๑ล^๑ิ^๑ก^๑ต^๑ต^๑ร^๑า^๑สิ วิ^๑ย ติ^๑ฏ^๑จ^๑ติ. เต^๑ส^๑ ย^๑ต^๑ถ
 ก^๑ต^๑ถ^๑จิ "บุพฺพกัม ป^๑ฏ^๑ิ^๑ก^๑ล^๑ บ^๑ุพฺพกัม ป^๑ฏ^๑ิ^๑ก^๑ณ^๑"ติ
 ม^๑น^๑สิ^๑กา^๑โร ป^๑ว^๑ต^๑เต^๑ต^๑พ^๑ุ^๑โ^๑. จ^๑ุพป^๑ิ^๑ณ^๑ห^๑ป^๑า^๑ติ^๑ก-
 ติ^๑ส^๑ส^๑ต^๑เ^๑ร^๑ส^๑ หิ ก^๑า^๑พ^๑ท^๑ิ^๑ฆ^๑ว^๑า^๑ปี^๑ยา อนุ^๑โต
 ห^๑ต^๑ถิ^๑ก^๑ุณ^๑เป นิ^๑ม^๑ิต^๑ต^๑ อ^๑ุปฏ^๑จ^๑า^๑ติ. อ^๑ุ^๑ค^๑ค^๑ห^๑นิ^๑ม^๑ิต^๑ต^๑
 ป^๑เน^๑ต^๑ถ จ^๑ล^๑มา^๑น^๑ วิ^๑ย อ^๑ุปฏ^๑จ^๑า^๑ติ. ป^๑ฏ^๑ิ^๑ก^๑า^๑ค^๑นิ^๑ม^๑ิต^๑ต^๑
 ส^๑า^๑ล^๑ิ^๑ก^๑ต^๑ต^๑ป^๑ิ^๑ณ^๑โ^๑ วิ^๑ย ส^๑น^๑ุ^๑นิ^๑สิ^๑น^๑ิ หุ^๑ต^๑วา
 อ^๑ุปฏ^๑จ^๑า^๑ติ.

บุพฺพก^๑อ^๑สุ^๑ภ^๑ ย^๑่อม^๑มี^๑ใน^๑เว^๑ลา^๑ที่^๑มี^๑ห^๑ม^๑ุ^๑ห^๑น^๑อน
 หล^๑ั่ง^๑ไ^๑หล^๑อ^๑ก^๑ท^๑าง^๑ป^๑าก^๑แ^๑ล (ท^๑ว^๑าร) ๕
 ๙ แห่ง^๑ของ^๑ช^๑าก^๑ศ^๑พ เม^๑ื่อ^๑เว^๑ลา^๑ล^๑่วง^๑ไป ๒-๓
 วัน. ๑^๑น^๑ึ่ง^๑ บ^๑ุพฺพก^๑อ^๑สุ^๑ภ^๑น^๑ั้น^๑ ย^๑่อม^๑ต^๑ัง^๑อยู่^๑เหมือน^๑
 ก^๑อง^๑ช^๑าว^๑สา^๑ลี ที่^๑มี^๑ช^๑า^๑ค^๑เท^๑่า^๑ร^๑าง^๑ของ^๑ส^๑ุน^๑ช^๑ำ^๑น
 ส^๑ุน^๑ช^๑ัจ^๑จ^๑อก^๑ ม^๑น^๑ุ^๑ษ^๑ย์^๑ โ^๑ก^๑ กระจ^๑บ^๑ือ^๑ ช^๑ำ^๑ง^๑ ม^๑้ำ
 ง^๑ุ^๑เหล^๑ือ^๑ม^๑เป็น^๑ต^๑ัน^๑น^๑ั^๑เอง. ฝ^๑ิง^๑ท^๑ำ^๑ม^๑น^๑สิ^๑กา^๑ร^๑ให้
 เป็น^๑ไป^๑ใน^๑ร^๑าง^๑ของ^๑ส^๑ุน^๑ช^๑ำ^๑น^๑เป็น^๑ต^๑ัน^๑ เหล^๑่า^๑น^๑
 ร^๑าง^๑ใ^๑ต^๑ร^๑าง^๑หน^๑ึ่ง^๑ ว่า "อ^๑สุ^๑ภ^๑มี^๑ห^๑น^๑อน^๑ น^๑ำ^๑เก^๑ล^๑ี^๑ย^๑ค
 เป็น^๑ป^๑ฏ^๑ิ^๑ก^๑ล^๑ อ^๑สุ^๑ภ^๑มี^๑ห^๑น^๑อน^๑ น^๑ำ^๑เก^๑ล^๑ี^๑ย^๑ค^๑ เป็น^๑
 ป^๑ฏ^๑ิ^๑ก^๑ล" ด้^๑ง^๑น^๑ี้^๑เถ^๑ิด. จ^๑ริง^๑อยู่^๑ นิ^๑ม^๑ิต^๑ใน^๑ศ^๑พ^๑ช^๑ำ^๑ง^๑
 ช^๑ึ่ง^๑อยู่^๑ใน^๑บ^๑ึง^๑ช^๑ื่อ^๑ ก^๑า^๑พ^๑ท^๑ิ^๑ฆ^๑ว^๑า^๑ปี^๑ ได้^๑ป^๑รา^๑ก^๑ญ^๑แ^๑ก^๑
 พ^๑ระ^๑จ^๑ุพป^๑ิ^๑ณ^๑ห^๑ป^๑า^๑ติ^๑ติ^๑ส^๑เ^๑ร^๑ะ. ก็^๑อ^๑ุ^๑ค^๑ค^๑ห^๑นิ^๑ม^๑ิต^๑
 ใน^๑บ^๑ุพฺพก^๑อ^๑สุ^๑ภ^๑น^๑ี้^๑ ป^๑รา^๑ก^๑ญ^๑เหมือน^๑เป็น^๑ร^๑าง^๑ที่^๑ไ^๑หว
 อยู่. ป^๑ฏ^๑ิ^๑ก^๑า^๑ค^๑นิ^๑ม^๑ิต^๑ ป^๑รา^๑ก^๑ญ^๑เป็น^๑ร^๑าง^๑ส^๑ง^๑บ^๑ึง^๑
 เหมือน^๑ก^๑อง^๑ช^๑าว^๑สา^๑ลี.

อ^๑ุฏจ^๑ิ^๑ก^๑ "โส^๑ ป^๑ส^๑เส^๑ย^๑ย^๑ ส^๑ร^๑ี^๑
 สิ^๑ว^๑ฏ^๑จ^๑ิ^๑กา^๑ย^๑ ฉ^๑ท^๑ุ^๑ท^๑ิ^๑ต^๑ อ^๑ุฏจ^๑ิ^๑ส^๑ง^๑ข^๑ล^๑ิ^๑ก^๑ ส^๑ม^๑ิ^๑ส^๑โล^๑หิ^๑ต^๑

อ^๑ุฏจ^๑ิ^๑ก^๑อ^๑สุ^๑ภ^๑ ทร^๑ัส^๑ไว้^๑โดย^๑ป^๑ระ^๑กา^๑ร^๑ต^๑่าง^๑ ๑
 โดย^๑น^๑ัย^๑ว่า "ภ^๑ิก^๑ษ^๑ุ^๑น^๑ั้น^๑ พ^๑บ^๑ช^๑าก^๑ศ^๑พ^๑ที่^๑เข^๑า^๑ท^๑ัง^๑ไว้

^๑ ฉ. เสยฺยถาปี.

คุณจิรศักดิ์-คุณทองรักษ์ สวัสดิ์

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณยายอิน และคุณพ่อคุณแม่

นุหารุสมุพฺพชฺช^๑ "ติอาทินา" นเณ ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก มีเนื้อและโลหิต นานุปการโต วุตฺต^๒ ตสฺมา ยตฺถ ตํ มีเส้นเอ็นรัดรั้ง" ดังนี้เป็นต้น. เพราะฉะนั้น นิกฺขิตฺตํ โหติ, ตตฺถ ปุริมนเยเนว กนฺตฺวา อัญญิกอสฺสํนั้นถูกเขาทิ้งไว้ ณ ที่ใด, เธอควร สมฺมุตฺตา ปาสาณาทึนํ วเสน สนิมิตฺตํ ไป ณ ที่นั้น กระทำเกี่ยวกับก้อนหินเป็นต้น สารมฺมณํ กตฺวา อิทํ อญฺจิกนฺติ สภาวาทโต โดยรอบ ให้เป็นนิมิตร่วมกัน ให้เป็นอารมณ์ อุลลภฺเชตฺวา วณฺณาทิวเสน เอกา- ร่วมกัน ตามนัยก่อนนั้นแหละ กำหนดไปตาม ความเป็นสภาวะ ว่า นี้ กระดูก ถือเอา นิมิตโดยอาการ ๑๑ อย่าง โดยเกี่ยวกับสี เป็นต้น เกิด.

๑๑๘. ทํ ปน วณฺณโต เสตฺนฺติ โอลิเกนฺตสฺส น อุนฺนฺราติ, โอลาทกสิณ- สมฺเภโท โหติ. ตสฺมา อญฺจิกนฺติ ปฏิกุลวเสนเนว โอลิเกตฺพฺพํ. ลิจฺจนฺติ อธิ หตฺถาทึนํ นามํ. ตสฺมา หตฺถปาทสีส- อฺรพาหุภฺจิจฺจํ วเสน ลิจฺจโต ววฺจฺรเปตฺพฺพํ. ทิสมฺรสฺสวฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ- มทฺตวเสน ปน สณฺฐานโต ววฺจฺรเปตฺพฺพํ. ทีโสกาสา วุตฺตฺนยาเยว. ตสฺส ตสฺส

๑๑๘. แต่ว่า อัญญิกอสฺสํนั้น จะไม่ ปรากฏแก่เธอผู้แลดูอยู่โดยสี ว่า มีสีขาว, จะมีการปะปนกับโอลาทกสิณไป. เพราะ ฉะนั้น ฟังแลดูโดยเกี่ยวกับเป็นสิ่งปฏิภูลว่า กระดูก เท่านั้น เกิด. คำว่า เพศ ใน อัญญิกอสฺสํ เป็นชื่อของอวัยวะที่มีมือเป็นต้น. เพราะฉะนั้น ฟังกำหนดโดยเพศ โดย เกี่ยวกับมือ เท้า ศีรษะ อก แขน สะเอว ขา แข้ง เกิด. ส่วน โดยสณฺฐาน ฟังกำหนด

^๑ ม. อ. ๑๔/๒๐๗, ที. สี. ๔/๓๑๒.
^๒ ฉ. ตตฺถ.

คุณจิรศักดิ์-คุณทองรักษ์ สวัสดิ์
 อุทิศส่วนกุศลให้ คุณยายอิน และคุณพ่อคุณแม่

อภฺจโน ปริยฺตวเสณ ปน^๑ ปริจฺเจทโต ววฺจสเปตฺวา ยเทเวตฺถ ปากฺกั หุตฺวา อภฺจชาติ, ตํ คเหตุวา อปฺปนา ปาณฺณิตฺตพฺพ. ตสฺส ตสฺส อภฺจโน นินฺนฺจฺจานถลฺลฺจฺจานวเสณ ปน นินฺนโต จ ถลโต จ ววฺจสเปตฺพ. ปเสวเสนาปิ อหํ นินฺเน จิตฺ, อภฺจ ถเล, อหํ วา ถเล, อภฺจ นินฺเนติปิ ววฺจสเปตฺพ. ทฺวินฺนํ ปน อภฺจิกานํ สมฺมิตฺตมฺมิตฺตจฺจานวเสณ สนฺธิโต ววฺจสเปตฺพ. อภฺจิกานํเยว อนฺตรวเสณ วิวรโต ววฺจสเปตฺพ. สพฺพตฺถเว ปน ฅาณํ จาเรตฺวา อิมสฺมึ จาเน อิทฺมจฺจิตฺติ^๒ สมฺมตโต ววฺจสเปตฺพ. เอวมฺปิ นิมิตฺเต อนฺุภฺจหนฺเต นลาภฺจจฺจิมฺหิ จิตฺตํ สณฺุสเปตฺพ.

โดยเกี่ยวกับเป็นกระดูกที่ยาว สั้น กลม สีเหลือง เล็ก ใหญ่ เด็ด. ทิศและโอกาส มีนัยอันได้กล่าวแล้วนั้นเทียว. ส่วน โดย ตัดตอน พึงกำหนดโดยเกี่ยวกับเป็นส่วนที่สุค รอบแห่งกระดูกชิ้นนั้น ๆ ในกระดูกเหล่านี้ กระดูกชิ้นใดปรากฏชัดเจน, ก็ถือเอากระดูก ชิ้นนั้น (เจริญไปจน) บรรลุอุปปนา เด็ด. ส่วน โดยที่ไว้ และ โดยที่หนุน พึงกำหนด โดยเกี่ยวกับกระดูกชิ้นนั้น ๆ มีส่วนที่ไว้และ ส่วนที่หนุนเด็ด. พึงกำหนด แม้โดยเกี่ยวกับ ภูมิประเทศว่า เรายืนอยู่บนที่ลุ่ม, กระดูก ตั้งอยู่บนที่ค่อน, หรือเรายืนอยู่บนที่ค่อน, กระดูกตั้งอยู่บนที่ลุ่ม ดังนี้. อนึ่ง พึงกำหนด โดยที่ต่อ โดยเกี่ยวกับเป็นที่ที่กระดูก ๒ ชิ้น ต่อกัน. พึงกำหนดโดยช่อง โดยเกี่ยวกับ ที่ระหว่างแห่งกระดูกทั้งหลายนั้นเทียว. อนึ่ง พระโยคี พึงทำญาณให้เทียวไป ในกระดูก ทั้งหมดนั้นแหละ แล้วกำหนดโดยรอบตัวว่า

^๑ ฉ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.

^๒ อ. ม. อิทมตฺถิตฺติ.

คุณจิรศักดิ์-คุณทองรักษ์ สวัสดิ์

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณยายอิน และคุณพ่อคุณแม่

ณ ที่ตรงนี้ เป็นกระดูกนี้ ดังนี้. เมื่อนิมิต
ไม่ปรากฏแม้ด้วยอาการอย่างนี้ ก็พึงตั้งจิตไว้
ที่กระดูกหน้าผากเถิด.

๑๒๐. ยถา เจตถ, เอว อิหิ
เอกาทสวิธเน นิมิตฺตคฺคหณิ อิติ ปุริเมสุ
บุพฺพวาทิสฺสปี ยุชฺชมานวเสน สลฺลภฺเขตฺตพฺพิ.
อิทฺถ ปน กมฺมฐาณํ สกลายปิ
อฏฺฐิกสงฺขลิกาย เอกสฺมิมฺปิ อฏฺฐิก
สมฺปชฺชติ. ตสฺมา เตสุ ยตถ กตฺตจิ
เอกาทสวิธเน นิมิตฺตํ อุกฺคเหตฺวา "อฏฺฐิกํ
ปฏฺิฏฺลํ อฏฺฐิกํ ปฏฺิฏฺลนฺ"ติ มนสิกาโร
ปวตฺเตตฺตพฺโพ. อิตฺ อุกฺคหนิมิตฺตมฺปิ ปฏฺิภาค-
นิมิตฺตมฺปิ เอกสฺทิสเมว โหตีติ วุตฺตํ, ตํ
เอกสฺมิ อฏฺฐิกเก ยุตฺตํ. อฏฺฐิกสงฺขลิกาย
ปน อุกฺคหนิมิตฺเต ปณฺณายมานวิวรตา?
ปฏฺิภาคนิมิตฺเต ปริปฺนฺนภาโว ยุชฺชติ.
เอกอฏฺฐิกเกปิ จ อุกฺคหนิมิตฺเต^๑ วิจฺเจเน

๑๒๐. ก็แม้ในบุพฺพวาทิสฺสปี เป็นต้น ก่อน
เห็น ก็พึงตั้งจิตไว้ที่กระดูกหน้าผาก
โดยอาการ ๑๑ อย่าง โดยเกี่ยวกับการถือเอา
ในอวัยวะส่วนที่เหมาะสม เหมือนอย่างใน
อฏฺฐิกอสุภนี้. ก็แต่ว่ากรรมฐานนี้ ย่อมสำเร็จ
ในร่างกระดูกทั้งสี่ก็ได้ ในกระดูกชั้นเดียว
ก็ได้. เพราะฉะนั้น พระโยคีพึงถือเอานิมิต
โดยอาการ ๑๑ อย่าง ในกระดูกเหล่านั้น
อย่างใดอย่างหนึ่ง (คือกระดูกทั้งร่าง หรือ
กระดูกชั้นเดียว) แล้วทำมนสิการให้เป็นไป
ว่า "กระดูกหน้าเกลียด เป็นปฏิภูม กระดูก
หน้าเกลียด เป็นปฏิภูม" ดังนี้เถิด. มีคำกล่าว
ไว้ว่า ทั้งอุกฺคหนิมิต ทั้งปฏฺิภาคนิมิต ใน-
อฏฺฐิกอสุภนี้ เป็นเช่นเดียวกันทีเดียว ดังนี้,

^๑ ฉ. ปณฺณายมาน วิวรตา.
^๒ ฉ. อุกฺคหนิมิตฺเตน .

คุณจิรศักดิ์-คุณทองรักษ์ สวัสดิ์
อุทิศส่วนกุศลให้ คุณยายอิน และคุณพ่อคุณแม่

ภยานเกน ภวิตพฺพํ. ปฏิภาคนิมิตฺเตน
ปีติโสมนสฺสชฺชนเกน, อุปจาราวหตฺตทา.

คำนั้น ใช้ได้ในกระดูกชั้นเดียว. แต่ว่าใน
กระดูกทั้งร่าง ความเป็นร่างที่ยังมีช่อง
ปรากฏ ย่อมควรในอุคคหนิมิต. ความเป็น
ร่างเต็มบริบูรณ์ ย่อมควรในปฏิภาคนิมิต.
อนึ่ง แม้ในกระดูกชั้นเดียวกันอุคคหนิมิตเป็น
นิมิตที่น่าชยะชยะ น่ากลัว. ปฏิภาคนิมิต
เป็นนิมิตที่ให้เกิดปีติโสมนัสได้, เพราะเป็น
เหตุนำมาซึ่งอุปจาระ.

อิมสฺสมิทธิ โธกาเส ยํ อฏฺฐกถาสฺ
วุตฺตํ, ตํ ทวารํ ทตฺตวาว วุตฺตํ. ตถา หิ
ตตฺถ "จตุสฺส พุรฺหมวิทฺทาเรสฺส ทสฺส จ
อสุภสฺส ปฏิภาคนิมิตฺตํ นตฺถิ. พุรฺหมวิทฺทาเรสฺส
หิ สีมฺสมฺภโทเยว นิมิตฺตํ. ทสฺส จ
อสุภสฺส นิพฺพิกปฺปํ กตฺวา ปฏิญฺญาเวเยว
ทิฏฺฐเณ นิมิตฺตํ นาม โหตี"ติ วตฺตวาปิ ปุณ
อนนฺตรเมว "ทวิธํ อธิ นิมิตฺตํ อุคฺคหนิมิตฺตํ
ปฏิภาคนิมิตฺตํ. อุคฺคหนิมิตฺตํ วิรูปํ วิภจฺฉํ"
ภรวารมฺมณํ ภยานกํ หตฺตวา อุปฏฺฐาตี"ติอาทิ

ก็ในโอกาสนี้ คำที่ท่านกล่าวไว้ใน
อรรถกถาอันใด, คำนั้น ท่านกล่าวให้ช่องไว้
แล้วทีเดียว. จริงอย่างนั้น ในอรรถกถานั้น
พระอรรถกถาจารย์ แม้กล่าวไว้ว่า "ใน
พรหมวิหาร ๔ และในอสุภ ๑๐ ไม่มีปฏิภาค-
นิมิต. ก็การรวมแดน (คือ แผ่เมตตาเป็นต้น
ได้เสมอหน้ากันในสัตว์ทุกผู้) เป็นนิมิตใน
พรหมวิหารทั้งหลาย. ส่วนในอสุภ ๑๐ ชื่อว่า
นิมิต ย่อมมี เมื่อได้เห็นความเป็นปฏิภูล
เพราะกระทำให้หมดวิภังค์ได้แล้วนั่นเอง"ดังนี้

๑ ฉ. พิภจฉ.

คุณจิรศักดิ์-คุณทองรักษ์ สวัสดิ์
อุทิศส่วนกุศลให้ คุณยายอิน และคุณพ่อคุณแม่

วุดต์. ตสฺมา ยํ วิจาเรตฺวา อโวจฺมฺหา,
อิทฺเมเวตฺถ ยุตฺตํ.

แล้ว ก็ยังกล่าวต่อไปอีกที่เดียว ว่า "นิมิต
ในอสุภนี้มี ๒ อย่าง คือ อุกคหนิมิตและ
ปฏิกานิมิต. อุกคหนิมิตปรากฏเป็นนิมิต
ที่น่าเกลียด น่าขยะแขยง เป็นอารมณ์ที่น่า
หวาดหวั่น น่ากลัว" ดังนี้เป็นต้น. เพราะ
ฉะนั้น เราได้กล่าววิจารณ์คำใดไว้, คำ
นี้แหละชอบแล้วในที่นี้.

อปีจ มหาติสฺสตุเถรสุส ทนฺตญฺจิก-
มตฺโตโลกเนน^๑ สกลิตฺติสรีรสุส
อญฺจิสฺสงฺฆาภาเวน อปฺภุจฺจนาทีนึ เจตฺถ
นิทฺสฺสนานีติ.

อนึ่ง โดยการที่พระมหาติสสเถระ
เห็นเพียงกระดูกฟันท่อนั้น ร่างของหญิง
ทั้งสิ้น ก็มีความปรากฏเป็นโครงกระดูกไป
เป็นต้น จัดเป็นอุทาหรณ์ในกรรมฐานนี้ได้
ด้วยแล.

อิติ อสุภานิ สุกฺกุโณ
ทสฺ สตฺโลจฺเบน ฤตฺกิตฺติ
ยานิ อโวจ ทสฺพโล
เอเกกชฺฌานเหตฺตุนิ.

พระทศพล ผู้มีพระคุณอันงดงาม มี
พระเกียรติ อันท้าวสหสังข์ทรง
สรรเสริญ ได้ตรัสอสุภ ๑๐ เหล่าใด
อันเป็นเหตุแห่งฉนกันแต่ละข้อไว้ ตาม
ประการที่กล่าวมานี้.

^๑ ฉ. ทนฺตญฺจิกมตฺตาวโลกเนน.

คุณจิรศักดิ์-คุณทองรักษ์ สวัสดิ์
อุทิศส่วนกุศลให้ คุณยายอิน และคุณพ่อคุณแม่

เอวํ ตานิ เจเตสญจ
 ภาวนานยมิมิ วิทฺวาน
 เตเสว อโย ภิกฺขุโย
 ปกฺกณกถาปิ วิชฺเฌยุยา.

บัดนี้ทราบอสุภเหล่านั้น และนัยการ
 เจริญอสุภเหล่านี้ อย่างนี้แล้ว ก็ควร
 ทราบแม้ปกณกถาต่อไปนี้ ในอสุภ
 เหล่านี้แหละ อีกหน่อยหนึ่งเกิด.

ปกณณกถา

๑๒๑. เอเตสุ หิ ยตถ กตฺถจि
 อธิคฺชฌาโน สุวิกฺขมฺมิตฺราคฺคตา วิตราโค
 วีย นิลฺโลลฺลุปฺจาโร โหติ. เอวํ สนฺเตปิ
 ยฺวายํ อสุภฺปฺเภโท วุตฺโต, โส
 สรีรฺสภาวฺปฺตฺตฺวเสณ จ รากจริตฺภทฺวเสณ
 จาคิ เวทิตฺพุโป. ฉวสรีรณฺหิ ปฏิกฺกุลาวิ
 อาปชฺชมานํ อุตฺตุมาตกสภาวฺปฺตฺตํ วา
 สียา, วินิลกาทึนํ วา ฆณฺตรสภาวฺปฺตฺตํ.
 อิติ ยาทิสํ ยาทิสํ สกฺกา โหติ ลหฺฐํ,
 ตาทิสเ ส ตาทิสเ อุตฺตุมาตกํ ปฏิกฺกุลํ
 วินิลกํ ปฏิกฺกุสนฺติ เอวํ นิमितฺตํ กณฺหิตฺพุพฺเมวาติ

ปกณกถา

๑๒๑. เป็นความจริงว่า พระโยคี
 ผู้บรรลุนานในอสุภเหล่านี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง
 ย่อมเป็นผู้ไม่มีความประพฤติละโมภ คุจ
 พระชีณาสพ ผู้ปราศจากราคะแล้วจะนั้น
 เพราะความที่เธอ ช่มราคาจะได้เป็นอย่างดี.
 แม้ว่าเป็นอย่างนี้ ประเภทแห่งอสุภที่ตรัสไว้
 นี้ใด, ประเภทแห่งอสุภนั้น ฟังทราบวา
 ตรัสไว้ เกี่ยวกับการถึงสภาพแห่งร่างกาย
 และเกี่ยวกับความต่างกันแห่งบุคคลราคจริต.
 จริงอยู่ ชากศพเมื่อจะถึงความเป็นปฏิกุล
 ก็ต้องเป็นชากที่ถึงสภาพชั้นพองบ้าง, เป็น

คุณจิรศักดิ์-คุณทองรักษ์ สวัสดิ์

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณยายอิน และคุณพ่อคุณแม่

สรীরสภาวะปฏิติวเสน ทสธา อสุภปุเปโท
วุตฺโตติ เวทิตฺโพ.

ซากที่ถึงสภาพขึ้นเขียวเป็นต้นอย่างใดอย่าง-
หนึ่งบ้าง. โดยเหตุนี้ พระโยคีอาจที่จะได้
ซากศพที่เป็นเช่นใด เช่นใด, ก็พึงถือเอา
นิมิตในซากศพที่เป็นเช่นนั้น เช่นนั้น นั่นแหละ
อย่างนี้ว่า อสุภขึ้นพองน้ำเกลียด เป็นปฏิภูม
อสุภมีสีเขียว ปะปนด้วยสีต่าง ๆ น้ำเกลียด
เป็นปฏิภูม ดังนั้นเถิด ตามประการที่กล่าวมานี้
ประเภทแห่งอสุภ พึงทราบว่ามี ๓๐ ไร่ไว้เป็น
๑๐ อย่าง โดยเกี่ยวกับการถึงสภาพแห่ง
ร่างกาย.

วิเสสโต เจตฺถ อุตฺตุมาทกั
สรীরสณฺฐานวิปตฺติบุปฺกาสนโต สณฺฐานราก็โน
สฺปายั. วินีลกั ฉวีราก็วิปตฺติบุปฺกาสนโต
สรীরวณฺณราก็โน สฺปายั. วิบุพฺพกั
กายวณฺณปฏิพฺพทฺตฺส^๑ ทฺถกฺนุณฺณาวสฺส
ปฺกาสนโต มาลาณฺฐาทิวเสน สมฺภูราก็ปิต-
สรীরกฺนุณฺณราก็โน สฺปายั. วิจฺฉิทฺทกั

ส่วนว่า โดยแปลกกัน ในอสุภ ๑๐ นี้
ประเภทแห่งอสุภ พึงทราบว่ามี ๓๐ ไร่ไว้เป็น
๑๐ อย่าง แม้โดยเกี่ยวกับความต่างกันแห่ง
บุคคลลราจจริต อย่างนี้ ก็คือ อุตฺตุมาทกอสุภ
เป็นสัปปายะสำหรับบุคคลผู้มักกำหนดในความ
ถึงพร้อมแห่งทรวดทรง เพราะประกาศความ
วิบัติ แห่งทรวดทรงของร่างกาย. วินีลกอสุภ

^๑ ฉ. กายวณปฏิพพทตฺส.

ค.ญ.วานิสสา โสยสุภางคฺศริ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วสุทธรค บ.ท. ๒-๑๗

อนุตสฺสึรภาวบุปฺภาสนโต สรีเร เป็นสัปปายะสำหรับบุคคล ผู้มักกำหนดในสีผิว
 ฆณาอาราคิโน สบุปายํ. วิชฺชายิตกํ แห่งร่างกาย เพราะประกาศความวิบัติแห่งสี
 มํสฺสฺยสมฺปตฺติวินาสบุปฺภาสนโต ฌนาทีสุ ที่ขาวผิว. วิบุพฺพกอสฺสฺก เป็นสัปปายะสำหรับ
 สรีรบุปฺเทเสสฺสฺ มํสฺสฺยอาราคิโน สบุปายํ. บุคคลผู้มักกำหนดในกลิ่นตัว ที่เขาแต่งขึ้น
 วิชฺชิตฺตกํ องฺคฺปจฺจฺจฺกานํ วิชฺเชปฺบุปฺภาสนโต ด้วยอำนาจเครื่องอบกลิ่น มีดอกไม้ของหอม
 องฺคฺปจฺจฺจฺกสฺสึลลาราคิโน สบุปายํ. หตฺตวิชฺชิตฺตกํ เป็นต้น เพราะประกาศถึงความที่สิ่งอันเนื่อง
 สรีรสงฺฆาฏเภทวิการบุปฺภาสนโต สรีร- ในกายมีกลิ่นเหม็น. วิจฺฉิทฺทกอสฺสฺก เป็น
 สงฺฆาฏสมฺปตฺติราคิโน สบุปายํ. โลหิตกํ สัปปายะสำหรับบุคคลผู้มักกำหนดในความทึบ-
 โลหิตมกฺขิตฺตปฏิภฺญาวบุปฺภาสนโต อลงฺการ- ตันในร่างกาย เพราะประกาศถึงความเป็น
 ชนิตฺตสโรราราคิโน สบุปายํ. ปุพฺพกํ^๑ กายสฺส โพรงอยู่ข้างใน. วิชฺชายิตกอสฺสฺก เป็น
 อเนกมิกฺกุลสาธารณภาวบุปฺภาสนโต กาเย สัปปายะสำหรับบุคคล ผู้มักกำหนดในความ
 มมตฺตราราคิโน สบุปายํ. อญฺจิกํ สรีรญฺจฺฉินํ อวบอุมของเนื้อ ที่ส่วนของร่างกายมีนม
 ปฏิภฺญาวบุปฺภาสนโต ทนฺตสมฺปตฺติราคิโน เป็นต้น เพราะประกาศความพินาศแห่งสมบัติ
 สบุปายนฺติ เหว รากจฺริตฺตเกทวเสนาปิ ทสฺธา คือ ความอวบอุมของเนื้อ. วิชฺชิตฺตกอสฺสฺก
 อสุภบุปฺเภโท วุตฺตโตติ เวทิตฺตฺโพ. เป็นสัปปายะ สำหรับบุคคลผู้มักกำหนดในสีลา
 (ท่าทางเยื้องกราย) แห่งอวัยวะใหญ่
 เพราะประกาศความกระจัดกระจาย แห่ง
 อวัยวะใหญ่น้อย. หตฺตวิชฺชิตฺตกอสฺสฺก เป็น

^๑ ฉ. ปุพฺพกํ.

ค.ญ.วานิสสา โสมสุภางคฺศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สัปปายะสำหรับบุคคลผู้มักกำหนดในสมบัติ คือ ความติดกันอยู่แห่งร่างกาย เพราะประกาศ ความพิการ คือความแตกแยกกันแห่งร่างกาย ที่ติดกันอยู่. โลหิตกอสุก เป็นสัปปายะสำหรับ บุคคลผู้มักกำหนดในความงามที่เครื่องประดับ ทำให้เกิด เพราะประกาศความเป็นปฏิภูล ด้วยเป็นร่างกายที่มีโลหิตเปื้อน. บุฟูกอสุก เป็นสัปปายะ สำหรับบุคคลผู้มักกำหนดใน ความเป็นของเราในกาย เพราะประกาศ ความที่กายเป็นของสาธารณะแก่หมู่หนอนเป็น อันมาก. อัญฐิกอสุก เป็นสัปปายะ สำหรับ บุคคลผู้มักกำหนดในสมบัติแห่งฟัน เพราะ ประกาศภาวะที่กระดูกทั้งหลาย ในร่างกาย เป็นของปฏิภูล ดังนี้.

ยสุมา ปน ทสฺวิเชปี เอตสฺมี
 อสุเก เสยฺยถาปี นาม อปริสฺตฺยจิตฺชลาเย
 สีมฺไสตยาเย นหิยา อริตฺตพฺเลเนว นาวา
 ตฺยฺญุสฺติ, วินา อริตฺเตน น สกฺกา จเปตุ,
 เอวเมว พุทฺทพฺลตฺตา อารมฺมณฺสฺส

อนึ่ง เพราะเหตุที่ในอสุกทั้ง ๑๐ อย่าง
 นี้ จิตย่อมตั้งอยู่ เป็นเอ็กคคะ (มีอารมณ์
 เคี้ยว) ได้ ก็ด้วยกำลังของวิตกเท่านั้น
 เพราะอารมณ์มีกำลังทราม เว้นวิตกเสีย
 ก็ไม่อาจจะตั้งอยู่ได้ เหมือนอย่างในแม่น้ำ

ค.ญ.วานิสสา โสภสุภางคฺศรี
 สร้างค้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๐๒

วิตกกุพเลเนว จิตฺตํ เอกกุตฺตํ หุตฺวา
ติฏฺฐติ, วินา วิตกฺเกน น สกฺกา รเปตฺถ,
ตสฺมา ปรมชฺฌานเมเวตฺถ โทติ, น
หุตฺติยาทีนํ.

ที่มีน้ำไหลไม่หยุดนิ่ง มีกระแสเชี่ยว เรื่อย่อม
หยุดนิ่งได้ด้วยกำลังของไม้ต่อเท่านั้น เว้น
ไม้ต่อเสียก็ไม่อาจจะหยุดนิ่งได้ ฉะนั้น,
เพราะฉะนั้น ในอสุภนี้ จึงมีปฐมฌานเท่านั้น
ไม่มีหุตฺติยานเป็นต้น.

ปฏิกฺุเลปิ เจตสฺมึ อารมฺมเณ "อหฺธา
อิมาย ปฏิปทาย ชรามรณฺมหา
ปริมุจฺจิสฺสามี"ติ เอวํ อานิสฺสทสฺสาวิตาย
เจว นีวรณสนฺตาทบฺพทาเนน จ ปิตฺติโสมนฺตสฺสี
อุบฺบชฺชติ, "พหุํทานิ เวตฺตณํ ลภิสฺสามี"ติ
อานิสฺสทสฺสาวิโน บุปฺผจฺจทฺทกฺทสฺส กฺุณฺราสีมฺหิ
วีย, อุสฺสํนฺนพฺยาธิทฺทกฺทสฺส โรคิโน
วณฺนวิเรจนฺนปฺวตฺติยํ วีย จ.

ก็ในอารมณ์ แม้ที่เป็นปฏิภุสนี้ ย่อมเกิด
ปีติและโสมนัสได้ เพราะความเป็นผู้เล็งเห็น
อานิสฺงส์อย่างนี้ ว่า "เราจักหลุดพ้นจาก
ชรามรณะได้ ด้วยปฏิภุทานี้ เป็นแน่แท้" ดังนี้
และเพราะละความเร่าร้อนคือนิวรณได้ จุจ
กนฺเทษยะ ผู้เล็งเห็นอานิสฺงส์ ว่า "เดี๋ยว
เราก็จักได้รับค่าจ้างมาก ๆ ละ" ดังนี้ เกิด
ปีติและโสมนัสในเพราะกองกุศลได้ ฉะนั้น,
และจุจกนฺชโรค ผู้มีพยาธิทุกข์หนัก เกิดปีติ
และโสมนัสในเพราะการอาเจียนการขับถ่าย
เป็นไป ฉะนั้น.

๑๒๒. ทสฺวิธมฺปิ เจตํ อสุภํ ลกฺขณฺโต^๑
เอกเมว โทติ. ทสฺวิธสฺสาปิ เทตฺสฺส

๑๒๒. อนึ่ง อสุภทั้ง ๑๐ อย่างนั้น
ย่อมมีอย่างเดียวกันเท่านั้น โดยลักษณะ. ก็อ

^๑ ส. อสุภลกฺขณฺโต.

อสุจิตุคฺคณฺฐเชคฺคจฺฉฏฺฐิกฺคาโวเยว ลกฺขณํ. อสุกั๕ ๑๐ อย่างนี้ มีความเป็นของสกปรก
 ตเทตํ อิมินา ลกฺขณเณ น เกวลํ มตฺสรีเร, มีกลิ่นเหม็น น่าเกลียด และเป็นปฏิภูสนั่นเอง
 ทนฺตญฺจิกทสฺสาวิโน ปน เจตียปพฺพตวาสิ- เป็นลักษณะ. ด้วยลักษณะนี้ อสุกั๕ นั้น จะ
 มหาติสฺสตุเถรสฺส วีย, ทตฺถิกฺขณฺตคตํ ปราภุ๕แต่ในร่างของคนตาย อย่างเดียว
 ราชานํ โอลเณตฺสฺส สงฺมรฺกฺขิตฺต- ก็หาไม่, ทว่ายังปรากฏได้ แม้ในร่างที่ยัง
 เณรฺภูจฺจาสามเณรสฺส วีย จ ชีวฺมานก- เป็น ๆ อยู่ เหมือนอย่างทีปรากฏแก่พระ-
 สรีเรปิ อฺปฺภุจฺจติ. ยเถว ทิ มตฺสรีริ, เอว มหาติสฺสเถระผู้อยู่ ณ เจตียบรรพตวิหาร
 ชีวฺมานกมฺปิ อสุกเมว. อสุกลกฺขณํ ปเนตฺถ ซึ่งได้เห็นกระดูกฟั่น (ของหญิง), และ
 อาคนฺตฺเกน อลงฺกาเรน ปฺญฺจฺฉนฺตฺตา เหมือนอย่างทีปรากฏแก่สามเณร ผู้ปฏิฐฺฐาก
 น ปณฺณายติ. ปกตียา ปน . อิทํ สรีริ พระสังฆรักขิตเถระ ผู้กำลังมองดูพระราชา
 นาม อติเรกติสฺตอฏฺฐิกสมฺมุสฺสยํ อสฺติสฺตสนฺธิ- ผู้ประทับอยู่บนคอช้าง ฉะนั้น. เป็น
 สงฺฆมฺภิกํ นวฺนหารุสฺสทนิพนฺธํ^๑ นวฺมสฺเปสฺสิสฺตานุ- ความจริงว่า ร่างของคนตายเป็นอสุกั๕ ได้
 ลิตฺตํ อลฺลตฺนุจฺมมฺปริโยนฺทํ^๒ ฉวีย ฉนฺใด, แม้ร่างที่ยังเป็น ๆ อยู่ ก็เป็นอสุก
 ปฺญฺจฺฉนฺนํ ฉิทฺทาวฉิทฺทํ เมทกถาลิกา วีย ได้ฉนนั้นเหมือนกันเทียว. แต่ว่าลักษณะที่
 นิจฺจฺคฺคฺขริตฺตคฺคฺขริตฺตํ กิมิสฺจฺฉนฺนิเสวิตํ โรคานํ เป็นอสุก ในร่างที่ยังเป็น ๆ อยู่ นี้ ไม่
 อายตฺนํ ทฺกฺขณฺมฺมานํ วตฺถุ ปรีกฺขินฺนปฺราณคณฺโฑ ปราภุ๕เพราะถูกเครื่องแต่งตัว อันเป็นของ
 วีย นวฺทิ วณฺมุเขทิสฺส ตตฺตํ วิสฺสฺสนฺทนํ^๓ จรมาปิดบังไว้. ก็ ชนชื่อกว่า ร่างกายนี้

^๑ ส. . . .นิพฺทฺธํ, ฉ. . . .นิพนฺธนํ.

^๒ ฉ. อลฺลจฺมมฺปริโยนฺทํ.

^๓ ฉ. สตฺตวิสฺสฺสนฺทนํ.

ยสฺส อุโภที อุกฺขีที อุกฺขิณฺณโก ปคฺขมฺรติ,
 กณฺณวิเลที กณฺณณฺณโก, นาสาปฺภเวที
 สิงฺฆาณิกา, มุขโต อาหารปิตฺตเสมฺหฺรหิราณี,
 อโธทฺวาเรที อุกฺจารปสฺสาโว, นวนฺนวุติยา
 โลมกฺุปสฺหฺสเสที อสฺสุจิสฺเสทฺยุโส ปคฺขมฺรติ.
 นีลฺมกฺุชิกาทโย สมฺปรีวาเรนฺติ. ยํ
 ทนฺตกฺุณฺนํมุขโรทฺวนสฺสํมกฺุชนนฺทานนิวาสน-
 ปารุณาทิ^๑ อปฺปฏิชคฺคิตฺวา ยถาชาโตว
 ผรฺุสฺวิปฺปฏิณฺณเกโส หุตฺวา คาเมน กามํ
 วิจฺรนฺโต ราชาปี ปุปฺผจฺจทฺทกฺุณฺนาลาทีสุ
 อณฺณตโรปี สมฺสรีรปฺปฏิณฺณตาย นิพฺพิเสโส
 โหติ, เอวํ อสฺสุจิทฺุคฺคณฺุชเชคฺุจฺจปฺปฏิณฺณตาย
 รณฺโณ วา จณฺุทาลสฺส วา สรีเร เวมฺตตฺ^๒
 นาม นตฺถิ. ทนฺตกฺุณฺนํมุขโรทฺวานาทิ ปเนตฺถ
 ทนฺตมลาทีนิ ปริมชฺชิตฺวา^๓ นานาวตฺุเถที
 ทิริโกปินิ ปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา นานาณฺุณเณ
 สฺุรภีวิเลปนเนน วิลิมฺปิตฺวา ปุปฺผาภรณาทิ

โดยปกติ เป็นที่สุมแห่งกระดูก ๓๐๐ กว่าชิ้น
 อยู่ติดกันด้วยข้อต่อ ๑๔๐ ข้อ รักรึงไว้ด้วย
 เส้นเอ็น ๕๐๐ เส้น ฉาบไว้ด้วยเนื้อ
 ๕๐๐ ชิ้น หุ้มด้วยหนังสดบาง ๆ ปิดไว้ด้วยผิว
 มีช่องใหญ่ช่องน้อย มีมันหลังไหลทั้งเบื้องบน
 และเบื้องล่าง ตลอดกาลเป็นนิตย์ เหมือนโถ
 ใส่มันชั้น มีหมุ่นอนเข้าไปเสพอยู่ เป็นบ่อ-
 เกิดแห่งโรคทั้งหลาย เป็นที่ตั้งอาศัยแห่ง
 ทุกขธรรม มีสิ่งหลังไหลจากบาดแผลทั้ง ๔
 เป็นประจำ เหมือนผีเสื้อที่แตก. ก็เป็น
 ร่างกายที่มีชีวิตาหลังออกจากตาทั้งสอง, มีขุ
 หลังออกจากหูทั้งสอง, มีน้ำมูกหลังออกทาง
 ช่องจมูก, มีอาหาร ก็ เสมหะ และเลือด
 หลังออกจากปาก, มีอุจจาระและปัสสาวะ
 หลังออกทางทวารทั้งสองเบื้องต่ำ, มีหยาด-
 เหงื่อสกรปรก หลังออกจากขุมขน ๕ หมื่น
 ๕ พันขุม. มีแมลงวันหัวเขียวเป็นต้น บินตอม

^๑ ส. ...ปารุณาทิหิ.

^๒ อ. สรีรเวมตต.

^๓ ฉ. ปมชชิตฺวา.

ค.ญ.วริษา โสภสุภาวงศ์ศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อลงกริตฺวา "อหนฺ"ติ "มมฺ"ติ^๑ กเหตุพฺพา- ห้อมล้อมไป. เป็นร่างกายที่บุคคลไม่ปรนนิบัติ
 การปฺตตํ กโรนฺติ. ตโต อิมินา อากนฺตฺเกน ด้วยกิจ มีสีฟัน ล้างหน้า สระหัว อาบน้ำ
 อลงกาเรน ปฏิจฺจนฺตฺวา ตทสฺส ยถาวสฺรสี นุ่งห่มเป็นต้น ปล่อยผมยุงหยาบ ตามที่มันเกิด
 อสฺสภกฺขณฺนิ อสฺสชานนฺตฺวา ปุริสา อิตฺถิสฺส, นั้นแหละ แล้วเที่ยวไปจากบ้านสู่บ้าน แม้ว่า
 อิตฺถิโย จ ปุริเสสฺส รติ กโรนฺติ. ปรมตฺตโต เป็นพระราชา แม้ว่าเป็นคนทั้งชยะ คนจัณฑาล
 ปเนตฺถ รชิตพฺพกยฺตฺตฺกฺฐานํ นาม อณฺมตฺตฺมฺปิ เป็นต้น คนใดคนหนึ่ง ก็ไม่แปลกกัน เพราะ
 นตฺถิ. ตถา ทิ เกสฺโลมฺนชทฺตฺเชพฺสิงฺฆาณิก- ความที่มีร่างกายเป็นปฏิภูมเสมอกัน, เพราะ
 อุจฺจารปสฺสวาทิสฺส เอกโกฏฺฐาสมฺปิ สรีโรโต ความที่ร่างกายเป็นของสกปรก มีกลิ่นเหม็น
 พฺหิ ปตฺติํ สตฺตฺวา ทตฺถเนน ฉฺปิตฺมฺปิ^๒ น น่าเกลียด และเป็นปฏิภูมอย่างนี้ ในร่างกาย
 อิจฺจนฺติ, อฏฺฐิยนฺติ หรายนฺติ. ชิกฺขฺจนฺติ. ของพระราชาก็ตาม ของคนจัณฑาลก็ตาม
 ยํ ยํ ปเนตฺถ อวเสสฺส โทติ, ตํ ตํ เอว จึงชื่อว่า ไม่มีความต่างกัน. ก็ในร่างกายนี้
 ปฏฺฐิลมฺปิ สมานํ อวิชฺชนฺตฺการปรีโยนฺทฺธา บุคคลช้คณฺมุสฺสันเป็นต้น ด้วยกิจมีสีฟัน
 อตฺตฺสึเนหฺรากรตฺตฺวา "อฏฺฐํ กนฺตํ นิจฺจํ ล้างหน้าเป็นต้น ใช้ผ้าต่าง ๆ ปกปิดอวัยวะ
 สฺขํ อตฺตฺวา"ติ กณฺหนฺติ. เต เอวํ กณฺหนฺตฺวา อันจะยังความละเอียดให้กำเริบไว้ สูดไล่ด้วย
 อฏฺฐิวํ กิสฺสกรุกฺขํ ทิสฺสวา รุกฺขโต อปตฺติตฺตฺมฺปํ เครื่องสูดไล่กลิ่นหอมมีสีต่าง ๆ ประดับด้วย
 "อຍံ มံสเปสึ อຍံ มံสเปสึ"ติ^๓ วิหฺตฺถมาเนน เครื่องประดับ มีดอกไม้ เครื่องอาภรณ์

^๑ ฉ. อหํ มมฺนฺติ.

^๒ ส. พุสฺสิตฺมฺปิ.

^๓ ฉ. "อຍံ มံสเปสึ"ติ.

ชรสีกาเสณ สมานตัมเยว^๑ อาปชฺชนติ. เป็นต้นแล้ว ก็ย่อมกระทำให้ถึงซึ่งอาการอัน
 ตสฺมา : จะพึงถือเอาได้ว่า "เรา" ว่า "ของเรา".
 จากนั้นไป เพราะอาศัยเครื่องแต่งตัวอันเป็น
 ของจรมานูปกปิดไว้ เมื่อไม่รู้ที่อยู่ ซึ่งลักษณะ
 แห่งอสุภอันมีรส (สภาวะ) ของตน ตาม
 ความเป็นจริงนั้น แห่งร่างกายนั้น ชายก็ย่อม
 ทำความยินดีในหญิง และหญิงก็ย่อมทำความ
 ยินดีในชาย. แต่ว่า โดยปรมัตต์แล้ว ชื่อว่า
 ฐานะที่ควรแก่ความเป็นสิ่งน่ายินดีในร่างกาย
 นี้ แม้เพียงอณูก็มีไม่. จริงอย่างนั้น ใน
 บรรดาโกฏฐาสทั้งหลาย มีผม ขน เล็บ
 ฟัน น้ำลาย น้ำมูก อุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น
 สัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่ปรารถนาแม้จะใช้มือ
 แตะต้อง แม้เพียงโกฏฐาสเดียว ที่ตกไปนอก
 ร่างกายแล้ว, ย่อมอดอด รังเกียจ ชิงชัง
 อยู่. ส่วนพวกที่ถูกความมืด คืออวิชชาห่อหุ้ม
 กำหนดแล้วด้วยเสน่หาราคะในตน ย่อม
 ถือเอาทุก ๆ โกฏฐาสที่มีเหลืออยู่ในร่างกาย

^๑ ฉ. เอว สทโท น ทิสฺสตี.

นี้ แม้ว่า เป็นของปฏิญญาอย่างนี้ว่า "น่า
 ปรารถนา น่าพอใจ เทียง เป็นสุข เป็น
 อุตตา" ดังนี้. สัตว์เหล่านั้น เมื่อถือเอา
 อย่างนี้ ก็ยอมถึงความเสมอเหมือนกับสุนัข-
 จิ้งจอกแก่ที่เห็นต้นทองกวาวในดงแล้ว ก็
 เคี้ยวกร่อนอยู่กะดอก (ทองกวาว) ที่ยังไม่ตก
 จากต้นว่า "นชินเนื้อ นชินเนื้อ" ดังนี้
 ฉะนั้น. เพราะฉะนั้น :

ยถาปี^๑ ปุပ္ผิตฺติ ทิสฺวา
 สิกาลอ กิสฺกั วเน
 มิสฺรุกฺโข มยา ลทุโธ
 อิติ กนฺตฺวาน เวคสา.
 ปตฺติํ ปตฺติํ ปุပ္ผิ
 ทฺสิทฺวา อติโลลฺลฺโป
 นยิทฺ มิสฺ อหุ มิสฺ
 ยํ รุกฺขสมินฺติ กณฺหติ.

ท่านผู้รู้ไม่ถือเอาแต่โกฏฐาส ที่ตกไป
 เท่านั้น ว่าไม่งาม เหมือนอย่าง
 สุนัขจิ้งจอกเห็นต้นทองกวาว มีดอก-
 บานอยู่ในป่า สำคัญว่า เราได้ต้นเนื้อ
 ดังนี้แล้ว จึงวิ่งไปโดยเร็ว มีความ
 ละโมภจัด จับเอาดอกที่ตก ๆ อยู่
 แล้วถือว่า นี้ไม่ใช่เนื้อ ที่อยู่บนต้นโน้น
 เป็นเนื้อ ดังนี้ ฉะนั้น แล้วก็ฟังถือเอา

^๑ ส. ยถา หิ.

โกฏฐาสี ปติคิเยว

อสุภนฺติ ตถา พุโธ

อภฺคเหตุวาน ฌณฺเหยฺย

สรีรณฺจํปิ นํ ตถา.

อิมณฺหิ สฺภาโต กายํ

คเหตุวา ตตฺถ มุจฺฉิตา

พาลา กโรนฺตา ปาปานิ

ทุกฺขา น ปริมุจฺจเร.

ตสฺมา ปสฺเสยฺย เมธาวิ

ชีวโต วา มตฺสฺส วา

สภาวํ ปุตฺติกายสฺส

สฺภภาเวน วชฺชิตํ.

วุตฺตณฺเหตฺติ :

ทุกฺคนฺโธ อสุจฺจิกายो

กฺุณโป อุกฺกกรูปโม

โกฏฐาสี แม้ที่ตั้งอยู่ในร่างกายนั้น ว่า
ไม่งามอย่างนั้น.

ด้วยว่า พวกคนพาลถือเอากายนี้ ว่า
งามแล้วสยบอยู่ในกายนั้น กระทำบาป
ทั้งหลายกันอยู่ จึงหลุดพ้นไปจากทุกข์
ไม่ได้.

เพราะฉะนั้น ท่านผู้มีปัญญา ฟังเห็น
สภาพแห่งกายเน่า ของคนผู้ยังเป็น
อยู่บ้าง ตายแล้วบ้าง ว่าเป็นสิ่ง
อันเว้นจากความงามเกิด.

ข้อนี้ สมจริงตามคำที่ท่านโบราณจารย์
กล่าวไว้ว่า :

ขึ้นชื่อว่า กาย เป็นของมีกลิ่นเหม็น
สกปรก มีอุปมาตั้งชากศพหรือหลุมศพ

ค.ช. เจตพล โสภสฺสภางคฺศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นินฺทิตฺตํ จกฺขุญฺญเตหิ
กาโย พาลาภินฺนินฺทิตฺตํ.

ชั้นชื่อว่ากาย เป็นของที่ท่านผู้มีจักขุ
(มีตาคี)ทั้งหลาย ตีเตียนกัน แต่
คนพาลกลับชื่นชอบกัน.

อลฺลจฺจมฺมปฏิจฺจนโน
นวทฺวาโร มหาวโณ
สมฺมตฺตโต ปคฺขมรฺติ
อสุจิ ปุตฺติกนฺธิโย.

(กายนี้)ปกปิดไว้ด้วยหนังสด มีทวารทั้ง
๘ เป็นแผลใหญ่ ของสกปรกอันมีกลิ่น
เน่าเหม็นหลังไหลออกโดยรอบ.

สเจ อิมสฺส กายสฺส
อนฺโต พาทิรฺโต^๑ สียา
ทณฺ्हิ นฺน คเหตุวาน
กาโกสเณ นีวารเยตี^๒

ถ้าหากข้างในแห่งกายนี้ ฟัง(-กลับมา)
มีอยู่ข้างนอก ไชรี บุคคลฟังถือท่อนไม้
คอยป้องกันกา และสุนัขเป็นแน่ ดังนี้.

ตสฺมา ทพฺพชาติเกณ ภิกฺขุณา
ชีวฺมานสรีริ วา โทตุ มตฺสรีริ วา ยตุถ
ยตุถ อสุภากาโร ปณฺณายติ, ตตุถ ตตุถเว
นิมิตฺตํ คเหตุวา กมฺมฐานํ อปฺปนํ
ปาเปตพฺพนฺติ.

เพราะฉะนั้น จะเป็นร่างของคนผู้ยัง
เป็นอยู่ก็ตาม เป็นร่างของคนตายแล้ว
ก็ตาม อากาโรที่ไม่งาม ปรากฏในร่างใด ๆ
ภิกษุผู้เป็นทัฬหชาติ ก็พึงถือเอานิมิตในร่าง
นั้น ๆ นั้นแหละ ยังกรรมฐานให้บรรลุถึง
อัปปนาเถกิ ฉะนั้นแล.

^๑ ฉ. พาทิรโก.

^๒ ส. กาเก โสเณ จ วารเย.

อิติ สาธุชนปามุชชตถาย กเต วิสุทธิมคฺเค
สมาธิภาวนาธิกาเร อสุกกมฺมฐานนิตฺเตโส
นาม ฉฺโช ปริจฺเจโท.

ปริเฉทที่ ๖ ชื่อว่า อสุกกมฺมฐานนิตฺเตโส
ในอธิการแห่งสมาธิภาวนา ในวิสุทธิมรรค
อันข้าพเจ้าแต่งเพื่อประโยชน์แก่ความบันเทิง
แห่งสาธุชน ก็มีโดยประการฉะนี้.

๗. นอนุสฺสตีนิเทศ

๑. พุทธานุสฺสตีกถา

๑๒๓. อสุภานนฺตรํ อุทฺธิฏฺฐาสุ ปน
 ทสฺสุ นนุสฺสตีสุ ปนปฺปนํ อุปฺปชฺชนโต สตีเยว
 นนุสฺสตี, ปวตฺตติทพฺพญฺจานมฺหิเยว (๑)
 ปวตฺตตฺตทา สทฺธาปพฺพชิตสฺส กุสฺสปฺตฺตสฺส
 นนุรฺupa สตีติปิ นนุสฺสตี, พุทฺธํ อารพฺภ
 อุปฺปนฺนา นนุสฺสตี พุทฺธานุสฺสตี,
 พุทฺธคฺคณารมฺมณาย สตียา เอตํ อธิวจฺนํ. ธมฺมํ
 อารพฺภ อุปฺปนฺนา นนุสฺสตี ธมฺมานุสฺสตี,
 สุวากฺขาทตาธิธมฺมคฺคณารมฺมณาย สตียา เอตํ
 อธิวจฺนํ. สํฆํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา นนุสฺสตี
สํฆานุสฺสตี, สุปฺปฏิปฺนฺนตาธิสํฆคฺคณารมฺมณาย
 สตียา เอตํ อธิวจฺนํ. สීลํ อารพฺภ อุปฺปนฺนา
 นนุสฺสตี สීลानุสฺสตี, อชฺชตฺตาทิสีล-
 คฺคณารมฺมณาย สตียา เอตํ อธิวจฺนํ. จาคํ
 อารพฺภ อุปฺปนฺนา นนุสฺสตี จาคานุสฺสตี,
 มุตฺตจาคตาทิจาคคฺคณารมฺมณาย สตียา เอตํ

๘. นอนุสฺสตีนิเทศ

๑. กถาวาดัวยพุทธานุสฺสตี

๑๒๓. ส่วนในบรรดาอนุสฺสตี ๑๐ ที่
 ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดง ในลำดับแห่งอสุภ-
 กรรมฐาน มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้ สตินั้นเอง
 ชื่อว่า นนุสฺสตี เพราะเกิดขึ้นบ่อย ๆ, ชื่อว่า
 นนุสฺสตี เพราะอรรถว่า เป็นสติที่สมควรแก่
 กุสฺมุตฺรผู้บวชด้วยศรัทธา เพราะความที่
 เป็นไป ในฐานะที่ควรทำให้เป็นไปนั้นเอง
 ดังนี้ ก็ได้, นนุสฺสตีที่เกิดขึ้นปรารภพระพุทธ
 ชื่อว่าพุทฺธานุสฺสตี, คำว่า พุทฺธานุสฺสตี นี้ เป็นชื่อ
 ของสติที่มีพระพุทธคุณเป็นอารมณ์. นนุสฺสตีที่
 เกิดขึ้นปรารภพระธรรม ชื่อว่าธมฺมานุสฺสตี,
 คำว่า ธมฺมานุสฺสตี นี้ เป็นชื่อของสติที่มี
 พระธรรมคุณ มีความเป็นสวากขาตะ (ความ
 เป็นธรรมที่ตรัสไว้ดีแล้ว) เป็นต้น เป็น
 อารมณ์. นนุสฺสตีที่เกิดขึ้นปรารภพระสงฆ์
 ชื่อว่าสํฆานุสฺสตี, คำว่า สํฆานุสฺสตี นี้ เป็นชื่อ

๑ ฉ. เอตฺถนฺต เร วาติ ทิสฺสตี.

คุณวาณี ไสยมสุภาวคฺคศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อธิวจัน. เทวตา อารพุก อุปปนฺนา อนุสฺสตี เทวตานุสฺสตี, เทวตา สกฺขิภูจฺจาเน จเปตฺวา อตฺตโน สหฺธาทีคุณารมฺมณาย สติยา เอตํ อธิวจัน. มรณํ อารพุก อุปปนฺนา อนุสฺสตี มรณานุสฺสตี,^๑ ชีวิตินฺทริยฺปุจฺเจตารมฺมณาย สติยา เอตํ อธิวจัน. เกสาทีเกทํ รูปกายํ คตา, กาเย วา คตาคี กายคตา, กายคตา จ สา สตี จาคี กายคตสฺสตีตี วุตฺตพฺเพ รสฺสี อกฺตฺวา กายคตาสตีตี วุตฺตา, เกสาทีกายโกฏฺฐาสนินิตฺตารมฺมณาย สติยา เอตํ อธิวจัน. อานาปาเน อารพุก อุปปนฺนา สตี อานापานสฺสตี, อสฺสาสปสฺสาสนินิตฺตารมฺมณาย สติยา เอตํ อธิวจัน. อุปสมํ อารพุก อุปปนฺนา อนุสฺสตี อุปสมานุสฺสตี, สพฺพทฺกฺขุปสมารมฺมณาย สติยา เอตํ อธิวจัน.

ของสติที่มีพระสังฆคุณ มีความเป็นสุปฏิปันนะ (ความเป็นผู้ปฏิบัติดี) เป็นต้นเป็นอารมณ์. อนุสติที่เกิดขึ้นปรารภศีล ชื่อว่า ศีลानุสติ, คำว่า ศีลानุสติ นี้ เป็นชื่อของสติที่มีศีลคุณ มีความเป็นศีลที่ไม่ขาดเป็นต้น เป็นอารมณ์. อนุสติที่เกิดขึ้นปรารภความสละ ชื่อว่า จาคานุสติ, คำว่า จาคานุสติ นี้ เป็นชื่อของสติที่มีจาคคุณ มีความเป็นผู้สละได้พัน เป็นต้น เป็นอารมณ์. อนุสติที่เกิดขึ้นปรารภเทวตา ชื่อว่า เทวตานุสติ, คำว่า เทวตานุสติ นี้ เป็นชื่อของสติที่มีคุณ มีศรัทธาเป็นต้นของตน เป็นอารมณ์ โดยตั้งเทวตาไว้ในฐานะแห่ง พยาน. อนุสติที่เกิดขึ้นปรารภความตาย ชื่อว่า มรณานุสติ, คำว่า มรณานุสติ นี้ เป็นชื่อของสติที่มีความตัดขาดแห่งชีวิตินทรีย์ เป็น อารมณ์. ชื่อว่ากายคตา เพราะอรรถว่า ไปสู่รูปกายอันต่างด้วยโกฏฐาส มีผมเป็นต้น, หรือเพราะอรรถว่าไปในกาย, เมื่อควรจะ

^๑ ส. อุปฺปนฺนา สตี มรณสตี.

อญ. เอก. ๒๐/๕๕.

คุณวาณี โสภณางค์ศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กล่าวว่า สตินั้นด้วยไปสู่กายหรือไปในกาย
 ด้วย เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่ากายคตาสติ ดังนี้
 (แต่) เพราะไม่ได้ทำให้เป็นรัสสะ (เสียงสั้น)
 จึงกล่าวเสียว่า กายคตาสติ, คำว่า
 กายคตาสติ นี้ เป็นชื่อของสติที่มีนิมิตใน
 โภจนาแห่งกาย มีผมเป็นต้นเป็นอารมณ์.
 สติที่เกิดขึ้นปรารภลมหายใจเข้า และลม-
 หายใจออก ชื่อว่า อานาปานสติ, คำว่า
 อานาปานสตินี้ เป็นชื่อของสติที่มีนิมิตใน
 ลมหายใจเข้า และลมหายใจออกเป็น
 อารมณ์. อนุสติที่เกิดขึ้นปรารภอุปสมธรรม
 ชื่อว่า อุปสมานุสติ, คำว่า อุปสมานุสตินี้
 เป็นชื่อของสติที่มีธรรม อันเป็นที่เข้าไปสงบ
 ทุกข์ทั้งปวงเป็นอารมณ์.

๑๒๔. อิติ อิมาสฺ ทสฺสุ อนุสฺสตีสุ
 พุทฺธานุสฺสตี ตาว ภาเวตุกาเม อเวจฺจป-
 ปสาทสมนฺนาคเตน โยกินา ปฏฺิริเบ
 เสนาสเน รโทคเตน ปฏฺิสลฺลีเนน "อิตฺปิ
 โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณ-
 สมฺปนฺโน สุกโต โลกวิทู อนุตฺตโร

๑๒๔. ในบรรดาอนุสติ ๑๐ เหล่านี้
 ดังกล่าวมานี้ พระโยคีผู้ถึงพร้อมด้วยความ
 เลื่อมใสไม่คลอนแคลน ผู้ใคร่เจริญพุทธานุสติ
 ก่อน พึงเป็นผู้หลักเริ่มไปในที่ลับ ใน
 เสนาสนะที่เหมาะสม ระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณ
 ทั้งหลาย ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าตามนัย

คุณวาทิ โสภสฺสกาณคฺศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมรังค บ.พ.๒-๑๔

ปฐมมสารถิ สตุถา เทวมนุสสานัน พุทฺโธ ^๑ ที่มาแล้วในพระบาลีนี้ว่า "อิติปิ โส ภควา
 ภควา"^๑ เอวํ พุทฺธสฺส ภควโต คุณา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน
 อนุสฺสริตฺตพฺพา. สุกโต โลกวินฺนุ อนุตฺตโร ปฐมมสารถิ
 สตุถา เทวมนุสสานัน พุทฺโธ ภควา"
 ดังนี้เถิด.

ตตฺตราชํ อนุสฺสรณโย : โส ภควา
 อิติปิ อรหํ, ฯเปฯ โส ภควา อิติปิ
 ภควาติ อนุสฺสรติ. อิมินา จ อิมินา จ
 การณนาติ วุตฺตํ โหติ.

ต่อไปนี้เป็นนัยการระลึกเนื่อง ๆ ใน
 คุณเหล่านั้น : พระโยคีย์่อมระลึกเนื่อง ๆ
 ว่า โส ภควา อิติปิ อรหํ, ฯเปฯ โส ภควา
 อิติปิ ภควา (พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 ทรงเป็นพระอรหันต์ แม้เพราะเหตุนี้, ฯฯ
 พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงเป็น
 พระภควาแม้เพราะเหตุนี้). เป็นอันกล่าว
 อธิบายได้ว่า เพราะเหตุนี้ และเพราะ
 เหตุนี้ ดังนี้.

๑๒๕. ตตฺถ อารกตฺตา อริณํ
 อรานณฺจ ทตฺตฺตา ปจฺจยาทึนํ อรหตฺตา
 ปาปกรณฺเ รทาภาวาติ อิมฺเหติ ตาว การณฺเหติ

๑๒๕. ในบทเหล่านั้น พระโยคีย์่อม
 ระลึกเนื่อง ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์
 นั้น ทรงเป็นพระอรหันต์ เพราะเหตุเหล่านี้

^๑ อ.ง. . ฉก.ก. . ๒๒/๓๑๗.

คุณวาทิน โสภสมุทฺถาจารย์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โส ภควา อรหนตี อนุสฺสรตี. อารกา หิ ก่อน คือ เพราะความเป็นผู้ไกลจากกิเลส
 โส สัพพกิเลสเสหิ สุวิหฺรวิหฺเร ฉิโต มกุฏเณ เพราะทรงกำจัดอริ(ข้าศึก) และเพราะทรง
 สวาสนานํ กิเลสานํ วิหฺรฺสิตตฺตาคี ทำลายอระ(ข้าก่า)ได้ เพราะทรงเป็นผู้ควร
อารกตฺตา อรทํ. ต่อทักษิณาวัตถุทั้งหลายมีปัจจัยเป็นต้น เพราะ
 ไม่ทรงมีที่ลับในอันกระทำบาป ดังนี้. จึงอยู่
 พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ชื่อว่า ทรงเป็น
 ผู้ไกล คือทรงดำรงอยู่ในที่ไกลแสนไกลจาก
 สรรพกิเลส เพราะพระองค์ทรงย้ายกิเลส
 ทั้งหลาย พร้อมทั้งวาสนาได้แล้วด้วยมรรค
 เพราะเหตุนี้ จึงทรงเป็นพระอรหันต์
เพราะความเป็นผู้ไกล.

โส ตโต อารกา นาม
 ยสฺส เยนาสมฺภิกิตา
 อสฺมฺภิกี จ โทเสหิ
 นาโถ เตนารทํ มโตติ.

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงหา
 ความเป็นผู้มีปกติพร้อมเพรียง ด้วย
 กิเลสใดมิได้ และไม่ทรงเป็นผู้มีปกติ
 พร้อมเพรียง ด้วยสิ่งอันเป็นโทษทั้ง
 หลาย ชื่อว่าทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส
 และสิ่งที่เป็นโทษนั้น เพราะเหตุนี้
 บัดนี้จึงกล่าวถึงพระผู้มีพระภาคผู้เป็น
 นาคะพระองค์นั้น ว่าพระอรหันต์ ดังนี้.

คุณเจษฎา โสภณสุภาวคฺศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๑๒๖. เต จาเนน กิเลสาร์โย
มกุฏเคน ทตาคี อรัน หตตตปิ อรห.

ยสุมา รากาหิสุงขาคา
สพเพปี อรโย ททา
ปณณาสตฺเถน นานเณ
ตสุมาปี อรห มโตติ.

๑๒๗. ฌมฺเจตฺ อวิชฺชาภวตฺตณฺหามยนาภิ
ปฺนุณฺหาทอิสิงฺขาราริ ชรามรณเนมิ สาสว-
สมุทฺทมเยน อกฺเขน วิชฺฌิตฺวา ติวรเถ
สมาโยชิติ อนาทิกาสปฺวตฺตํ สัสสารจกฺกํ,
ตสุสาเนน โปธิมฺมฺเต วีริยาเทหิ สีลปรวิยิ
ปตฺติญฺจาย สทฺธาหตฺเถน กมฺมกฺขยกรณฺณผรสุ
กเหตุวา สพฺเพ อรา ทตาคี อราน
หตตตปิ อรห.

๑๒๖. อนัง อริ(ข้าศึก)คือกิเลส
ทั้งหลายเหล่านั้น ถูกพระผู้มีพระภาคนี้ทรง
กำจัดเสียได้แล้วด้วยมรรค เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคนี้ จึงทรงเป็นพระอรหันต์
แม้เพราะทรงกำจัดอริได้.

เพราะเหตุที่อริ กล่าวคือกิเลสมีรากะ
เป็นต้น แม้ทั้งปวงถูกพระผู้เป็นนาถะ
ทรงกำจัดได้แล้ว ด้วยศีลศราก็
พระปัญญา แม้เพราะเหตุนี้ บัดนี้
จึงกล่าวถึงพระองค์ว่า ทรงเป็น
พระอรหันต์ ฉะนั้นแล.

๑๒๗. อนัง สังสารจักร (ล้อคือ
สังสารวัฏ) อันมีคัมที่ทำได้ด้วยวิชาและ
ภวตฺตนา มีอิสิงฺขาร มีปฺนุณฺหาทอิสิงฺขาร เป็นตัน
เป็นข้าศึก มีชรามรณะเป็นกง ที่ใช้เพลอันทำ
ด้วยอัสวสมุทฺทย สอดเข้าแล้วประกอบไว้ที่รถ
คือภพทั้ง ๓ เป็นไปตลอดกาลอันเว้นเบื้องต้น
นี้ใด, พระผู้มีพระภาคนี้ทรงใช้พระบาทคือ
วิริยะ ยืนบนพื้นดินคือศีล แล้วทรงใช้พระหัตถ์

คุณเจษฏา โสภสฺสภางคฺศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

คือศรัทธา จับขวานคือพระญาณอันกระทำ
ความสิ้นไปแห่งกรรม ทำลายซึ่งกำทั้งหมค
แห่งสังสารจักรนั้นเสียได้แล้ว ณ แคนตรัสรู้
เพราะเหตุนี้ จึงทรงเป็นพระอรหันต์
แม้เพราะทรงทำลายซึ่งกำได้.

๑๒๘. ถิ่นว่า สัสังารจกุกนุติ อนมตคกั
สัสังารวฏฐั วุจจติ. ตสส จ อวิชชชา นามิ,
มุลตตทา. ชรามรณั เนมิ, ปรีโยสานตตทา.
เสสา ทส ธมมา อรา, อวิชชชามุลกตตทา
ชรามรณปรียนตตทา จ, ตตถ ทุกขาทิสั
อนณณณั อวิชชชา. กามาเว จ อวิชชชา
กามาเว สงขารานั ปจจโย โหติ,
รูกภเว อวิชชชา รูกภเว สงขารานั ปจจโย
โหติ, อรูกภเว อวิชชชา อรูกภเว สงขารานั
ปจจโย โหติ. กามาเว สงขารา กามาเว
ปฏิสันธิวิณณาสส ปจจยา โหนติ, เอส
นโย อิตเรสุ. กามาเว ปฏิสันธิวิณณณั
กามาเว นามรูกปสส ปจจโย โหติ, ตถา
รูกภเว. อรูกภเว นามสเสว ปจจโย

๑๒๘. ถิ่นนัยหนึ่ง สัสังารวฏฐัอันมี
ที่สุคที่บุกคกรู้ไม่ได้ เรียกว่าสังสารจักร.
ก็อวิชชชา จักเป็นคุมแห่งสังสารจักรนั้น,
เพราะเป็นมุล (เป็นรากเหง้า). ชรา-
มรณะจักเป็นกง, เพราะเป็นที่สุครอบ.
ธรรม ๑๐ ที่เหลื่อจักเป็นซึ่งกำ, เพราะมี
อวิชชชาเป็นมุล และเพราะมีชรามรณะเป็น
ที่สุครอบ, ในธรรมเหลื่อนั้น ความไม่รู้
ในสัจจะ ๔ มีทุกขเป็นต้น ชื่อว่าอวิชชชา.
ก็อวิชชชาในกามาภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่สังขาร
ทั้งหลายในกามาภพ, อวิชชชาในรูกภพ ย่อม
เป็นปัจจัย แก่สังขารทั้งหลายในรูกภพ,
อวิชชชาในอรูกภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่สังขาร
ทั้งหลายในอรูกภพ. สัสังารทั้งหลายใน

คุณเจษณา โสมสุภาวงศ์ศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธานุชา

วสุทธรคค บ.ท.๒-๑๘

โทติ. กามภเว นามรูป กามภเว กามภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่ปฏิสนธิวิญญาน
สพายนฺตฺส ปจฺจโย โทติ, รูปภเว นามรูป ในกามภพ, ในภพที่เหลือก็มีนัยนี้. ปฏิสนธิ-
รูปภเว ตินฺนํ อายตฺนํ ปจฺจโย โทติ, วิญญานในกามภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่นามรูป
อรุภเว นามํ อรุภเว เอกสฺสายตฺนฺตฺส ในกามภพ, ในรูปภพก็อย่างนั้นเหมือนกัน.
ปจฺจโย โทติ. กามภเว สพฺยตฺนํ กามภเว ปฏิสนธิวิญญานในอรุภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่
ฉพฺพิตฺตฺส ผสฺตฺตฺส ปจฺจโย โทติ, รูปภเว นามอย่างเดียวกัน. นามรูปในกามภพ ย่อม
ทีณิ อายตฺนํ รูปภเว ตินฺนํ ผสฺตฺนํ เป็นปัจจัยแก่อายตนะ ๖ ในกามภพ, นามรูป
ปจฺจยา โทติ, อรุภเว เอกมฺยตฺนํ ในรูปภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่อายตนะ ๓
อรุภเว เอกสฺส ผสฺตฺตฺส ปจฺจโย โทติ. ในรูปภพ, นามในอรุภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่
กามภเว ฉ ผสฺสา กามภเว ฉนฺนํ อายตนะเดียวกันในอรุภพ. อายตนะ ๖
เวทฺนํ ปจฺจยา โทติ, รูปภเว ตโย^๑ ในกามภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่ผัสสะ ๖ ใน
ตฺตฺถเว ติสฺสนฺนํ, อรุภเว เอโก ตฺตฺถเว กามภพ, อายตนะ ๓ ในรูปภพ ย่อมเป็น
เอกิสฺสา เวทฺนํ ปจฺจโย โทติ. กามภเว ปัจจัยแก่ผัสสะ ๓ ในรูปภพ, อายตนะเดียวกัน
ฉ เวทฺนํ กามภเว ฉนฺนํ ตฺตฺถากายํ ในอรุภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่ผัสสะเดียวกัน
ปจฺจยา โทติ, รูปภเว ติสฺโส ตฺตฺถเว ในอรุภพ. ผัสสะ ๖ ในกามภพ ย่อมเป็น
ตินฺนํ, อรุภเว เอกา เวทฺนํ อรุภเว ปัจจัยแก่เวทนา ๖ ในกามภพ, ผัสสะ ๓
เอกสฺส ตฺตฺถากายสฺส ปจฺจโย โทติ. ตฺตฺถ ในรูปภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่เวทนา ๓ ใน
ตฺตฺถ สํ สํ ตฺตฺถา ตสฺส ตสฺส อฺปาทานสฺส, รูปภพนั้นนั่นแหละ, ผัสสะเดียวกันในอรุภพ
อฺปาทานาทโย ภวาตีนิ. ย่อมเป็นปัจจัยแก่เวทนาเดียวกัน ในอรุภพนั้น

^๑ ฉ. ตโย ผสฺสา.

คุณเจษฎา ไสยมสุภาวงศ์ศรี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นั้นแหละ. เวทนา ๖ ในกามภพ ย่อมเป็น
 ปัจจัยแก่กองตัดทา ๖ ในกามภพ, เวทนา ๓
 ในรูปภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่กองตัดทา ๓ ใน
 รูปภพนั้นแหละ, เวทนาเดียวในอรุภพ
 ย่อมเป็นปัจจัยแก่กองตัดทาเดียว ในอรุภพ.
 ตัดทานั้น ๆ ในภพนั้น ๆ ย่อมเป็นปัจจัยแก่
 อุปาทานนั้น ๆ, อุปาทานเป็นต้น ก็ย่อมเป็น
 ปัจจัยแก่ภพเป็นต้น.

กถิ ? อธิเชกจฺโจ กามเม
 ปริภุณฺชิสฺสสามีติ กามุปาทานปจฺจยา กายเณ
 ทฺวจฺจริตฺติ จรติ, วาจา ย ทฺวจฺจริตฺติ จรติ,
 มนสา ทฺวจฺจริตฺติ จรติ, ทฺวจฺจริตฺตปาริปุริยา
 อปาเย อุปฺปชฺชติ^๑ ตตฺถสฺส อุปฺปตฺติเหตุภูตฺติ
 กมฺมํ กมฺมกโว, กมฺมนิพฺพุตฺตา ขนฺธา
 อุปฺปตฺติกโว, ขนฺธานํ นิพฺพุตฺติ ขาติ,
 ปรีปาโก ชรา, เภโท มรณํ.

คืออย่างไร ? ก็ว่าบางคนในโลกนี้
 คิดว่า เราจักบริโภคกาม ตั้งนี้ เพราะ
 กามุปาทานเป็นปัจจัย จึงประพฤติดุจจริต
 ด้วยกาย, ประพฤติดุจจริตด้วยวาจา,
 ประพฤติดุจจริตด้วยใจ, เพราะความบริบูรณ์
 แห่งทุจริต เขาจึงเกิดขึ้นในอบาย. กรรม
 อันเป็นเหตุเข้าถึงอบายนั้น ของเขา
 ชื่อว่ากรรมภพ, ชั้นที่บังเกิดเพราะกรรม
 ชื่อว่าอุปตติภพ, ความบังเกิดแห่งชั้น
 ึ่งหลาย ชื่อว่าชาติ, ความแก่ห่อม ชื่อว่า
 ชรา, ความแตกทำลาย ชื่อว่ามณะ.

^๑ ฉ. อุปฺปชฺชติ.

คุณสมจิตต์ พันธุ์ยุรา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อปโร สกฺกสมฺปตฺติ อณุวิสุตฺตํ
 ตเถว สุจฺริตํ จรติ, สุจฺริตปาริปุริยา สกฺเค
 อูปฺปชฺชติ? ตตฺถสฺส อูปฺตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ
 กมฺมภาโวติ โสเยว นโย.

อีกคนหนึ่งคิดว่า เราจักเสวยสวรรค์
 สมบัติดังนี้ จึงประพฤตีสุจริตโดยประการ (ที่
 มีกามุปาทานเป็นปัจจัย) นั้นนั่นแหละ, เพราะ
 ความมริบูรณะแห่งสุจริต เขาจึงเกิดขึ้นใน
 สวรรค์. ก็มึ้นนั่นนั่นแหละว่า กรรมอันเป็น
 เหตุเข้าถึงสวรรค์นั้น ของเขา ชื่อว่า
 กรรมภาพเป็นต้น.

อปโร ปน พุทฺทมโลกสมฺปตฺติ
 อณุวิสุตฺตํ กามุปาทานปัจจุยา เอว เมตฺตํ
 ภาเวติ, กรุณํ มุทิตํ อูปฺเปกฺขํ ภาเวติ,
 ภาวนापาริปุริยา พุทฺทมโลเก นิพฺพตฺตติ.
 ตตฺถสฺส นิพฺพตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ กมฺมภาโวติ
 โสเยว นโย.

ส่วนอีกคนหนึ่งคิดว่า เราจักเสวย
 สมบัติในพรหมโลกดังนี้ เพราะกามุปาทาน
 เป็นปัจจัยนั่นเอง จึงเจริญเมตตา, เจริญ
 กรุณา มุทิตา อูปฺเปกฺขา, เพราะความมริบูรณะ
 แห่งภาวนา จึงบังเกิดในพรหมโลก. ก็มึ้น
 นั่นนั่นนั่นแหละว่า กรรมอันเป็นเหตุบังเกิด
 ในพรหมโลกนั้นของเขา ชื่อว่ากรรมภาพ
 เป็นต้น.

อปโร อรูปภเว สมฺปตฺติ อณุวิสุตฺตํ
 ตเถว อากาसानุจายตนาทิสมาปตฺติโย

อีกคนหนึ่งคิดว่า เราจักเสวยสมบัติ
 ในอรูปภพ ดังนี้ จึงเจริญสมาบัติมี

๑ ฉ. อูปฺปชฺชติ.

ภาเวติ, ภาวนาปาริปริยา ตตถ ตตถ
 นิพพุตติ. ตตถสฺส นิพพุตติเหตุภูตํ กมฺมํ
 กมฺมภาโว, กมฺมนิพพุตา ขนฺธา อุปฺปตฺติภาโว,
 ขนฺธานํ นิพพุตติ ชาติ, ปรีปาโก ชรา,
 เภโท. มรณฺตติ. เอเสว นโย
 เสสุปาทานมฺลิกาสุปิ โยชนาสุ.

อากาศ้านัญจายตนะเป็นต้น โดยประการ (ที่
 มีกามุปาทานเป็นปัจจัย)นั้นนั่นแหละ, เพราะ
 ความบริบูรณ์แห่งภาวนา จึงบังเกิดในรูปภพ
 นั้น ๆ. กรรมอันเป็นเหตุบังเกิดในรูปภพนั้น
 ของเขา ชื่อว่ากรรมภพ, ชั้นที่บังเกิด
 เพราะกรรม ชื่อว่าอุปฺปตฺติภพ, ความบังเกิด
 แห่งชั้นทั้งหลาย ชื่อว่าชาติ, ความแก่ห่อม
 ชื่อว่าชรา, ความแตกทำลาย ชื่อว่ามรณะ
 ฉะนั้นแล. ในคำประกอบความแม่ที่มอุปฺปาทาน
 ที่เหลือเป็นมูล ก็มีนั้นแหละ.

เอวมยํ อวิชฺชา เหตุ, สงฺขารธา
 เหตุสมุပ္ปนฺนา, อุโปเปเต เหตุสมุပ္ปนฺนาติ
 ปจฺจยปริกฺกเห ปณฺญา ธมฺมภูจฺติญาณํ. อตีตมฺปิ
 อหฺตฺธานํ อนาคตมฺปิ อหฺตฺธานํ อวิชฺชา เหตุ,
 สงฺขารธา เหตุสมุပ္ปนฺนา, อุโปเปเต
 เหตุสมุပ္ปนฺนาติ ปจฺจยปริกฺกเห ปณฺญา
 ธมฺมภูจฺติญาณนฺตติ^๑ เอเตน^๒ นเยน สหฺพฺพทานิ
 วิตุถาเรตพฺพานิ.

พึงขยายบททั้งปวงให้พิสดาร โดยนัยนี้
 ว่า ปัญญาในอันกำหนดถือเอาปัจจัยว่าอวิชชา
 เป็นเหตุ, สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะ
 เหตุ, ธรรมทั้ง ๒ นี้เกิดขึ้นเพราะเหตุดังนี้
 นี้ชื่อว่าธรรมฐิติญาณ. ปัญญาในอันกำหนด
 ถือเอาปัจจัยว่า แม้ในกาลอดีต แม้ใน
 กาลอนาคต อวิชชาเป็นเหตุ สังขารทั้งหลาย
 เกิดขึ้นเพราะเหตุ, ธรรมทั้ง ๒ นี้เกิดขึ้น

^๑ ขุ. ป. ๓๑/๗๓.
^๒ ฉ. เอเตเนว.

คุณสมจิตต์ พันธุ์ยุรา
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เพราะเหตุ ดังนี้ ชื่อว่าธรรมฐิติญาณ ดังนี้
อย่างนี้เกิด.

ตตถ อวิชชาสงฺขารา เอโก
สงฺเขโป, วิญญานนามรูปสฬายตนผสฺสเวทนา
เอโก, ตตฺต
ชรามรณํ เอโก. ปุริมสงฺเขโป เจตถ
อตีโต อทฺธา, เทว มชฺฌิมา ปจฺจุปฺปนฺโน,
ชาติชรามรณํ อนาคโต. อวิชชาสงฺขารกฺ-
คฺคหณฺณ เจตถ ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
โหนตฺตี อิมํ ปณฺจ ฐมฺมา อตีเต กมฺมวฏฺฏํ,
วิญฺญานาทโย ปณฺจ เอตฺรหิ วิปากวฏฺฏํ,
ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อวิชชาสงฺขารา
กฺคฺคหิ ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อิมํ ปณฺจ ฐมฺมา
เอตฺรหิ วิปากวฏฺฏํ, ชาติชรามรณาปเทสฺน
วิญฺญาณาทํ นิตฺตํ อิมํ ปณฺจ ฐมฺมา
อายตฺติ วิปากวฏฺฏํ. เต อาการโต
วีสตีวธา โหนตฺติ. สงฺขารวิญฺญานณฺเจตถ
อนฺตรา เอโก สนฺธิ, เวทนาตตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ในธรรมเหล่านั้น อวิชชาและสังขาร
จัดเป็นสิ่งเข ๑, วิญญาน นามรูป
สฬายตนะ ผัสสะ และเวทนาจัดเป็น
สิ่งเข ๑, ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สิ่งเข ๑, ชาติชราและมรณะจัดเป็น
สิ่งเข ๑. อนึ่งในสิ่งเข ๔ นี้ สิ่งเขแรก
จัดเป็นอดีตอัทธา(อดีตกาล), ๒ สิ่งเข-
กลางจัดเป็นปัจจุบันอัทธา (ปัจจุบันกาล),
ชาติชราและมรณะ จัดเป็นอนาคตอัทธา
(อนาคตกาล). อนึ่งในธรรมเหล่านี้ ด้วย
ศัพท์ว่าอวิชชา สังขาร ย่อมเป็นอันถ้อยเอา
ตตฺต
เพราะ
เหตุนี้ ธรรม ๕ เหล่านี้ จึงจัดเป็น
กรรมวัฏในอดีต, ธรรม ๕ มีวิญญานเป็นต้น
จัดเป็นวิปากวัฏในปัจจุบัน, ด้วยศัพท์ว่า
ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

๑ เย (สมนุตปาสาทิกา. ๑/๑๑๘).

คุณสมจิตต์ พันธุ์ยุรา
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอโก, ภวชาตินมนุตรา เอโกตี,^๑ อิติ
ภควา เอตํ จตุสงฺเขปํ ตียทฺธํ วิสตาการํ
ทิสฺนุธี. ปฏิจฺจสมุปาทำ สพฺพการโตะ
ชานาติ ปสฺสตี อณฺเฎชาติ ปฏิวิชฺเฎติ. ตํ
ณาตฺต
เตน วุจฺจตี ปจฺจยปริคฺคเท ปณฺเฎ
ธมฺม
ภควา เต ธมฺเม ยถาภูตํ ฌตฺวา เตสุ
นิพฺพิทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วุดฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ทฺนินิ วิทฺนินิ วิทฺธํเสสิ. เอวมฺปิ อรานํ
ทตฺตฺตฺตฺตา อรทฺ.

อวิชาและสังฆารแล้วที่เดียว เพราะเหตุนี้
ธรรม ๕ เหล่านี้ จึงจัดเป็นกรรมวัฏใน
ปัจจุบัน, เพราะธรรม ๕ มีวิญญาณเป็นต้น
ทรงแสดงไขไว้แล้ว โดยทรงบ่งชี้ถึงชาติ
ชราและมรณะ ธรรม ๕ เหล่านี้ จึงจัดเป็น
วิปากวัฏในอนาคต. ธรรมเหล่านี้จึงมี
๒๐ อย่างโดยอาการ. หนึ่งในธรรมเหล่านี้
ระหว่างสังฆารกับวิญญาณ จัดเป็นสนธิ(ที่
เชื่อมต่อกัน) ๑, ระหว่างเวทนากับตัดหา
จัดเป็นสนธิ ๑, ระหว่างภพกับชาติ จัดเป็น
สนธิ ๑ ฉะนั้นแล, พระผู้มีพระภาคทรงรู้
ทรงเห็น ทรงทราบ ทรงแทงตลอด โดย
อาการทั้งปวง ซึ่งปฏิจฺจสมุปาทำอันมีสังฺเขป ๔
อัธธา ๓ อาการ ๒๐ สนธิ ๓ นี้ โดย
ประการที่กล่าวแล้วนี้. ความรู้ชั้นชื่อว่าญาณ
โดยความหมายว่ารู้, ชื่อว่าปัญญา โดย
ความหมายว่ารู้โดยประการทั้งหลาย เพราะ
เหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในอันกำหนด

^๑ เอโก (สมนตปาสาทิกา. ๑/๑๑๘).

คุณสังเวียน ชันอุไร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ถือเอาซึ่งปัจจัย ชื่อว่าธรรมฐิติญาณตั้งนี้.
 พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงทราบธรรมเหล่านั้น
 ตามความเป็นจริง ด้วยธรรมฐิติญาณนี้แล้ว
 เมื่อทรงเบื่อหน่ายคลายกำหนดในธรรมเหล่านี้
 หลุดพ้นอยู่ ก็ชื่อว่าทรงกำจัดคือทำลาย
 ย้าย ชื่อแห่งสังสารจักร อันมีประการ
 ดังกล่าวแล้วนี้ได้. ชื่อว่า ทรงเป็นพระอรหันต์
แม้เพราะทำลายอระ(ซึ่งกำ) ตามประการ
 ที่กล่าวมานี้.

อรา สัสสารจกุกสุส
 หตา ณาณาสินา ยโต
 โลกนาถเน เตเนส
อรหนติ ปวุจฺจติ.

เพราะเหตุที่พระผู้เป็นที่พึ่ง ของชาว-
 โลก ทรงทำลายซึ่งกำแห่งสังสารจักร
 ได้แล้ว ด้วยพระแสงดาบคือพระญาณ
 ฉะนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระองค์นี้
ทรงเป็นพระอรหันต์.

๑๒๙. อคฺคทกฺขิณฺเอยฺยตฺตฺตา จ จีวราทิ-
 ปจฺจเย อรหติ ปุชาวิเสสฺสณฺจ. เตเนว จ
 อุปฺปนฺเน ตถาคเต เย เกจิ มหเสฏฺฐา
 เทวมฺนุสฺสา, น เต อณฺณตฺถ ปุชฺชํ กโรนฺติ.
 ตถา ทิ พุรฺหฺมา สหฺมปฺติ สีนฺรุมตฺตฺเตน

๑๒๙. อนึ่ง เพราะความที่ทรงเป็น
 อัครทักขิณเอยบุคคล พระองค์จึงทรงควรซึ่ง
 ปัจจัยทั้งหลายมีจีวร เป็นต้น และการบูชา
 พิเศษ. ก็เพราะเหตุที่นั่นนั่นเอง เมื่อ
 พระตถาคตทรงอุบัติแล้ว พวกเทวดาและ

คุณสังเวียน ชันอุไร
 สร้างต้นฉับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

รัตนทาเมณ ตถาคตํ ปุเชสี. ยถาพลญ มนุษย์ทั้งหลาย ผู้มีศักดิ์ใหญ่เหล่าใดเหล่า-
 อยณเเว เทวา มนุสฺสา จ พิมพิสาร- หนึ่ง, พวกเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น จะ
 โกสลราชาทโย. ปรินิพพุตมฺปิ จ ภควนฺตํ ไม่กระทำการบูชาในบุคคลอื่น. จริงอย่างนั้น
 อุตฺทิสฺส ฉนฺนวุติโกฏิธฺนํ วิสฺสชฺเชตฺวา ทำวสทัมบดีพรหมได้บูชาแล้ว ซึ่งพระตถาคต
 อโศกมหาราช สกลชมฺพุทีเป จตุราสีติ- ด้วยช่อรัตนะใหญ่ขนาดเขาสีเนรุ. อนึ่งพวก
 วิหารสทฺสฺสานิ ปติญฺจาเปสี. โก ฬน วาโท เทวดาและมนุษย์เหล่าอื่น มีพระเจ้าพิมพิสาร
 อยณเเวสี ปุชาวิเสสานนฺติ ปจฺจยาทีนํ พระเจ้าโกศลเป็นต้น ก็ได้บูชาแล้วตาม
อรหตฺตาปิ อรหํ. กำลัง. ส่วนพระเจ้าอโศกมหาราช ทรง
 สละทรัพย์ ๘๖ โกฏิ รับสั่งให้สร้างวิหาร
 ๘๘,๐๐๐ แห่งทั่วชมพูทวีป อุทิศพระผู้มี
 พระภาค แม้ว่าจะเสด็จปรินิพพานแล้ว. จะป่วย
 กล่าวไปไยถึงการบูชาวิเศษอื่น ๆ เล่า
 เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ทรงเป็นพระอรหันต์
แม้เพราะ ทรงเป็นผู้ควรแก่ทักษิณาวัตถุทั้ง-
หลายมีปัจจัยเป็นต้น.

ปุชาวิเสสี สท ปจฺจเยหิ
 ยสฺมา อัย อรหติ โลกนาโถ
 อตฺถานูรูปิ อรหฺนฺติ โลเก
 ตสฺมา ชีโน อรหติ นามเมตํ.

เพราะเหตุที่ พระผู้เป็นที่พึ่งของชาว-
 โลกนี้ ทรงควรซึ่งการบูชาวิเศษ
 พร้อมทั้งปัจจัยทั้งหลาย ฉะนั้น
 พระชินเจ้าจึงทรงควรซึ่งพระนาม อัน

คุณสังเวียน ชันอุโร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เหมาะสมต่อความหมายนี้ ว่า อรหันต์
ในโลก.

๑๓๐. ยถา จ โลกเย เกจิ
ปณฺธิตมานิโน พาลา อสิโลกภเยน รโท
ปาปํ กโรนฺติ, เอวเมส น กทาจิ กโรตฺติ
ปาปกรณ รทาภาวโตปิ อรหํ.

๑๓๐. เหมือนอย่างว่า คนพาลผู้ถือตัว
ว่าเป็นบัณฑิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลก ย่อม
กระทำความบาปในที่ลับ เพราะกลัวเสียชื่อเสียง
ฉันทใด, พระผู้มีพระภาคนี้ จะทรงกระทำความ
(ในที่ลับ) บ้างเป็นบางครั้ง ฉันทนั้นก็หาไม่
เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ทรงเป็นพระอรหันต์
แม้เพราะไม่ทรงมีที่ลับในอันกระทำความ.

ยสุมา นตฺถิ รโท นาม
ปาปกมุเมสุ ตาทิโน
รทาภาเวน เตเนส
อรหํ อิติ วิสฺสุโต.

เพราะเหตุที่ ชื่อว่าที่ลับในการ
กระทำความบาปทั้งหลาย ไม่มีแก่พระผู้มี
พระภาคเจ้าผู้คงที่ ฉันทนั้น
พระผู้มีพระภาคนี้ จึงทรงปรากฏ
พระนามว่า อรหันต์ เพราะไม่มีที่ลับ.

เอวํ สพฺพถาปิ :

อารกตฺตา หตฺตฺตา จ
กิเลสาร์นํ โส มฺนิ

พระมหาภูมิเจ้านั้น เพราะทรงเป็นผู้
ไกล และเพราะทรงกำจัดอริคือกิเลส

คุณสังเวียน ชันอุไร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

หตส์สารจกกาโร

ปัจจุยาทีนมารโท^๑

น รโท กโรติ ปาปานี

อรหิ เตน วุจจตีติ. (๑)

ทรงเป็นผู้ทำลายชื่อกำ แห่งสังสารจักร
ทรงเป็นผู้ควรแก้ทุกข์ฉนวนัตถุ มีปัจจัย
เป็นต้น และไม่ทรงกระทำบาปทั้ง-
หลาย ในที่ลับ เพราะเหตุนั้น บัณฑิต
จึงกล่าวว่า ทรงเป็นพระอรหันต์ ดังนี้
แม้โดยประการทั้งปวง ตามนัยที่ได้
กล่าวมาแล้ว.

๑๓๑. สุมมา สามนจ สัพพชมมานัน
พุทฺธตฺตา ปน สมมาสมพุทฺโธ. ตถาเส
สัพพชมฺเม สุมมา สามนจ พุทฺโธ,^๒
อภินฺเฉยฺเย ชมฺเม อภินฺเฉยฺยโต พุทฺโธ,
ปริณฺเฉยฺเย ชมฺเม ปริณฺเฉยฺยโต, ปหาตพฺเพ
ชมฺเม. ปหาตพฺพโต, สจฺฉิกาตพฺเพ ชมฺเม
สจฺฉิกาตพฺพโต, ภาเวตพฺเพ ชมฺเม
ภาเวตพฺพโต. เตนเนว จาท :

๑๓๑. ส่วนที่ทรงพระนามว่า สัมมา-
สัมพุทฺธะ เพราะความที่ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง
โดยชอบและโดยพระองค์เอง. จึงอย่างนั้น
พระผู้มีพระภาคนี้ ทรงเป็นผู้ตรัสรู้ธรรม
ทั้งปวงโดยชอบ และโดยพระองค์เอง, คือ
ตรัสรู้อภิญ्ञาธรรม (ธรรมที่ควรรู้อย่าง)
ทั้งหลาย โดยความเป็นอภิญ्ञาธรรม,
ตรัสรู้ปริณญ्ञาธรรม (ธรรมที่ควรกำหนดรู้)
ทั้งหลาย โดยความเป็นปริณญ्ञาธรรม,
ตรัสรู้ปหัตถัพพธรรม (ธรรมที่ควรละ) ทั้ง-

^๑ ฉ. ปัจจุยาทีน จารโท.

^๒ สี. สัพพชมฺเม สมมา สมพุทฺโธ.

หลาย โดยความเป็นปหาตัพพธรรม, ตรัสรู้
 สัจฉิกาตัพพธรรม (ธรรมที่ควรกระทำ
 ให้แจ้ง)ทั้งหลาย โดยความเป็นสัจฉิกาตัพพ-
 ธรรม, ตรัสรู้ภาเวตัพพธรรม (ธรรมที่ควร
 เจริญ)ทั้งหลาย โดยความเป็นภาเวตัพพ-
 ธรรม. ก็เพราะเหตุนี้แหละจึงตรัสไว้
 ว่า :

อภิญเณยฺยํ อภิญญาตํ
 ภาเวตัพพญจ ภาวิตํ
 ปหาตัพพํ ปหีนํ เม
 ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พุราหุมนชาติ?

ดูกรพราหมณ์ สิ่งที่เราควรรู้อย่างนี้ เราก็ได้รู้
 ย่างนี้แล้ว สิ่งที่เราควรเจริญ เราก็ได้เจริญ
 แล้ว และสิ่งที่เราควรละ เราก็ได้ละแล้ว
 เพราะเหตุนี้แหละ เราจึงเป็นพุทธะ
 ดังนี้.

๑๓๒. อปิ จ จกฺขุํ ทุคฺขสจฺจํ, ตสฺส
 มุลการณภาเวน สมฺภูจฺจาปิภา ปุริมตณฺหา
 สมุทฺยสจฺจํ, อุภินฺนํ อปฺปวตฺตติ นิโรธสจฺจํ,
 นิโรธปชานนา ปฏิปทา มคฺคสจฺจจฺจนฺตติ เอวํ
 เอเกกปทุทฺธาเรนาปิ สพุทฺทมฺเม สมฺมา

๑๓๒. อีกนัยหนึ่ง ฟังทราบว่าเป็นพระองค์
 ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง โดยชอบ และโดย
 พระองค์เอง แม้โดยการยกขึ้นทีละบท
 อย่างนี้คือ จักขุเป็นทุกขสัจ, ตณฺหาเก่าที่ทำ
 จักขุขึ้นให้ตั้งขึ้น โดยความเป็นมูลเหตุ เป็น

๑ ขุ. ส. ๒๕/๔๔๔, ม. ม. ๑๓/๕๕๔.

สามณฺจ พุทฺโธ, เอส นโย โสตฺมานชีวหา-
 กายมเนสุ. เอเตเนว นเยน รูปาทีนึ จ
 อายตฺตานึ, จกฺขุวิญญาณาทยโย จ วิญญา-
 ภาเย, จกฺขุสมฺมุตฺตสาทยโย จ ผสฺสา,
 จกฺขุสมฺมุตฺตชาเวทนาทยโย จ เวทนา,
 รูปสณฺดาทยโย จ สณฺดา, รูปสณฺเจตนาทยโย
 จ เจตนา, รูปตณฺหาทยโย จ ตณฺหากายา,
 รูปวิตกฺกาทยโย จ วิตกฺกา, รูปวิจาราทยโย
 จ วิจารา, รูปกฺขนฺธาทยโย ปญฺจกฺขนฺธา,
 ทสฺ กสิณานึ, ทสฺ อนุสฺสตีทยโย, อุทฺตฺมาตก-
 สณฺดาทิวเสน ทสฺ สณฺดา, เกสาทยโย
 ทฺวตฺตีสาการา, ทฺวาทสายตฺตานึ, อญฺจาส
 ธาตุทยโย, กามภวาททยโย นว ภวา, ปจฺมาทีนึ
 จตฺตารี ฌานานึ, เมตฺตาทาณาททยโย
 จตฺสฺโส อปฺปมณฺดาทยโย, จตฺสฺโส
 อรูปสฺมาปตฺตีทยโย, ปฏฺิโลมโต ชรามรณาทึนึ,
 อนุโลมโต อวิชฺชาทีนึ ปฏฺิจจสมฺมุปาทญฺคานึ
 จ โยเชตฺตพฺพานึ.

สมุทฺยสฺจ, ความไม่เป็นไปแห่งธรรมทั้ง ๒
 เป็นนิโรธสฺจ, ปฏิปทาอันเป็นเครื่องรู้ชัด
 ซึ่งนิโรธ เป็นมรรคสฺจ, ในโสตะ ฆานะ
 ชิวหา กายะ และมณะ ก็มีนัยนี้. อายตนะ ๖
 มีรูปายตนะเป็นต้น, กองวิญญาณ ๖ มีจักขุ-
 วิญญาณเป็นต้น, ผัสสะ ๖ มีจักขุสัมผัสสะ
 เป็นต้น, เวทนา ๖ มีจักขุสัมผัสสชาเวทนา
 เป็นต้น, สันฺญา ๖ มีรูปสันฺญาเป็นต้น,
 เจตนา ๖ มีรูปสันฺญาเจตนาเป็นต้น, กอง
 ตณฺหา ๖ มีรูปตณฺหาเป็นต้น, วิตก ๖ มี
 รูปวิตกเป็นต้น, วิจาร์ ๖ มีรูปวิจาร์เป็นต้น,
 ฆันฺธ ๕ มีรูปฆันฺธเป็นต้น, กสิณ ๑๐,
 อนุสติ ๑๐, สันฺญา ๑๐ มีอุทฺตฺมาตกสันฺญา
 เป็นต้น, อากาโร ๓๒ มีผมเป็นต้น, อายตนะ
 ๑๒, ธาตุ ๑๘, ภพ ๕ มีกามภพเป็นต้น,
 ฌาน ๔ มีปฐมฌานเป็นต้น, อปัปมณฺญา ๔
 มีเมตฺตาทาณาเป็นต้น, อรูปสฺมาปตฺตี ๔,
 และองค์ปฏฺิจจสมฺมุปาท โดยปฏฺิโลม มีชรา
 มรณะเป็นต้น โดยอนุโลม มีอวิชฺชาเป็นต้น
 ก็พึงประกอบโดยนัยนี้แหละ.

คุณสมบัติ เหลืองสีทองสุก

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วสุทธรค บ.ท. ๒-๑๘

ตตรายั เอกปทโยชนา, ชรามรณั
 ทุกขสัจจั. ชาติ สมุทยสัจจั. อุภินฺนมุปี
 นิสฺสรณั นิโรธสัจจั. นิโรธปชานนา ปฏิปทา
 มคฺคสัจจันฺติ เอวึ เอเกกปทฺทธาเรน
 สฬฺพธมฺเม สมนฺมา สามณฺจ พุทฺโธ อนุพุทฺโธ
 ปฏิพุทฺโธ. เตน วุคฺคั "สมนฺมา สามณฺจ
 สฬฺพธมฺมานั พุทฺธตฺตา ปน สมนฺมาสมฺพุทฺโธ"ติ.

(๒)

ต่อไปนี้เป็นคำประกอบความแห่ง
 บทหนึ่งในธรรมเหล่านั้น, ความว่า พระผู้มี
 พระภาคได้ตรัสรู้ ตรัสรู้ตามสมควร ตรัสรู้
 เฉพาะ ซึ่งธรรมทั้งปวงโดยชอบ และโดย
 พระองค์เอง โดยการยกขึ้นที่ละบท อย่างนี้
 ก็ ชรามรณะเป็นทุกขสิ่ง. ชาติเป็น
 สมุทัยสิ่ง. ความสลัดออกไปซึ่งธรรมทั้ง ๒
 เป็นนิโรธสิ่ง. ปฏิปทาอันเป็นเครื่องรู้ชัด
 ซึ่งนิโรธเป็นมรรคสิ่ง. เพราะเหตุนี้
 ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า "ส่วนที่ทรงพระนามว่า
 สัมมาสัมพุทธะ เพราะความที่ตรัสรู้ธรรม
 ทั้งหลายทั้งปวงโดยชอบ และโดยพระองค์
 เอง" ดังนี้. (๒)

๑๓๓. วิชฺชาหิ ปน จรณณ จ
 สมฺปนฺนคฺคา วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน. ตตฺถ
วิชฺชาติ คิสุโสปี วิชฺชา อญฺจาปี วิชฺชา.
 คิสุโส วิชฺชา ภยภราวสุตฺเต^๑ วุคฺคตฺนเยเนว

๑๓๓. ส่วนที่ทรงพระนามว่า วิชา-
จรณสัมปนนะ เพราะความที่ทรงถึงพร้อมด้วย
 วิชาทั้งหลายและด้วยจรณะ. ในคำว่า
 วิชาจรณสัมปนนะนั้น คำว่า วิชา ได้แก่

^๑ ม. ม. ๑๒/๓๖.

เวทิตัพพา, อฏฺฐ อมฺพฏฺฐสฺสฺเต. ตตฺร ทิ
 วิปัสสนาณานเณ มโนมยิตฺธิยา จ สห จ
 อภิญญา ปริกฺคเหตฺวา อฏฺฐ วิชฺชา วุตฺตา.
จรณฺติ สีลสํวโร, อินฺทฺริเยสฺส กุตฺตทวารตา,
 โภชเน มตฺตคณฺณตา, ชากริยานุโยโค, สตฺต
 สทฺธมฺมา, จตฺตาริ รูปาวจรชฺฌานานีติ
 อิมเยว ปณฺณรส ฐมฺมา เวทิตัพฺพา.
 อิมเยว ทิ ปณฺณรส ฐมฺมา ยสฺมา เอเตหิ
 จรติ อริยสํวโก กจฺจติ อมตํ ทิสฺส, ตสฺมา
 จรณฺติ วุตฺตา. ยถา "อิธ มหานาม
 อริยสํวโก สีลวา โทตี"^๑ สหํ
 มชฺฌิมปณฺณาสเก^๒ วุตฺตนเยเนว เวทิตัพฺพ.
 ภควา อิมาทิ วิชฺชาหิ อิมินา จ จรณเณ
 สมนฺนาคโต. เตน วุจฺจติ วิชฺชาจรณ-
 สมฺปนฺโนติ.

วิชา ๓ ก็ได้ วิชา ๔ ก็ได้. ฟังทราบ
 วิชา ๓ ตามนัยที่ได้ตรัสไว้ในภยเภทวสูตร
 นั้นเทียว, ฟังทราบวิชา ๔ ตามนัยที่ได้ตรัส
 ไว้ในอัมพฏฐสูตร. จริงอยู่ ในอัมพฏฐสูตรนั้น
 ทรงกำหนดถือเอาอภิญญา ๖ พร้อมกับ
 วิปัสสนาญาณและมโนมยิตธิ ตรัสวิชา
 ไว้เป็น ๘. ธรรม ๑๕ อย่างเหล่านั้นเอง
 คือ ความสำรวมในศีล ๑, ความเป็นผู้
 คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ๑, ความ
 เป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ ๑, การ
 ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความเพียรเป็นเครื่อง
 ตั้งอยู่เสมอ (คือไม่มักมากในการนอนหลับ)
 ๑, พระสัทธรรม ๑, รูปาวจรญาณ ๔ บัณฑิต
 ฟังทราบว่า จรณะ ดังนี้. จริงอยู่
 เพราะเหตุที่พระอริยสาวกย่อมนั้นไป คือ
 ไปสู่ทิศอมตะได้ด้วยธรรม ๑๕ เหล่านี้

^๑ ที. สี. ๔/๑๓๑.
^๒ ม. ม. ๑๓/๒๖.
^๓ ม. ม. ๑๓/๒๖.

ฉะนั้นจึงเรียกกรรม ๑๕ อย่างเหล่านี้
 เท่านั้นว่า จรณะ. เหมือนอย่างที่ได้ตรัสไว้ว่า
 "คูกรมทานาม อริยสาวกในพระศาสนา
 ย่อมเป็นผู้มีศีล" ดังนี้ เป็นต้น. ฟังทราบคำ
 ทั้งหมด ตามนัยที่ได้ตรัสไว้ในมัชฌิมปัณณาสก
 นั้นเทียว. พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ประกอบ
 พร้อมด้วยวิชาเหล่านี้ และด้วยจรณะนี้.
 เพราะเหตุนี้ จึงขนานพระนามพระองค์ว่า
 วิชาจรณสัมปन्नะ (ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและ
 จรณะ) ดังนี้.

ตตฺถ วิชฺชาสมฺปทา ภควโต สพฺพณฺณตํ
 ปุเรควา จิตฺตา. จรณสมฺปทา มหาการุณิกตํ.
 โส สพฺพณฺณตํ สพฺพสฺตฺตานํ อตฺถานตฺถํ
 ญควา มหาการุณิกตํ อนตฺถํ ปรีวชฺเชตฺวา
 อตฺถเก นินฺโถเชติ, ยถาตํ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน.
 เตนสฺส สาวกา สุปฺภิปนฺนา โทหนฺติ, โน
 ทฺวูปฺภิปนฺนา วิชฺชาจรณวิปนฺนํ^๑ สาวกา
 อตฺตณฺตปาทโย วีย. (๓)

ในความถึงพร้อม ๒ อย่างนั้น ความ
 ถึงพร้อมด้วยวิชา ทำความเป็นพระ
 สัพพัญญูแห่งพระผู้มีพระภาคให้เต็มเปี่ยมตั้งอยู่.
 ความถึงพร้อมด้วยจรณะทำความเป็นผู้มีพระ
 มหากรุณาให้เต็มเปี่ยมตั้งอยู่. พระผู้มี
 พระภาคนั้น ครั้นทรงทราบสิ่งที่เป็นประโยชน์
 และที่เป็นความฉิบหายแห่งสัตว์ทั้งปวง ด้วย
 ความเป็นพระสัพพัญญูแล้ว ก็ทรงชกแจงให้

^๑ ส. ...วิปนฺนํ หิ.

หลักเลี้ยงสิ่งที่เป็นความฉิบหาย แล้วประกอบ
 ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ด้วยความเป็นผู้มี
 พระมหากรุณาเยี่ยงอย่างท่านผู้ถึงพร้อมด้วย-
 วิชาและจรณะ. เพราะเหตุ^๕นั้น สาวก^๕
 ทั้งหลายของพระองค์ จึงเป็นผู้ปฏิบัติดี,
 ไม่ใช่ปฏิบัติชั่ว เหมือนอย่างสาวกทั้งหลาย^๕
 ของพวกเคียดริษย^๕ผู้มีวิชาและจรณะวิบัติ ที่
 ทำตนให้เดือดร้อนเป็นต้น ฉะนั้น. (๓)

๑๓๔. โสภณกมนตฺตา, สุนฺหริ ฐาณิ
 กตตฺตา, สฺมมา กตตฺตา, สฺมมา จ
 กตตฺตา สุกฺโต. กมนมฺปิ ทิ กตฺตติ วุจฺจติ.
 ตณฺจ ภควโต โสภณิ ปริสุทฺธมนวชฺชํ. กิ
 ปน ตฺนฺติ ? อริยมกฺโก. เตน เสน กมนน
 เขมฺมิ ทิสฺส อสชฺชมาโน กโตติ โสภณกมนตฺตา
 สุกฺโต. สุนฺหริ เจส ฐาณิ กโต อมตฺ
 นิพฺพานนฺติ สุนฺหริ ฐาณิ กตตฺตาปิ สุกฺโต.
 สฺมมา จ กโต เตน เตน มกฺเคน ปทีเน
 กิเลสํ ปุน อปฺจจากจฺจนฺโต. วุตฺตเนหฺตํ
 "โสตาปตฺติมกฺเคน เย กิเลสํ ปทีนา,

๑๓๔. พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า
 สุกตะ เพราะทรงมีทางเสด็จไปงงาม,
 เพราะเสด็จไปสู่สถานที่ที่งาม, เพราะเสด็จ
 ไปโดยชอบ และเพราะตรัสโดยชอบ. จริงอยู่
 แม้ทางไปท่านก็เรียกว่า คตะ ได้. ก็ทาง
 เสด็จไปของพระผู้มีพระภาค^๕นั้น งงาม
 คือ บริสุทฺธทาโทสมิได้. ก็ทางไปนั้นคือ
 อะไร ? ก็พระอริยมรรค. จริงอยู่ พระผู้มี
 พระภาค^๕นี้ เสด็จไปสู่ที่เกษมได้ไม่ขัดข้อง
 โดยทางไปนั้น เพราะเหตุ^๕นั้น จึงทรง
 พระนามว่า สุกตะ เพราะทรงมีทางเสด็จไป

คุณกันตนา พุทธิวัณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วสุทฺธมรรค ป.พ.๒-๑๔

เต กิเลส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น
 ปจฺจากจฺฉตีติ สุกโต ฯ เปฯ อรหตุตมกฺเคน
 เย กิเลส ปิณา, เต กิเลส น ปุเนติ
 น ปจฺเจติ น ปจฺจากจฺฉตีติ สุกโต"ติ,^๑
 สมฺมา วา กโต ทิปฺงกรปาหฺมูลโต ปญฺติ
 ยาว โภธิมฺหา ตาว สมฺมิตฺสปารมฺมีปริตาย
 สมฺมาปฏิปตฺติยา สพฺพโลกสฺส หิตฺสุขเมว
 กโรนฺโต สสฺสตี, อฺจุเจหฺ, กามสฺขี,
 อตฺตกิลมณฺตี อีเม จ อนุเต อนุปจฺจนฺโต
 คโตติ สมฺมา กตฺตทาปิ สุกโต. สมฺมา
 เจส กตฺติ ยุตฺตญฺจาเน ยุตฺตเมว วาจํ
 ภาสตีติ สมฺมา กตฺตทาปิ สุกโต. ตตฺริทํ
 สาธกสฺสตีติ "ยํ ตถาคโต วาจํ ชานาติ อญฺตี
 อตฺจจฺฉํ อนตฺถสฺสตีติ, สา จ ปเรสํ อปฺปิยา
 อมฺนาปา, น ตถาคโต ตํ วาจํ ภาสตี.
 ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ญฺตี ตจฺจจฺฉํ
 อนตฺถสฺสตีติ, สา จ ปเรสํ อปฺปิยา
 อมฺนาปา, ตมฺปิ ตถาคโต วาจํ น ภาสตี.

งคฺงาม. อนึ่ง พระผู้มีพระภาคนี้เสด็จไปสู่
 สถานที่คิงาม ก็พระนิพพานอันเป็นอมตะ
 เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า สุคตะ แม้
เพราะเสด็จไปสู่สถานที่คิงาม. อนึ่ง พระองค์
 เสด็จไปโดยชอบ ก็ไม่ทรงทวนกลับมาสู่
 กิเลสทั้งหลายที่ทรงละได้แล้วด้วยมรรคนี้ ๆ
 อีก. ข้อนี้สมจริงตามที่ท่านพระสารีบุตร เถระ
 กล่าวไว้ว่า "กิเลสเหล่าใดที่ทรงละได้แล้ว
 ด้วยพระโสดาปัตติมรรค, พระองค์ไม่ทรงคืน
 ไม่ทรงกลับ ไม่ทรงทวนกลับมาสู่กิเลสเหล่า
 นั้นอีก เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า
 สุกตะ ฯ ฯลฯ กิเลสเหล่าใดที่ทรงละได้แล้ว
 ด้วยพระอรหัตตมรรค พระองค์ไม่ทรงคืน ไม่
 ทรงกลับ ไม่ทรงทวนกลับมาสู่กิเลสเหล่านั้น
 อีก เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า สุคตะ"
 ดังนี้, อีกอย่างหนึ่ง พระองค์เสด็จไปโดย
 ชอบ ก็ทรงกระทำแต่ประโยชน์สุข
 แก่ชาวโลกทั้งปวง ด้วยพระสัมมาปฏิบัติ โดย

^๑ ชุ. มหา. ๒๔/๑๓๗.

คุณกัณทนา พุทธิรัตน

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ยณฺจ โข ตถาคโต วาจํ ชานาติ ญุตํ ตจฺฉํ
 อตฺถสฺสทฺหิตํ, สฺวา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมฺนาปา,
 ตตฺตฺร กาลณฺณฺย ตถาคโต โหติ ตสฺสุสา วาจาเย
 เวยฺยากรณาย. ยํ ตถาคโต วาจํ ชานาติ
 ญุตํ อตฺจฺฉํ อนตฺถสฺสทฺหิตํ, สฺวา จ ปเรสํ
 ปิยา มฺนาปา, น ตถาคโต ตํ วาจํ ภาสตี.
 ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ญุตํ ตจฺฉํ
 อนตฺถสฺสทฺหิตํ, สฺวา จ ปเรสํ ปิยา มฺนาปา,
 ตมฺปิ ตถาคโต วาจํ น ภาสตี. ยณฺจ โข
 ตถาคโต วาจํ ชานาติ ญุตํ ตจฺฉํ อตฺถสฺสทฺหิตํ,
 สฺวา จ ปเรสํ ปิยา มฺนาปา, ตตฺตฺร กาลณฺณฺย
 ตถาคโต โหติ ตสฺสุสา วาจาเย
 เวยฺยากรณายา"ติ" เอวํ สฺมมา กทฺตฺตาปิ
สฺกฺโตติ เวทิตฺพฺโพ. (๔)

ความที่ทรงเป็นผู้กระทำพระบารมี ๓๐ ทัศ
 ให้เต็มเปี่ยมแล้ว เริ่มตั้งแต่เทพพระบาทของ
 พระที่ปึงกรพุทธเจ้า จนถึงคราวตรัสรู้ และ
 เสด็จไปไม่เข้าใกล้ส่วนสุดเหล่านี้ คือ สัสสะตะ
 (ความยั่งยืน), อุกฺเฉทะ (ความขาดสูญ),
 กามสุข, การทำตนให้ลำบาก เพราะเหตุนี้
 จึงทรงพระนามว่า สฺกฺตะ แม้เพราะเสด็จไป
โดยชอบ. อนึ่ง พระผู้มีพระภาคนี้ตรัสโดยชอบ
 คือ ตรัสพระวาจาที่สมควรในฐานะที่สมควร
 เท่านั้น เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระนามว่า
สฺกฺตะ แม้เพราะตรัสโดยชอบ. ต่อไปนี้เป็น
 พระสูตรสาธก ในการตรัสพระวาจาที่สมควร
 นั้น ก็พึงทราบว่า พระผู้มีพระภาค
 ทรงพระนามว่า สฺกฺตะ แม้เพราะตรัสโดยชอบ
 โดยประการที่กล่าวไว้ อย่างนี้ว่า "ตถาคค
 รัวจาใดว่าไม่จริง ไม่แท้ ประกอบด้วย
 อนัตตะ (สิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อประโยชน์,
 ความฉิบหาย), และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก

๑ ม. ม. ๑๓/๔๒...

คุณกันตนา พุทธิรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสุทธิมรรค บ.พ.๒-๑๙

ไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น, ตถาคตย่อมน
 ไม่กล่าววาจา นั้น. ตถาคตรู้วาจาแม้ใดว่า
 จริงแท้(แต่)ประกอบด้วยอนัตตะ, และวาจา
 นั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่า-
 อื่น, ตถาคตย่อมนไม่กล่าววาจาแม้ั้น. ก็แล
 ตถาคตรู้วาจาใดว่า จริง แท้ ประกอบด้วย
 ประโยชน์, และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็น
 ที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น, ในข้อนั้น ตถาคต
 ย่อมเป็นผู้รู้จักกาล ในอันที่จะเอ่ยกล่าววาจา
 นั้น. ตถาคตรู้วาจาใดว่า ไม่จริง ไม่แท้
 ประกอบด้วยอนัตตะ และวาจานั้น เป็นที่รัก
 เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น ตถาคตย่อมนไม่
 กล่าววาจา นั้น. ตถาคตรู้วาจาแม้ใดว่า จริง
 แท้ (แต่)ประกอบด้วยอนัตตะ และวาจานั้น
 เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น
 ตถาคตย่อมนไม่กล่าววาจา นั้น. ก็แลตถาคต
 รู้วาจาใด ว่าจริง แท้ ประกอบด้วย
 ประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ
 ของคนเหล่าอื่น ในข้อนั้น ตถาคตย่อมนเป็น

คุณกัณทนา พุทธิริคณ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ผู้รู้จักกาล ในอันที่จะเอ่ยกล่าววาจาขึ้น"
ดังนี้. (๔)

๑๓๕. สัพพถาปิ วิทิตโลกุตตา ปน
โลกวิทู. โส ทิ ภควา สภาวโต สมุทยโต
นิโรธโต นิโรธูปายโตติ สัพพถา โลกั
อเวทิ อณฺเณสิ ปฏิวิชฺฌิ. ยถาห ยตถ โข
อาวุโส น ชายติ น ชียติ^๑ น มียติ^๒
น จวติ น อุปชฺชติ, นาทิ ตํ คมนเน
โลกสฺสนฺตํ ณาเตยฺยํ ญฺเญยฺยํ ปตฺเตยฺยญฺจ
วทามิ, น จาทิ อาวุโส อุปตฺตวาว
โลกสฺสนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามิ.
อปิจาทิ อาวุโส อิมสฺมิเยว พฺยามมตฺเต
กเลวเร^๓ สสณฺณมฺหิ สมนเก โลกญฺจ
ปณฺณเปมิ โลกสมุทฺถญฺจ โลกนิโรธญฺจ
โลกนิโรธคามินิญฺจ ปฏิปทํ.

๑๓๕. ส่วนที่ทรงพระนามว่าโลกวิทู
ก็เพราะความที่ทรงรู้จักโลก แม้โดยประการ
ทั้งปวง. จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทรงได้รู้ ได้ทราบ ได้แทงตลอดซึ่งโลกแล้ว
โดยประการทั้งปวง คือ โดยสภาวะ โดย
สมุทัย โดยนิโรธ โดยอุบายบรรลุนิโรธ.
เหมือนอย่างที่เราที่ตรัสไว้ว่า กุรฺรทํานผู้มีอายุ
ในที่ใดแล สัตว์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย
ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ, เราไม่ขอกกล่าวถึงขั้น
อันเป็นที่สุดแห่งโลก ว่าบุคคลพึงรู้ พึงเห็น
พึงถึงได้โดยการไป และเราไม่ขอกกล่าวว่
ยังไม่(ต้อง)ถึงที่สุดแห่งโลกเลย ก็กระทำ
ที่สุดแห่งทุกซ์ได้. กุรฺรทํานผู้มีอายุ ก็แต่ว่า
ในกเลวระยาวประมาณ ๑ วา พร้อมทั้ง
สัญญา พร้อมทั้งใจนั้นนี้เทียว เราบัญญัติ

^๑ ฉ. ชียติ.
^๒ ฉ. มียติ.
^๓ ฉ. กเพวเร.

ทั้งโลก ทั้งโลกสมุทัย(เหตุเกิดขึ้นแห่งโลก)
ทั้งโลกนิโรธ(ความดับโลก) ทั้งโลกนิโรธ-
คามินีปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุให้ถึง
ความดับโลก).

คมเนน น ปตฺตพฺโพ
โลกสฺส นฺโต กุทาจนํ
น จ อปฺปตฺวา โลกนฺตํ
ทุกฺขา อตฺถิ ปโมจนํ.
ตสฺมา ทเว โลกวิฑู สฺเมโธ
โลกนฺตฺตฺวํ วุสิตฺพฺรหฺมจฺริโย
โลกสฺส อนฺตํ สมิตาวิ ฃตฺวา
นาสีสตี โลกมิมํ ปรณฺจาทิ?

ในกาลไหน ๆ บุคคลจะพึงถึงที่สุดแห่ง
โลกได้โดยการไปก็หาไม่ แต่ยังไม่
ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว จะมีการ
พ้นจากทุกข์ได้ก็หาไม่. ก็เพราะ
เหตุนั้นแล ท่านผู้รู้จักโลก มีปัญญา
ถึงที่สุดแห่งโลก อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
สงบแล้ว ทราบที่สุดแห่งโลกแล้ว จึง
ไม่หวังทั้งโลกนี้ ทั้งโลกอื่น ดังนี้.

๑๓๖. อปิ จ ตโย โลกกา สงฺขารโลก
สฺตฺตโลก โลกาสโลกติ. ตตฺถ เอโก
โลก สพฺเพ สฺตฺตา อาหารภูตฺติกาติ^๑
อากตฺตฺวาเน สงฺขารโลก เวทิตฺพฺโพ.
สฺสสโต โลกโกติ วา อสฺสสโต โลกโกติ

๑๓๖. อีกนัยหนึ่ง โลกมี ๓ คือ
สังขารโลก สัตว์โลก โลกาสโลก. ใน
โลก ๓ นั้น พึงทราบสังขารโลกในหลักฐาน
ที่ชื่อว่า โลก ๑ คือ สัตว์ทั้งปวง มีความ
ตั้งอยู่ได้ด้วยอาหาร ดังนี้ เป็นต้น. พึงทราบ

^๑ อ. จ. ก. ก. ๒๑/๖๔, ส. ส. ๑๕/๘๘.

^๒ ข. ป. ๓๑/๑๗๘.

คุณอินทประภา นิโครธวนิช
อุทิศส่วนกุศลให้ แม่ทรัพย์ นิโครธวนิช

วาทิ^๑ อากคฺกุสาเน สุตฺตโลกิ.

สัตว์โลกในหลักฐานที่มาว่า (ถ้าหากว่า
พระผู้มีพระภาคจักไม่ทรงพยากรณ์) โลก
ยังยืนยันก็ว่า โลกไม่ยืนยันก็ดี ดังนี้. ฟังทราบ
โอกาสโลกในหลักฐานที่มาว่า

ยาวตา จนฺทิมสุริยา ปรีหฺรณฺติ

ทิสฺสา ภนฺติ วิโรจนา^๒

ทาว สหสฺสธา โลกิ

เอตฺถ เต วตฺตเต^๓ วโสตี^๔

พระจันทร์และพระอาทิตย์ โคจรไป
รอบในที่ที่ประมาณเพียงใด ทิศทั้ง-
หลายก็สว่างรุ่งเรือง ตลอดที่ประมาณ
เท่านั้น มีโลกอยู่ ๑,๐๐๐ ส่วน อำนาจ
ของท่าน ย่อมเป็นไปในโลก ๑,๐๐๐
ส่วนเหล่านี้ ดังนี้.

อากคฺกุสาเน โอกาสโลกิ. ตมฺปิ พระผู้มีพระภาค ทรงได้รู้จักโลกทั้ง ๓
ภควา สพฺพธา อเวทฺติ. ตถา ทิสฺส "เอโก" แม้ั้นโดยประการทั้งปวง. จริงอย่างนั้น
โลกิ สพฺเพ สุตฺตา อาหารภูจฺติกา. แม้สังขารโลกนี้คือ "โลก ๑" คือ สัตว์ทั้งปวง
เทว โลกกา นามณฺจ รูปณฺจ. ตโย โลกกา มีความตั้งอยู่ได้ด้วยอาหาร. โลก ๒ ก็อนาม
ติสฺโส เวทนา. จตฺตาริ โลกกา จตฺตาริ และรูป. โลก ๓ ก็เวทนา ๓. โลก ๔

^๑ ม. ม. ๑๓/๑๔๓.

^๒ ฉ. วิโรจมานา.

^๓ ฉ. วตฺตตี.

^๔ ม. ม. ๑๒/๕๔๔.

อาหารา. ปณฺจ โลกา ปณฺจปาทานกฺขนฺธา. ก็อาหาร ๔. โลก ๕ คืออุปาทานชั้น ๕.
 ฉ โลกา ฉ อชฺชตฺติกานิ อายตฺนานิ. โลก ๖ คืออายตนะภายใน ๖. โลก ๗ คือ
 สตฺต โลกา สตฺต วิณฺญาณฐิติโย. อญฺจ วิณฺญาณฐิติ ๗. โลก ๘ คือโลกธรรม ๘.
 โลกา อญฺจ โลกธฺมฺมา. นว โลกา นว โลก ๙ คือสัตตาวาส ๙. โลก ๑๐ คือ
 สตฺตาวาสา. ทส โลกา ทสายนฺนิ. อายตฺนะ ๑๐. โลก ๑๒ คืออายตนะ ๑๒.
 ทฺวาทส โลกา ทฺวาทสายนฺนิ. อญฺจารส โลก ๑๔ คือธาตุ ๑๔" พระผู้มีพระภาค
 โลกา อญฺจารส ธาตุโย"ติ^๑ อัย สงฺขาร- นั้นก็ทรงได้รู้จักแล้วโดยประการทั้งปวง.
 โลโกปิ สพฺพธา วิทิตฺ.

ยสฺมา ปเนส สพฺเพสฺมปิ สตฺตานํ หนึ่ง เพราะเหตุที่พระผู้มีพระภาคนี้
 อาสยิ ชานาติ, อนุสยิ ชานาติ, จริตฺ ทรงรู้อาศัย, ทรงรู้อนุสัย, ทรงรู้จริต, ทรง
 ชานาติ, อธิมุตฺติ ชานาติ, อปฺพรชกฺเข รู้อธิมุตติของสัตว์แม่ทั้งปวง, ทรงรู้จักสัตว์
 มหารชกฺเข, ติกฺขินฺทฺริเย มุทฺินฺทฺริเย, ทั้งหลายผู้มีกิเลสเป็นจตุรลีนดวงตาน้อย ผู้มี
 สุวากาเร ทฺวากาเร, สุวิณฺญาปเย กิเลสเป็นจตุรลีนดวงตามาก, ผู้มีอินทรีย์
 ทฺวิณฺญาปเย, ภพฺเพ อภพฺเพ สตฺเต กล้าแข็ง ผู้มีอินทรีย์อ่อน, ผู้มีอาการดี
 ชานาติ. ตสฺมาสฺส สตฺตโลโกปิ สพฺพธา ผู้มีอาการไม่ดี, ผู้จะทรงโปรดให้รู้ได้ง่าย
 วิทิตฺ. ผู้จะทรงโปรดให้รู้ได้ยาก, ผู้ควร ผู้ไม่ควร.
 ฉะนั้น แม้สัตว์โลกก็เป็นอันพระองค์
 ทรงรู้จักแล้วโดยประการทั้งปวง.

^๑ พ. ป. ๓๑/๑๗๔.

๑๓๗. ยถา จ สตุตโลกิ เอว
 โอกาสโลกิปี. ตถา. เหล. เอกจกุกวฬิ
 อายามโต. จ. วิตุถารโต. จ. โยชนานิ
 ทวาหสสทสสุสานิ. จตุตุตีสสถานิ. จ.
 ปณณาสณจ โยชนานิ.

๑๓๗. อนัง ทรงรู้จักแม่โอกาสโลก
 เหมือนอย่างที่ทรงรู้จักสัตว์โลก. จริงอย่าง-
 นั้น จักรวาลหนึ่ง นับตามยาวและตามกว้าง
 ก็ประมาณ ๑,๒๐๓,๔๕๐. (หนึ่งล้านสองแสน
 สามพันสี่ร้อยห้าสิบ) โยชน์.

ปริกฺเขปโต ปณ:

ส่วนโดยรอบ:

สพฺพ สทสสุสานิ
 จตุตีส ปริมุตถล
 ทสญเจว^๑ สทสสุสานิ
 อตุตุตฺตฺตานิ สตานิ จ.

มีปริมุตถลทั้งสิ้น ๓,๖๑๐,๓๕๐ (สาม-
 ล้านหกแสนหนึ่งหมื่นสามร้อยห้าสิบ)
 โยชน์.

ตตถ:

ในจักรวาลนั้น :

ทุเว สทสสุสานิ
 จตุตาริ นหุตานิ. จ.
 เอตุตถกํ พหลตุเตน
 สงฺฆาตายนํ วสุนฺธรา..

พื้นแผ่นดินนี้ กล่าวโดยความหนาก็มี
 ประมาณเท่านั้น คือ ๒๔๐,๐๐๐ (สอง-
 แสนสี่หมื่น) โยชน์.

^๑ ฉ. ทส. เจว.

ตสฺสาเยว สฺนุธารกั :

จตุตถาริ สตสฺสฺสฺสานิ

อฏฺฐเฐว นหุตานิ จ

เอตฺตกั พฺพลตฺตเณ

ชลั วาเต ปตฺติฏฺฐิตั.

ตสฺสาปิ สฺนุธารโก :

นว สตสฺสฺสฺสานิ

มาลุตฺโต นภมฺกุกฺตโต

สฏฺฐิจฺฉเฐว สหสฺสฺสฺสานิ

เอสา โลกสฺส สณฺนจิตฺติ.

เอวํ สณฺนจิตฺเต เจตฺตโยชฺชนานั :

จตุรราสีติ สหสฺสฺสฺสานิ

อชฺชโณคาโพห มหณฺณเว

อจฺจุกฺกฺตโต ตาวเทว

สีเนรุ ปพฺพตฺตฺตโม.

ตโต อฺปฺพตฺตฺตฺตเณ

ปมาเณน ยถากุณฺม

น้ำอันตรงแผ่นดินนั้นนั่นแหละไว้ได้แก่ :

น้ำอันตั้งอยู่บนลม มีความหนาประมาณ
เท่านี้ คือ ๔๔๐,๐๐๐ (สี่แสนแปดหมื่น)
โยชน์.

ลมที่ตรงแม่น้ำนั้นไว้ได้แก่ :

ลมที่พัดขึ้นฟ้าประมาณ ๔๖๐,๐๐๐ โยชน์
นี้เป็นความตั้งมั่นอยู่ได้ แห่งโลก.

อนึ่ง ในจักรวาลที่ตั้งมั่นอยู่อย่างนี้ นี้ :

มีภูเขาสีเนรุอันเป็นภูเขาสูงสุด หยั่ง
ลงไปในมหาสมุทร ๔๔,๐๐๐ โยชน์
สูงก็เท่านี้เหมือนกัน. ภูเขาใหญ่
ทั้งหลาย คือภูเขาอัยคันธร ภูเขา
อิสินธร ภูเขากรวีกะ ภูเขาสุทัสสนะ
ภูเขาเนมินธระ ภูเขาวินตกะ ภูเขา

คุณอินทุประภา นิโครธวนิช
อุทิศส่วนกุศลให้ แม่ทรัพย์ นิโครธวนิช

อชฺโณกาพหุคฺคา ทิพฺพา
 นานารตนจิตฺตกา?^๑
 ยุกฺนุโร อีสฺนุโร
 กรวีโก สฺหสฺสโน
 เนมิณฺุโร วินตโก
 อสฺสกณฺโณ กิริพฺรหา.
 เอเต สตฺต มหาเสลา
 สีเนรุสฺส สมฺมตโต
 มหาราชานมววาสา
 ทเวยฺกฺชนิเสวิตา.
 โยชนานํ สตานุจฺโจ
 ทิมวา ปณฺจ ปพฺพโต
 โยชนานํ สหสฺसानิ
 ตีณิ อายตฺวิตฺตโต.
 จตุราสีติสฺหสฺเสหิ
 กฺุณฺเฑหิ ปณฺเฑติโต
 ทินฺนฺจ โยชนกฺุชนุ-
 ปริกฺุเขปา นควฺุทยา.

อัสนัถณะ อันวิจิตรด้วยนานารัตนะ
 ปานประหนึ่งภูเขาทิพย์ หยั่งลงไป
 (ในมหาสมุทร) และสูงขึ้นไป(บนฟ้า)
 โดยประมาณครั้งหนึ่ง ครั้งหนึ่ง
 นับแต่ขนาดภูเขาสีเนรุนั้น ไปตาม
 ลำดับ. ภูเขายิ่งใหญ่ทั้ง ๑ เหล่านี้ (ตั้ง
 อยู่)โดยรอบภูเขาสีเนรุ เป็นที่อยู่ของ
 เทวดาชั้นจาตุมหาราช เป็นที่ที่เทวดา
 และยักษ์เข้าอาศัย. มีภูเขาทิมพานต์
 สูง ๕๐๐ โยชน์ นับตามยาวและกว้าง
 ได้ ๓,๐๐๐ โยชน์. ประดับด้วยยอด
 ๘๘,๐๐๐ ยอด มีต้นหว้าชื่อว่า นกะ
 ขนาดโดยรอบวัดได้ ๑๕ โยชน์.
 ลำต้นสูง ๕๐ โยชน์ ความยาวกิ่ง
 ก็ ๕๐ โยชน์ แผ่ออกโดยรอบ ๑๐๐
 โยชน์ และสูงขึ้นไปที่เท่านี้เหมือนกัน
 ซึ่งเป็นต้นหว้าที่มีอาณาภาพ เป็นเหตุให้
 ประกาศชมพหูทวีป.

^๑ ฉ. นานารตนจิตติตา.

ปณณาสโยชนกฺขนฺธ-

สาชายามา สมฺมตโต

สตโยชนวิตุฏฺฐณา

ตาวเทว จ อุกฺกตา

ชฺมฺพฺย ยสฺสาณภาเว

ชฺมฺพฺยทโป ปกาสิโต.

ยณฺเจตฺติ ชฺมฺพฺยา ปมาณํ, เอตเทว อนึ่ง ขนาดของต้นทว่านไค,
 อสุรานิ จิตรปาฏฺฐลิยา, กรุฟานิ ต้นจิตรปาฏฐลี(แคฝอย)ของพวกอสูร, ต้น-
 สิมฺพลีรุกฺขสฺส, อมรโคยาเน กทมฺพสฺส, สิมพลี(จิว)ของพวกครุฑ, ต้นกัทมพะ
 อุตฺตรกรูสฺส กปฺปรุกฺขสฺส, ปุพฺพวิเทเห (กระทุ่ม)ในอมรโยคานทวิป, ต้นกัปปะใน
 ลีรีสฺส, ตาวตีเสสฺส ปาริจฺจตฺตกสฺสาติ. อุตฺตรกรูทวิป, ต้นลีรีสะ(ชีก)ในบุพฺพวิเท-
 เตนาทุ โปราณา : ทวิป, ต้นปาริจตฺตกะในชั้นคาวตังส ก็มี
 ขนาดนี้เหมือนกันแล. เพราะเหตุนี้ท่าน
 โปราณาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวไว้ว่า :

"ปาฏฐลี สิมฺพลี ชฺมฺพฺย

เทวานํ ปาริจฺจตฺตโก

"ต้นไม้ทั้งหลาย (ประจําภาพและทวิป)

คือต้นปาฏฐลี ต้นสิมพลี ต้นชฺมฺพฺย

คุณอินทประภา นิโครธวนิช
 อุตฺตส่วนกุศลให้ แม่ทรัพย์ นิโครธวนิช

กมุทโพ กบุปรุกุโข จ
สิริโส เจติ^๑ สตุตมณฺติ.

ต้นปาริฉัตตกะของพวกเทวดา ต้น
กัมพะ ต้นกัมปะ และต้นที่ ๗ ก็คือ
ต้นสิริสะ.

เทว อสีตีสหฺสฺสานิ
อชฺโณคาโพท มหฺณณเว
อจฺจุคฺคโต ทาวเทว
จกฺกวาฬสิลฺลจฺโย
ปริกฺขิปิตฺวา ทํ สฬฺพํ
โลกธาตุมยํ ธิโต^๒

ภูเขาจักรวาล หยั่งลึกลงไปในมหา-
สมุทร ๘๒,๐๐๐ โยชน์ สูงขึ้นไป
ก็เท่านั้นเหมือนกัน ภูเขาจักรวาลนี้
ตั้งอยู่โอบล้อมโลกธาตุทั้งปวงนั้นไว้".

ตตฺถ จนฺทมฺหฺลํ เอกฺกนปณฺณาสโยชนํ.
สุริยมณฺดลํ ปณฺณาสโยชนํ. ทาวตีสกฺวานํ
ทสฺสทสฺสโยชนํ. ตถา อสุรกฺวานํ
อเวจีมหานิรโย ชมฺพทึโป จ. อมรโคยานํ^๓
สตุตสทสฺสโยชนํ. ตถา ปุพฺพวิเทหํ.
อตุตฺตรกฺรุ อฏฺฐสทสฺสโยชนํ. เอกเมโก
เจตฺถ มหาทึโป ปณฺจสฺตปณฺจสฺตปริตฺตทึป-

ในโลกธาตุนั้น มีดวงจันทร์ขนาด
๔๘ โยชน์(เส้นผ่าศูนย์กลาง?). ดวงอาทิตย์
ขนาด ๕๐ โยชน์. ที่อยู่ชั้นดาวดึงส์ ๑๐,๐๐๐
โยชน์. ที่อยู่ของพวกอสูร อเวจีมหานรก
และชมพูทวีป ก็อย่างนั้นเหมือนกัน. อมรโค-
ยานทวีปขนาด ๑,๐๐๐ โยชน์. ปุพฺพวิเทห-
ทวีปก็อย่างนั้นเหมือนกัน. อตุตฺตรกฺรุทวีปขนาด

^๑ ฉ. สิริเสน ภวติ.
^๒ ฉ. ธิโตติ.
^๓ ฉ. อปรโคยานํ, เอวมุปฺริ.

วสุทธรคค บ.ท.๒-๒๐

คุณจิตรรา สุวณฺติ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปริวารโ. ตั สัพพมุปี เอกจกุกวافی เอกา ๘,๐๐๐ โยชน์. และในโลกธาตุนี้ ทวีปใหญ่
 โลกธาตฺ. ตทนต์เรสุ โลกนฺตรียนิรยา? แต่ละทวีป มีทวีปน้อยเป็นปริวารทวีปละ
 ๕๐๐. สิ่งแม่ทั้งหมดนั้นเป็นจักรวาลหนึ่ง
 ชื่อว่าโลกธาตฺหนึ่ง. มีโลกนฺตรียนรกออยู่ใน
 ระหว่างจักรวาลเหล่านั้น.

เอวํ อนนฺตานิ จกุกวافی อนนฺตา
 โลกธาตฺโย ภควา อนนฺเตน พุทฺธมาณเณ
 อเวทึ อณฺณาสึ ปฏฺวิชฺฌิ. เอวมสฺส
 โโอกาสโลโกปี สัพพธา วิทิตฺ. เอวมปิ
สัพพธา วิทิตโลกตฺตา โลกวิฑู. (๕)

พระผู้มีพระภาค ทรงได้รู้จัก ทรง
 ทราบ ทรงแทงตลอดแล้ว ซึ่งจักรวาล
 อันหาที่สุดมิได้ คือโลกธาตฺอันหาที่สุดมิได้
 ตามประการที่กล่าวมาแล้วนี้ ด้วยพระพุทฺธ-
 ญาณอันหาที่สุดมิได้. พระองค์ทรงรู้จักแม่
 โอกาสโลกโดยประการทั้งปวง ตามประการ
 ที่กล่าวมานี้. พระองค์ทรงพระนามว่า โลกวิฑู
เพราะทรงรู้จักโลกแล้ว โดยประการทั้งปวง
แม่ตามนัยที่ได้กล่าวมาแล้วนี้. (๕)

๑๓๘. อตฺตนา ปน กุณฺเฑทึ วิสิฏฺฐตฺรสุส
 กสฺสจึ อภาวโต นตฺถิ เอตฺสสุ อุตฺตโรติ

๑๓๘. ส่วนที่ทรงพระนามว่า อนุตฺตระ
 เพราะอรรถว่าทรงไม่มีผู้ที่ยิ่งกว่า เพราะ

๑ ฉ. โลกนฺตรียนิรยา.

อนุตฺตโร. ตถา เทส สีลคฺคณาปิ สพฺพิ
โลกมภิภวตี, สมาธิปณฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติณณ-
ทสฺสนคฺคณาปิ. สีลคฺคณาปิ อสโม
อสมสโม อปฺปฏิโม อปฺปฏิภาโก อปฺปฏิปุคฺคโล
ฯเปฯ วิมุตฺติณณทสฺสนคฺคณาปิ. ยถาท
"น โข ปนาหิ ภิกฺขเว" สมฺนุสฺสามิ
สเทวกเก โลกเก สมารเก สปุรหฺมเก ฯเปฯ
สเทวมฺนุสฺสาย ปชาย อตฺตนา
สีลสมฺปนฺนตฺตณฺ"๑ วิตฺถาโร. เอว
อคฺคปฺปสาทสฺสุตฺตาทนฺ"๒ "น เม
อาจรโย อตฺถิ"๓ อทิกา"๔ คาทาโย
จ วิตฺถาเรตฺตพฺพา. (๖)

ใคร ๆ ที่วิเศษยิ่งกว่าพระองค์เอง ด้วยคุณ
ทั้งหลายหาไม่มี. จริงอย่างนั้น พระผู้มี
พระภาคนั้นทรงครอบงำโลกทั้งปวง แม้ด้วย
ศีลคุณ แม้ด้วยสมาธิคุณ ปัญญาคุณ วิมุตติคุณ
วิมุตติญาณทัสสนคุณ. ทรงเป็นผู้ที่หาผู้เสมอ
มิได้ ทรงเป็นผู้ที่เสมอด้วยผู้ที่หาผู้เสมอมิได้
ทรงหาผู้เปรียบมิได้ ทรงหาผู้มีส่วนเปรียบ
มิได้ ทรงเป็นบุคคลที่หาใคร ๆ เปรียบเทียบ
มิได้ แม้ด้วยพระศีลคุณ ฯฯ แม้ด้วย
พระวิมุตติญาณทัสสนคุณ. เหมือนอย่างที่เรา
ไว้ว่า "คุณภิกษุทั้งหลาย ก็แลเราไม่
เล็งเห็นใครในโลก พร้อมทั้งเทวดา พร้อม-
ทั้งมาร พร้อมทั้งพรหม ฯฯ ในหมู่ประชา
 พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ที่ถึงพร้อมด้วยศีล
ยิ่งกว่าตน" ดังนี้ บัณฑิตควรทราบความ
พิสดาร. ด้วยประการอย่างนี้ บัณฑิตพึงขยาย

พุทธมวารท พ. พ. ๒-๒๐

๑ ฉ. ภิกขเวตี อัย น ทิสฺสตี.
๒ ส. ส. ๑๕/๒๐๔, อง. จตุกก. ๒๑/๒๖.
๓ อง. จตุกก. ๒๑/๔๔, ชุ. อิติ. ๒๕/๒๕๘.
๔ ม. มุ. ๑๒/๓๒๔, วิ. มหา. ๔/๑๔.

คุณสมใจ สอนศรี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธานุชา

อัครปสาทสูตร เป็นต้น และพระคาถาที่ว่า
"เราไม่มีอาจารย์หรอก" ดังนี้ เป็นต้น ให้
พิสดารเถิก. (๖)

๑๓๙. ปฐมเม สาเรตีติ ปฐ-
มมสารถิ. ทเมติ วิเนตีติ วุตตี โหติ.
ตตถ ปฐมมาติ อนุนตา ทเมตุ ยุตตา
ติรจจนปฐิสาปี มนุสฺสปฐิสาปี อมนุสฺส-
ปฐิสาปี. ตถา หิ ภควตา ติรจจนปฐิสาปี
อปลาโล นาคราชา, จูโพทโร, มโหทโร,
อคฺคิสิโข, ธุมสิโข, อาลวาโพ^๑ นาคราชา,
ธนปาลโก หตุถิติ เอวมาทโย หมีตา
นิพพิสา กตา สรณฺสุ จ สีเลสุ จ
ปติฏฺฐาปีตา, มนุสฺสปฐิสาปี สจฺจกนิกฺคณฺจ-
ปุตฺตอุมพฺภุจมาณวโปกฺขรสาตีโสณทณฺฑกฺก-
ทนฺตาทโย, อมนุสฺสปฐิสาปี อาฟวกสูจิ-
โลมขรโลมยกฺขสฺกทเวราชาทโย หมีตา
วินีตา วิจิตฺเรหิ วินฺยุปาเยหิ.^๒ "อหิ โข

๑๓๙. ทรงพระนามว่าปฐมมสารถิ
เพราะอรรถว่า ทรงขับ มีอรรถาธิบายว่า
ทรงทรมาณ คือทรงฝึกหัดบุรุษผู้ควรฝึก.
ในคำว่าปฐมมสารถินั้น บุรุษผู้ที่ยังไม่ได้ฝึก
(แต่)ควรจะฝึกได้ เป็นเครื่องงานบุรุษก็ตาม
เป็นมนุษย์บุรุษก็ตาม เป็นอมนุษย์บุรุษก็ตาม
ชื่อว่าปฐมมะ (บุรุษผู้ควรฝึก). จริง-
อย่างนั้น แม้เครื่องงานบุรุษมีอย่างนั้นคือ
อปลาสนาคราช, จูโพทราชา,
มโหทราชา, อคฺคิสิขนาคราช, ธุมสิข-
นาคราช, อาลวาพนาคราช, ช้างธนปาลกะ
เป็นต้น พระผู้มีพระภาคก็ทรงทรมาณแล้ว
คือทรงกระทำให้หมดพิษสง ให้ตั้งอยู่ในสภาวะ
และในศีลได้, แม้มนุษย์บุรุษมีสัจจนิกคณรูปบุตร

^๑ ฉ. อรวาโพ.

^๒ ฉ. วินยฺยุปาเยหิ.

คุณสมใจ สอนศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เกลี ปุริสทมฺเม สณฺเฑนปี วิเนมิ,
ผรุเสนปี วิเนมิ, สณฺหผรุเสนปี วิเนมิ^๑ติ
อิทฺถเจตฺถ สุตฺตํ วิตุถาเรตฺทพฺพ.

อัมพัฏฐมานพ โปกขรสาติพราหมณ์ โสณทัตท-
พราหมณ์ ภูฏันทตพราหมณ์ เป็นต้น, แม่
อมมุขยบุรุษมีอาฬวกยักษ์ สู้จิโลมย์กษ
ขรโลมย์กษ ท้าวสักกเทวราช เป็นต้น
พระองค์ก็ทรงทราบแล้ว ก็ทรงฝึกหัด ด้วย
อุบายฝึกหัดอันวิจิตรหลายหลาก. ก็ในเรื่องนี้
ควรขยายพระสูตรนี้ ว่า "ดูกรเกลี เราแล
ย่อมฝึกบุรุษผู้ที่ควรฝึก ด้วยวิธีการที่อ่อนโยน
บ้าง, ย่อมฝึกหัดด้วยวิธีการที่หยาบกระด้าง
บ้าง, ย่อมฝึกหัดด้วยวิธีการที่อ่อนโยนและ
หยาบกระด้างบ้าง" ดังนี้ เป็นต้น โดย
พิสดารเถิด.

อปิ จ ภควา วิสุทฺถสีลาทีนํ
ปรจฺมชฺฌานาทีนํ โสตาปนฺนาทีนญฺจ อุตฺตริ
มกฺกคปฺปฏิปทํ อัจฺจิกฺขนฺโต ทนฺเตปี ทเมติเยว.

อนึ่ง พระผู้มีพระภาค เมื่อตรัสบอก
คุณวิเศษมีปฐมฌาน เป็นต้น แก่ภิกษุชานนปุณณ
ผู้มีศีลหมดจด เป็นต้น และ เมื่อตรัสบอก
มรรคปฏิบัติที่สูงขึ้นไป แก่พระอริยมุคค
มีพระโสดาบัน เป็นต้น ก็ชื่อว่าทรงฝึกบุคคล
แม่ที่ เป็นผู้ฝึกแล้วที่เดียว.

^๑ อัง. จตุกก. ๒๑/๑๕๑.

คุณสมใจ สอนศรี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมรังค ป.ท. ๒-๒๐

อถวา อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ
 เอกเมวิทฺ อตฺตปทฺ. ภควา ทิ ตถา
 ปุริสทมฺเม สาทเรติ, ยถา เอกปลฺลงฺเกเนว
 นิสินฺนา อฏฺฐ ทิสฺสา อสชฺชมานา ชาวนฺติ.
 ตสฺมา อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ วุจฺจติ.
 "หตฺถิมเกน ภิกฺขเว หตฺถิมโม สารีโต
 เอกํเยว ทิสฺส ชาวตี"^๑ อิทฺมเจตฺถ สุตฺตํ
 วิตุฏฺฐาเรตพฺพ. (๑)

อีกนัยหนึ่ง คำว่า อนุตฺตโร ปุริส-
 ทมฺมสารถิ นี้ เป็นอรรถบทอันเดียวเท่านั้น.
 ก็พระผู้มีพระภาค ทรงขับ(คือทรงฝึก)ซึ่ง
 บุรุษผู้ควรฝึก โดยประการที่บุรุษผู้ควรฝึก
 ทั้งหลาย นั้นโดยบัลลังก์เดียวเท่านั้น ก็เล่น
 ไปสู่ทิศทั้ง ๘ ได้ไม่ขัดข้อง. เพราะฉะนั้น
 จึงขนานพระนามพระองค์ว่า อนุตฺตโร ปุริส-
ทมฺมสารถิ (นายสารถีผู้ขับบุรุษผู้ควรฝึก
 ผู้ยอดเยี่ยม). ก็ในเรื่องนี้ บัณฑิตพึงขยาย
 พระสูตรนี้ ว่า "คุณภิกษุทั้งหลาย ซึ่งที่
 ควรฝึก ถูกนายควาญช้างขับแล้ว ย่อมเล่นไป
 สู่ทิศหนึ่งได้ทีเดียว" ดังนี้เป็นต้น ให้พิสดาร
 เกิด. (๑)

๑๔๐. ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกปรมตฺถเอหิ
 ยถารทํ อนุสาสตีติ สตุฏฺฐา. อปิจ สตุฏฺฐาติ^๒
 ภควา สตุฏฺฐวาโท. ยถา สตุฏฺฐวาโท สตุฏฺฐ
 กนฺตารํ ตาเรติ โจรกนฺตารํ ตาเรติ

๑๔๐. พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า
สตุฏฺฐา (พระศาสดา) เพราะอรรถว่าทรง
 อนุสาสน์(พราสาสน) ด้วยทิฐธมฺมิกประโยชน์
 สมฺปรายิกประโยชน์ และปรมัตตประโยชน์

^๑ ม. อ. ๑๔/๔๐๔.
^๒ ฉ. สตุฏฺฐา วิทยาติ สตุฏฺฐา.

วาทกนุตาริ ตาเรติ ทุพฺภิกฺขกนุตาริ ตาเรติ
 นิรุทกนุตาริ ตาเรติ อุตฺตาเรติ นิตฺตาเรติ
 ปตฺตาเรติ^๑ เขมฺมตฺถุมิ สมฺปาเปติ,
 เอวเมว ภควา สตฺถา สตฺถวาโห สตฺเต
 ภวกนุตาริ^๒ ตาเรติ, ชาติกนุตาริ
 ตาเรตีตีอาทินา นิตฺเตสนฺเยนเปตฺถ อตฺโถ
 เวทิตฺตฺโพ. เทวมฺนุสฺसानุติ เทวานนฺจ
 มฺนุสฺसानนฺจ. อุกฺกุฏฺสปริจฺเจทวเสน
 ภพฺพุกฺกผลปริจฺเจทวเสน เจตํ วุตฺตํ.
 ภควา ปน ติรจฺฉานกตฺตานมฺปิ อนุสฺสาสนิ-
 ปทาเนน สตฺถาเยว. เตปิ หิ
 ภควโต ธรรมสฺสวเนน อุนิสฺสยสมฺปตฺติ
 ปตฺวา ตาย เอว อุนิสฺสยสมฺปตฺติยา
 ทฺติเย วา ตติเย วา อตฺตภาเว
 มกฺกผลภาเกโน โทนฺติ. มนฺฑุกเทวปตฺตาทโย
 เจตฺถ นิตฺสฺสนํ.

ตามสมควร. อีกนัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรง
 พระนามว่า สัตถา (นายหมู่) คือทรงเป็นผู้
 นำหมู่. บัณฑิตพึงทราบความหมายในคำว่า
 สัตถานี้ แม้ตามนัยในคัมภีร์นิเทศว่า ชื่อว่า
 นายหมู่ ย่อมยังหมู่ชนให้ข้ามที่กั้นการ คือให้
 ข้ามที่กั้นการอันพวกโจรครอบครองอยู่ ให้ข้าม
 ที่กั้นการอันสัตว์ร้ายครอบครองอยู่ ให้ข้ามที่
 กั้นการซึ่งหาอาหารได้ยาก ให้ข้ามที่กั้นการ
 ซึ่งปราศจากน้ำ คือให้ข้ามขึ้นเสียได้ ให้ข้าม
 ออกไปเสียได้ จับให้ข้ามไปเสียได้ ให้ถึง
 ภูมิประเทศที่เกษมฉันใด, พระผู้มีพระภาค
 ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทรงเป็นนายหมู่ คือทรงเป็น
 ผู้นำหมู่ ทรงยังสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามภพ-
 กั้นการ ให้ข้ามชาติกั้นการ ดังนี้เป็นต้นเถิด.
 บทว่า เทวมฺนุสฺसानํ แปลว่าของเหล่าเทวดา
 และมนุษย์ทั้งหลาย. ก็คำว่า เทวมฺนุสฺसानํ นี้
 กล่าวไว้เกี่ยวกับ การกำหนดถึงภพพุกกผล

^๑ ฉ. ปตฺตาเรติ.

^๒ ฉ. สตฺเต กนุตาริ.

^๓ ขุ. จุฬ. ๓๐/๓๑๓, ขุ. มหา. ๒๔/๕๕๑.

คุณสมใจ สอนศรี

สร้างคัมภีร์ฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธานุชา

(แปลว่า บุคคลผู้ควรบรรลุโลกุตตรธรรมได้) ด้วยอำนาจการกำหนดเอาสัตว์ชั้นสูง. แต่ว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระศาสดา แม่ของ สัตว์เครื่องจาม โดยการทำทรงมอบอนุสาสนี ให้. ฝ่ายสัตว์เครื่องจามแม่เหล่านั้น ถึง อุปนิสัยสมบัติ ด้วยการฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งมรรคและ ผลในอัฏฐกาที่ ๒ หรือที่ ๓ เพราะอุปนิสัย-สมบัติเช่นนั้น เทียว. ก็บุคคลทั้งหลายมี มนต์ทุกเทพบุตร เป็นต้น เป็นอุททาทรณ์ใน เรื่องนี้.

ภควตี กิร กคฺคฺราย โปกฺขรณิยา
 ตีเร จมฺปานครวาสินี ธมฺมํ เทยฺยมาเน^๑
 เอโก มนฺตฺตฺโก ภควโต สเร นิमितฺตํ
 อกฺคฺคฺเตสิ, ตํ เอโก วจฺจฺปาโลกฺ ทณฺฑลโมลฺลํ
 คฺคฺคฺขันฺโฑ สีสึ สนนฺธิรุมฺภิตฺวา อญฺจาสึ.
 โส ตาวทเว กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺกเว
 ทวาทสโยชนิเก กนฺกวิมานে นิปฺพตฺติ.

มีเรื่องว่า เมื่อพระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมแก่ชาวนครจัมปา อยู่ที่ขอบสระ-โปกขรณี ชื่อคัคครา กบตัวหนึ่ง (ซึ่งอยู่ในสระนั้น) ได้ถือเอานิมิตในพระสูตรเสียงของพระผู้มีพระภาค, คนเลี้ยงลูกโคคนหนึ่ง เมื่อจะยื่น ก็ได้หย่อนไม้พลองยื่นกอดเอากบตัวนั้นที่ศีรษะ. กบนั้นตายไปในเวลานั้นทันที

^๑ ฉ. เทสิยมาเน.

คุณสมใจ สอนศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา.

สุดตบัพพุโธ วิย^๑ ตตถ อจฺจราสงฺฆปริวฺตํ
 อตฺตานิ ทิสฺวา "อเร อหฺมปิ นาม อิต
 นิพฺพุโต, กิณฺนุ โข กมฺมํ อกาสิณฺ"ติ
 อาวชฺเชนฺโต น อณฺโฆ กิณฺนิจิ อหฺมส อณฺนตฺร
 ภควโต สเร นิमितฺตคฺคาหา. โส ตาวเท
 สห วิมาเนน อากนฺตฺวา ภควโต ปาเท
 วนฺติ. ภควา ชานนฺโตว ปุจฺฉิ :

ที่เดียว แล้วบังเกิด ในกนกวิมานสูง ๑๒
 โยชน์ ณ ภพดาวดึงส์. ปานประหนึ่งหลับแล้ว
 ตื่นขึ้น เห็นตนเองซึ่งหมุ่นางฟ้าแวดล้อมอยู่
 ณ ที่นั้นแล้ว ก็นึกว่า "เอ๊ะ ชื่อว่าแม่แต่เรา
 ก็บังเกิดในที่นี้ได้ เราได้กระทำความอะไร
 ไว้หนอแล" ดังนี้ มองไม่เห็นกรรมอะไร
 อย่างอื่น นอกจากการถือเอานิมิต ในพระ-
 สุธเสียงของพระผู้มีพระภาค. เทพบุตรคนนั้น
 จึงมาพร้อมกับวิมานในขณะนั้นนั้นแหละ ถวาย
 บังคมพระบาทยุคลของพระผู้มีพระภาค. พระ
 ผู้มีพระภาคทรงทราบอยู่นั้นทีเดียว ก็ยัง
 ตรัสถามว่า :

"โก เม วนฺตติ ปาทานิ
 อิทฺธิยา ยสฺสา ชลํ
 อภิกฺกนฺเตน วนฺณเณ
 สพฺพา โอบาสยฺม ทิสฺวา"ติ.

"ใคร (หนอ) รุ่งเรืองด้วยฤทธิ์ ด้วย
 ยศ มีผิวกายงดงาม ยิ่งพิศทั้งปวง
 ให้สว่างไสว (มา) ไหว้เท้าของเรา
 อยู่" ดังนี้.

(เทพบุตรทูลตอบว่า)

^๑ ฉ. วิย จ.

มณฑุโกทํ ปุเร อาสี
 อุทเก วาริโคจโร
 ทว ธมฺมํ สุนฺนตฺสฺส
 อวธิ วจฺฉปาลโกติ.

ในชาติก่อน ข้าพระองค์เป็นกบอยู่ใน
 ในน้ำ มีน้ำเป็นโคจร(ที่หากิน) เมื่อ
 ฟังธรรมของพระองค์อยู่ คนเลี้ยง
 ลูกโค ก็ฆ่าเอา ดังนี้.

ภควา ทสฺส ธมฺมํ เทเสสิ.
 จตุราสีติยา ปาณสทฺสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย
 อโหสิ. เทวปฺตฺโตปิ โสตาปตฺติผล
 ปติฏฺจาย สิตํ กตฺวา ปกฺกามตี. (๘)

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรม
 แก่เทพบุตรนั้น. สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ก็ได้มี การ
 ตรัสรู้ธรรม. แม้เทพบุตรก็ได้ตั้งอยู่ในพระ-
 โสตาปัตติผล กระทำความขี้มแย้ม หลีกไป
 แล.

๑๔๑. ยํ ปน. กิณฺจิ อตุถิ เณยฺยํ นาม,
 สพฺพสฺเสว พุทฺธตฺตา วิโมกฺขนฺตฺกณฺณวเสน
 พุทฺธ. ยสฺมา วา จตฺตาริ สจฺจานิ
 อตุตฺตนาปิ พุชฺฌิ, อณฺเณปิ สตฺเต โโพเธสิ,
 ตสฺมา เอวมาทีหิปี การเณหิ พุทฺธ. อิมสฺส
 จ ปนตฺถสฺส วิณฺญาปนตฺถํ 'พุชฺฌิตา
 สจฺจานีติ พุทฺธ. โโพเธตา ปชายาติ
 พุทฺธ'ติ^๑ เอวํ ปวตฺโต สพฺโพปิ ใ้ได้อีก,

๑๔๑. ก็ขึ้นชื่อว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่ง
 ควรรู้ มีอยู่, พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า
 พุทฺธ เพราะความที่ตรัสรู้สิ่งซึ่งควรรู้ทั้งหมด
 นั้นทีเดียว ด้วยอำนาจแห่งพระญาณอันมีในที่สุด
 แห่งวิโมกข์. อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่
 พระองค์ตรัสรู้สิ่งจะ ๔ แม้ด้วยพระองค์เอง
 แล้ว ก็ทรงโปรดสัตว์แม่เหล่าอื่นให้ตรัสรู้
 ใ้ได้อีก, ฉะนั้น จึงทรงพระนามว่าพุทฺธ

^๑ พ. จ. ๓๐/๒๗๑, พ. มหา. ๒๔/๕๖๐.

คุณสมใจ สอนศรี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นิตุเทศนโย วา ปฏิสมุทธานโย^๑
วิทฎาเรตพโพ. (๘)

แม้เพราะเหตุตามที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นต้น. ก็
แต่ว่าเพื่อจะให้ทราบชัดถึงความซึ้งนี้ บัดนี้
พึงขยายนัยแห่งกัมภีรนิเทศ หรือนัยแห่งกัมภีร์
ปฏิสมุทธานมรรค แม้ทั้งปวง อันเป็นไปอย่างนี้
ว่า "ทรงพระนามว่าพุทธะ เพราะอรรถว่า
ทรงเป็นผู้ตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย. ทรงพระนาม
ว่าพุทธะ เพราะอรรถว่าทรงเป็นผู้โปรด
หมู่สัตว์ให้ตรัสรู้" ดังนี้ ให้พิสดารเถิด.
(๘)

๑๔๒. ภควาตี อิทํ ปนสฺส คุณวิสิฎฺฐ-
สพฺพสตุตฺตตมกรุการวาทิจนํ. เตนาหุ
โปรานา :

๑๔๒. ส่วนคำว่า ภควา นี้ เป็นคำ
ร้องเรียกพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้วิเศษ
ด้วยคุณ (ทั้งหลาย) ผู้เป็นครูที่สูงสุกว่าสัตว์
ทั้งปวง ด้วยอำนาจความเคารพ. เพราะ
เหตุนั้น ท่านโบราณจารย์ทั้งหลายจึงกล่าว
ไว้ว่า :

"ภควาตี วจนํ เสฎฺฐํ
ภควาตี วจนมุตฺตมํ

"คำว่า ภควา เป็นคำประเสริฐ
คำว่า ภควา เป็นคำสูงสุด พระผู้มี

^๑ พ. ป. ๓๑/๒๖๑.

กรุการวยุตโต โส
ภควา เตน วุจฺจตีติ.

พระภาคนั้น ทรงเป็นครู ประกอบด้วย
คุณธรรมของครู เพราะเหตุ^๕นั้น ท่าน
จึงขนานพระนามพระองค์ว่า ภควา^๕
ดังนี้.

จตุพฺพิธํ วา นามํ อวตฺติกํ ลิงฺกิกํ
เนมิตฺติกํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ. อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ
นาม โลกียโวหารเณ ยทิจฺจนฺตติ วุตฺตํ
โทติ. ตตฺถ วุจฺโฉ ทมฺโม พลิตฺตโทติ
เอวมาที อวตฺติกํ. ทตฺถี ฉตฺตึ ลีซี กรีติ
เอวมาที ลิงฺกิกํ. เตวิชฺโช ฉพฺภินฺโณติ
เอวมาที เนมิตฺติกํ. ลีริวทฺตโก ธนวทฺตโกติ
เอวมาที วจนฺตํ อนเปกฺขิตฺวา ปวตฺตํ
อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ. อิทํ ปน ภควาติ นามํ
เนมิตฺติกํ, น มหามายาย, น สุทฺโธทน-
มหาราเชน, น อสีติยา ฅาตีสหสฺเสหิ กตฺ,
น สกฺกสนฺตฺสิตาทีหิ เทวตาวิเสเสหิ.
วุตฺตมฺปิเจตฺ ฐมฺมเสนาปตฺตินา "ภควาติ
เนตฺ นามํ มาตรา กตฺ ฯเปฯ
วิโมกฺขนฺตฺกเมตฺ พุทฺธานํ ภควนฺตฺตานํ โปธียา

อีกอย่างหนึ่ง นาม(ชื่อ) มี ๔ อย่าง
คือ อวตฺติกนาม ลิงคิกนาม เนมิตฺติกนาม
อธิจฺจสมุปฺปนฺนนาม. มีอธิบายว่า ชื่อว่า
อธิจฺจสมุปฺปนฺนนาม ได้แก่นามที่เขาดังตาม
ความปรารถนาโดยโวหารทางโลก. ในนาม
๔ อย่างเหล่านั้น นามมีอย่างนี้ว่า วุจฺโฉ
(ลูกโค) ทมฺโม (โคฝึก) พลิตฺตโท(โคงาน)
เป็นต้น ชื่อว่าอวตฺติกนาม. นามมีอย่างนี้ว่า
ทตฺถี (ผู้มีไม้เท้า หมายถึงคนแก่) ฉตฺตึ
(ผู้มีฉัตร) ลีซี (ผู้มีหงอน หมายถึงนกยูง)
กรี (ผู้มีมือ หมายถึงช่าง) เป็นต้น ชื่อว่า
ลิงคิกนาม. นามมีอย่างนี้ว่า เตวิชฺโช
(ท่านผู้ได้วิชา ๓) ฉพฺภินฺโณ (ท่านผู้ได้
อภิญา ๖) เป็นต้น ชื่อว่าเนมิตฺติกนาม.
นามที่เป็นไปไม่สนใจถึงความหมายของคำ มี

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ บุญญาภักศร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มูล สห สัพพัญญุตญาณสัส ปฏิลาภา อย่างนี้ว่า ผู้เจริญด้วยสิริ ผู้เจริญด้วยทรัพย์
 สัจฉิกาปณฺณตฺติ ยทิตฺ ภาควา"ติ? เป็นต้น ชื่อว่า อริจสมุปนฺนนาม. ส่วน
 พระนามว่า ภควา นี้ เป็นเนमितติกนาม,
 ไม่ใช่พระนาม ที่พระนางมหามายาทรงตั้ง,
 ไม่ใช่พระนาม ที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงตั้ง,
 ไม่ใช่พระนามที่พระญาติ ๘๐,๐๐๐ ตั้ง,
 ไม่ใช่พระนามที่เทวดาวิเศษทั้งหลายมีท้าว-
 สักกะท้าวสันคฺสูต เป็นต้น ทรงตั้ง. ข้อนี้
 สมจริงแม้ตามที่ท่านพระธรรมเสนาบดี กล่าว
 ไว้ว่า "พระนามว่าภควานี้ ไม่ใช่พระนาม
 ที่พระชนนีทรงตั้ง ฯลฯ (แต่) พระนามนี้ คือ
 ภควา มีในที่สุดแห่งวิโมกข์ เป็นสัจฉิกาปณฺณตฺติ
 (มีขึ้น)พร้อมกับการได้มาซึ่งพระสัพพัญญุตญาณ
 ที่โคณโฑธิพฤกษ์ แห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
 ทั้งหลาย" ดังนี้.

๑๔๓. ยํ คุณเนमितฺติกํ เจตํ นามํ, ๑๔๓. ก็พระนามนี้ มีพระคุณอันใด
 เกลสิ คุณานํ ปกาสนตฺถํ อิมํ กถํ วทฺติ : เป็นเหตุ, เพื่อประกาศคุณเหล่านั้น พระ-
 สังคีติกาจารย์ จึงกล่าวถาถานี้ไว้ว่า :

๑ ขุ. จุ. ๓๐/๑๑, ขุ. มหา. ๒๔/๒๕๓.

"ภคิ ภชี่ ภาคี วิภคตฺวา อิติ
 อกาลสิ ภคฺคณฺติ ภคฺคณฺติ ภคฺคณฺติ
 พหุหิ ฌาเยหิ สุภาวิตตฺตโน
 ภวนฺตโค โส ภควาติ วุจฺจตี"ติ.

"บัณฑิตทั้งหลาย ชนานพระนามพระผู้มี
 พระภาคพระองค์นั้นว่า ภควา เพราะ
 อรรถว่าทรงเป็นภคิ (ผู้มีภคธรรม)
 เป็นภชี่ (ผู้เสพเสนาสนะที่สงัด)
 เป็นภาคี (ผู้มีส่วนแห่งปัจจัย ๔ หรือมี
 ส่วนแห่งธรรม) เป็นวิภคตฺวา (ผู้
 จำแนกธรรม) เพราะอรรถว่า ทรง
 ได้กระทำภคคะ (ทำกิเลสให้หัก)
 เพราะอรรถว่าทรงเป็นครู เป็น
 ภาคยวา (ผู้มีภากยะคือพระบารมี)
 เป็นสุภาวิตตตะ (ผู้อบรมตนเองดีแล้ว)
 โดยฉวยธรรมทั้งหลาย เป็นอันมาก
 เป็นภวันตคะ (ผู้ถึงที่สุดแห่งภพ)"
 ดังนี้.

นิตฺเตเส^๑ วุตฺตณฺเยเนว เจตฺถ เตสํ เตสํ ก็ความหมายของบทเหล่านั้น ๑ ในคาถา
 ปทานิ อตฺถโถ ฏฺฐสฺสโป. เหล่านี้ บัณฑิตพึงเห็นตามนัยที่ท่านกล่าวไว้ใน
 ในคัมภีร์นิตเสนันเทียวเถก.

๑๔๔. อัย ปน อปโร นโย.

๑๔๕. ส่วนต่อไปนี้เป็นอีกนัยหนึ่ง.

^๑ ขุ. มหา. ๒๔/๒๕๓.

ภากุยวา ภกุกวา ยุตโต
 ภเกหิ จ วิภตฺตวา
 ภตฺตวา วนฺตคมโน
 ภเวสุ ภควา ตโตติ.

พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นผู้มีภากยะ
 (กุศลอันถึงความ เป็นพระบารมี) ทรง
 เป็นภักควา (ผู้หักทำลาย) ทรงเป็น
 ผู้ประกอบด้วยภกธรรมทั้งหลาย ทรง
 เป็นวิภตฺตวา (ผู้จำแนกธรรม) ทรง
 เป็นภตฺตวา (ผู้คบหา) และทรงเป็น
 ผู้สํารอกเหตุ ที่จะนำไป ในภพทั้งหลาย
 เพราะเหตุ นั้น จึงทรงพระนามว่า
ภควา ดังนี้.

ตตฺถ วนฺตคามโม วนฺตวิปริยาโยติอาทิกํ
 นินฺรุตฺติลกฺขณํ คเหตุวา สทฺทนเยน วา
 ปิโสทราทิปกฺเขปฺลกฺขณํ คเหตุวา ยสฺมา
 โลกียโลกุตฺตรสฺสขานินิพฺพตฺตกํ ทานสีลาหิ-
 ปารบฺปตฺตํ ภากุยมสฺส อตฺถิ, ตสฺมา
 ภากุยวาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจตีติ
 ณาตพฺพิ.

ในบทเหล่านั้น ฟังทราบที่ท่านถือเอา
 นินฺรุตฺติลกฺขณะ (สูตรของคำพูด) มีลักษณะว่า
 การลงอักษรใหม่ การย้ายอักษร เป็นต้น
 หรือถือเอาลักษณะที่รวมไว้ในคณะศัพท์ มี
 ปิโสทรศัพท์ เป็นต้น โดยนัยแห่งสหศาสตร์
 เพราะเหตุที่ทรงมีภากยะ อันถึงความ เป็น-
 บารมีที่สูงส่งอย่างยิ่ง มีทานศีล เป็นต้น อันทำ
 โลกียะสุขและโลกุตฺตรสุขให้บังเกิด, ฉะนั้น
 เมื่อควรจะขนานพระนามว่า พระภากยวา
 ท่านก็กลับขนานพระนามว่า พระภควา ดังนี้.

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ บุญญาภิศร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ยสฺมา ปน โลกโทสโมหวิปริต-
 มนสิการอิทธิกาโนตฺตปฺปโกธฺปนฺนาหฺมกฺขปฺลส-
 อีสฺสามจฺฉริยมายาสาถฺยยถฺมฺสฺสาร์มฺมมานาติ-
 มานมทฺปฺปมาทฺตฺตหาวิขุชาตีวิธากุสลมฺล-
 หุจฺฉริตฺตํกิเลสํลวิสมสฺสณฺณาวิตกฺกปฺปญฺจ-
 จตฺตพิธิวิปริเยสอาสวคณฺฐโอมโยคอกคิตฺตญฺ-
 ปาทานปฺปญฺเจโตซีลวินิพฺพธนีวรณานินฺนท-
 ฉวิวาทมฺลคณฺฐากายสฺตฺตานุสยอฏฺฐมิจฺฉตฺตทว-
 ตฺตฺตหา มฺลทสากุสลกมฺมปถทฺวาสุฏฺฐิฏฺฐิคต-
 อฏฺฐสฺตคณฺฐาวิปริตฺตปฺปเกทสพฺพทรณปริฟ้าท-
 กิเลสสฺตสทฺสฺสานิ สงฺเขปโต วา
 ปญฺจกิเลสกฺขณฺฐาภิสงฺขารเทวปฺตฺตมจฺจมาเร
 อภฺยซี. ตสฺมา ภคฺคตฺตตา เอเตสึ ปริสฺสยานึ
 ภคฺควาตี วตฺตพฺเพ ภคฺวาตี วุจฺจติ.
 อาท เจตฺถ :

อนึ่ง เพราะเหตุที่ได้ทรงหักทำลาย
 กิเลสทั้งปวง อันสร้าง ความกระวนกระวาย
 และความเร่าร้อนแสนประเภท มีประเภท
 โลกะ ประเภทโทสะ ประเภทโมหะ
 ประเภทวิปริตมนสิการ (การทำไว้ในใจโดย
 อุบายผิด ๆ) ประเภทอิทธิกะ (ความไม่
 ละอายบาปทุจริต) และอนัตตปฺปะ (ความ
 ไม่เกรงกลัวบาปทุจริต) ประเภทโกธะ
 (ความโกรธ) และอุปนาทะ(ความผูกโกรธ)
 ประเภทมักขะ (ความลบถู่) และปฺลสสะ
 (ความตีเสมอ) ประเภทอิสสา(ความริษยา)
 และมัจฉริยะะ (ความตระหนี่) ประเภทมายา
 (ความหลอกลวง) และสาไถย (ความ
 ใ้อวด) ประเภทถัมมะ (ความถือดี) และ
 สาร์มมะ (ความแข่งดี) ประเภทมานะ
 (ความถือตัว) และอติมานะ (ความถือตัว
 ทั้บถผู้อื่น) ประเภทมทะ (ความมัวเมา)
 และปมาทะ (ความประมาท) ประเภทคณฺฐา

ก...ตณฺหุปฺปปาชฺฐปาทานิ...

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ บุญญาภักศร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

และอวิชชา ประเภทอกุศลมูล ๓ อย่าง
 ประเภททุจริต ๓ อย่าง ประเภทสังกิลเลส
 ๓ อย่าง ประเภทมลทิน ๓ อย่าง ประเภท
 วิสมะ (ความไม่สงบ) ๓ อย่าง ประเภท
 สัตถุญา ๓ อย่าง ประเภทวิตก ๓ อย่าง
 ประเภทปัญญา (ธรรมเครื่องเน้นซ้ำ)
 ๓ อย่าง ประเภทวิปริเยสะ (การแสวงหา
 ผิด ๆ) ๔ อย่าง ประเภทอัสวะ ๔ อย่าง
 ประเภทกัณฐะ (เครื่องผูก) ๔ อย่าง
 ประเภทโอมะ ๔ อย่าง ประเภทโยคะ
 ๔ อย่าง ประเภทอคติ ๔ อย่าง ประเภท
 ตัณฑุบาทานะ (ที่เกิดแห่งตัณฑา) ๔ อย่าง
 ประเภทเจโตซีล (ภาวะที่แข็งกระด้าง
 แห่งจิต) ๕ อย่าง ประเภทวินิพันธะ (เครื่อง
 ผูกมัด) ๕ อย่าง ประเภทนิวรรณ์ ๕ อย่าง
 ประเภทอภินันทนา (ความเพลิดเพลิน)
 ๕ อย่าง ประเภทวิวาทมูล ๖ อย่าง ประเภท
 ตัณฑากายะ (กองตัณฑา) ๖ อย่าง ประเภท
 อนุสัย ๗ อย่าง ประเภทมิัจฉัตตะ ๘ อย่าง
 ประเภทธรรมมีตัณฑาเป็นมูล ๘ อย่าง

คุณสุวรรณ-คุณสมญ บุญญาภักตร์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ประเภทอกุศลกรรมมถ ๑๐ อย่าง ประเภท
 ทิฐิ ๖๒ อย่าง ประเภทคัมภาวิปริต (ความ
 เป็นไปต่าง ๆ แห่งคัมภ) ๑๐๘ อย่าง,
 หรือว่าโดยสิ่งเข้ตรงได้หักทำลายมาร ๕
 คือกิเลสมาร ชันธมาร อภิสังขารมาร
 เทวบุตรมาร และมัจจุมาร. ฉะนั้น เมื่อควร
 จะชานพระนามว่า พระภักควา เพราะ
 ความที่ตรงหักทำลาย อันตรายเหล่านี้ได้
 ท่านก็กลับกล่าวเสียว่า พระภควา. ก็ใน
 อรรถนี้ ท่านโบราณจารย์ได้กล่าวไว้ว่า :

"ภคฺคราโค ภคฺคโหโส
 ภคฺคโมโห อนาสโว
 ภคฺคสฺส ปาปกา ธมฺมา
ภควา เตน วุจฺจตี"ติ.

"พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นผู้หักทำลาย
 รากะ หักทำลายโหสะ หักทำลาย
 โมหะ หาอาสวะมิได้ บาปธรรม
 ะทั้งหลาย ถูกพระองค์ทรงหักทำลาย
 เสียได้แล้ว เพราะเหตุนี้บัณฑิตจึง
 ชานพระนามพระองค์ว่า ภควา".

ภากฺยวตาย จสฺส สทฺปนฺนลฺกขณธรรสฺส
 รูปกายสมฺปตฺติ ทิปิตา โหติ. ภคฺคโหสฺตาย
 ธมฺมกายสมฺปตฺติ. ตถา โลกียปริกฺขกานํ

ก็ด้วยความเป็นผู้มีพระภาคยะ เป็นอัน
 แสดงพระรูปกายสมมติ แห่งพระผู้มีพระภาค
 ผู้ทรงไว้ซึ่งพระลักษณะอันบังเกิดเพราะบุญนับ

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ บุญญาภัศร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

พหุมาตราโว, กหฺมฺจปพฺพชิตฺติ อภิกมฺนียตา, เป็นร้อยนั้น. ด้วยความเป็นผู้หักทำลายโทษ
 อภิกตฺตานญฺจ เนลฺลํ กายจิตฺตทุกฺขาปนยเน เป็นอันแสดงพระธรรมกายสมบัติ. ด้วย
 ปฏิพลาภาโว, อามิสทานธมฺมทานเนหิ ประการทั้ง ๒ นั้น เป็นอันแสดงความเป็นผู้ที่
 อุปการิตา, โลกียโลกุตฺตรสุขฺเขหิ จ โลกียชน และคนใกล้เคียงนับถือเป็นอันมาก,
 สํโยชนสมตฺตถตา ทิปิตา โทติ. แสดงความเป็นผู้ที่ศฤหฺสฺถ์ และบรรพชิตควร
 ทบหา, และแสดงความสามารถในอันขจัด
 ทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ แก่บุคคลผู้
 ทบหาพระองค์เหล่านั้น, แสดงความเป็นผู้ทำ
 อุปการะด้วยอามิสทานและธรรมทาน, และ
 เป็นอันแสดงความสามารถ ในอันทำให้พวก-
 เขาประกอบพร้อมไปด้วยโลกียสุข และ
 โลกุตฺตรสุข.

ยสฺมา จ โลกเก อิสฺสรียธมฺมยสฺสิริ- หนึ่ง เพราะเหตุที่ในทางโลก ภค
 กามปฺปยตฺเตสฺส ฉสฺส ธมฺเมสฺส ภคสฺสโท ศัพท์ ย่อมเป็นไปในธรรม ๖ อย่างคือ
 วัตฺตตฺติ, ปรมญฺจสฺส สกจิตฺเต อิสฺสรียํ, อิสฺสรียะ (ความเป็นใหญ่) ธรรม ยศ สิริ
 อดิมาลงฺขิมาทิกํ วา โลกียสมฺมตฺติ สพฺพาการ- กาม และปยฺตตะ (ความพยายาม), ก็
 ปริปุริ อตฺถิ. ตถา โลกุตฺตรโร ธมฺโม. พระผู้มีพระภาคนี้ ทรงมีพระอิสฺสรียะที่ยอด-
 โลกตฺตยพฺยาปโก ยถาภุจฺจคฺคฺมาธิกโต อติวิย เยี่ยมในพระจิตของพระองค์, อีกอย่างหนึ่ง

๑ ฉ. ปวตฺตติ.

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ บุญญารักษ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสุทธรค บ.ท. ๒-๒๑

ปริสุทฺโธ ยโส. รูปกายทสฺสนพฺยาวภูชน-
 นยนบุปฺสาทชนนสมตฺถา สพฺพการปริปุรา
 สพฺพกฺปจฺจกฺสิรี. ยํ ยํ เอเตน อิจฺฉิตฺ
 ปฏฺฐิตํ อตฺตทิตํ วา ปฺรทิตํ วา, ตสฺส
 ตสฺส ตเถวาทินิบุณฺนตฺตา อิจฺฉิตฺตฺถ-
 นิบุณฺนตฺตฺสณฺณิตฺโต กาโม. สพฺพโลกครุ-
 ภาวบุปฺตฺติเหตุภูโต สมนฺวาวยามสงฺขาโต
 ปยตฺโต จ อตฺถิ. ตสฺมา อิมฺหิ ภเกหิ
 ยุตฺตตฺตาปิ ภคา อสฺส สนฺตฺติ อิมินา อตฺถน
ภควาติ วุจฺจติ.

ทรงมีพระอิสริยยะที่ชาวโลกเขานับถือกัน มี
 อณิมา (ทำร่างกายให้เล็ก) ลังขิมา (ทำ
 ร่างกายให้เบา) เป็นต้น อันบริบูรณ์โดย
 อากาโรทั้งปวง. อย่างนั้นเหมือนกัน ทรงมี
 ธรรมอันเป็นโลกุตระ. ทรงมีพระยศอันแผ่ไป
 ในโลกทั้ง ๓ ที่ทรงบรรลุด้วยพระคุณตาม
 ความเป็นจริง บริสุทธ์เกินจะเปรียบเทียบได้.
 ทรงมีพระสิริ (ความงดงาม)แห่งพระอวัยวะ
 ใหญ่น้อยทั้งปวง อันบริบูรณ์ด้วยอากาโรทั้งปวง
 สามารถยังความรื่นรมย์ตา เบิกบานใจ ให้
 เกิดแก่ชนผู้ชวนชวาย ในการเฝ้าชมพระรูป-
 กาย. ทรงมีพระกามอันหมายถึงความสำเร็จ
 ประโยชน์ที่ทรงประสงค์ เพราะความที่
 ประโยชน์ตนก็ดี ประโยชน์ผู้อื่นก็ดี ที่ทรง
 ประสงค์แล้ว ที่ทรงปรารถนาแล้ว แต่ละอย่าง
 สำเร็จตามที่ทรงประสงค์นั้น เทียว. และทรง
 มีพระปยัตตะ กล่าวคือความพยายามชอบ อัน
 เป็นเหตุอุบัติแห่งความเป็นครูของโลกทั้งปวง.
 ฉะนั้น แม้เพราะความที่ทรงประกอบด้วย
 ภกธรรมเหล่านี้ บัณฑิตจึงขนานพระนามว่า

คุณสุวรรณ-คุณสมภู บุญญาภิศร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ภควา เพราะอรรถว่าทรงมีพระภาคธรรม
ทั้งหลายนี้.

ยสุมา บน กุสลาทีหิ เกเทหิ
สพฺพธมฺเม, ขนฺธายตฺนธาคุสฺสจฺจอินฺทริย-
ปฏิจฺจสมุปฺปาทาทีหิ วา กุสลาทีธมฺเม,
ปีฬนฺสงฺขตฺตสนฺตาทวิปริณามญฺเฐน วา ทุกฺขํ
อริยสฺสจฺจํ, อายฺยหนนิตฺทานสํโยคปฺลิตฺโพรญฺเฐน
สมุทฺถํ, นิสฺสรณวิเวกาสงฺขตอมตฺตญฺเฐน
นิโรธํ, นียฺยานิกเหตุทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเฐน
มกฺกํ วิภตฺตวา, วิภชิตฺตวา วิวริตฺตวา
เทสิตฺตวาติ วุตฺตํ โทติ. ตสฺมา วิภตฺตวาติ
วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจติ.

อนึ่ง เพราะเหตุที่พระผู้มีพระภาค
ทรงเป็นผู้จำแนก, อธิบายว่าทรงแจก ทรง
เปิดเผย ทรงแสดงซึ่งธรรมทั้งปวง โดย
ประเภททั้งหลายมีกุศลเป็นต้น, หรือว่าซึ่ง
ธรรมมีกุศลเป็นต้น โดยประเภทมีชั้น
อายตนะ ธาตุ สัจจะ อินทรีย์ ปฏิจจสมุปบาท
เป็นต้น, หรือว่าซึ่งทุกขอริยสัง โดยสภาวะที่
บีบคั้น สภาวะที่เป็นสังขตะ สภาวะที่ทำให้
เคียดแค้น และสภาวะที่แปรปรวน, ซึ่งสมุท-
อริยสัง โดยสภาวะที่ประมวลมา สภาวะที่มอบ
ให้ สภาวะที่ประกอบไว้ และสภาวะที่เป็น
เครื่องพัวพัน, ซึ่งนิโรธอริยสัง โดยสภาวะที่
แล่นออกไป. สภาวะที่สกัด สภาวะที่เป็น
อสังขตะ และสภาวะที่เป็นอมตะ, ซึ่งมรรค-
อริยสัง โดยสภาวะที่นำออกไป สภาวะที่เป็น
เหตุ สภาวะที่เห็น และสภาวะที่เป็นใหญ่.
ฉะนั้น เมื่อควรจะขนานพระนามว่า วิภตฺตวา
ท่านก็กลับขนานพระนามว่า ภควา ดังนี้.

คุณสุวรรณ-คุณสมณ บุญญาภิศร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ยสฺมา เจส ทิพฺพพฺรหฺมอริยวิหาเร อนึ่ง เพราะเหตุที่พระผู้มีพระภาค
 กายจิตตอุปธิเวเก สฺสณฺตปฺปณฺธิทานิมิตฺต- ทรงคบหา คือทรงเสพ ทรงกระทำให้มาก
 วิโมกฺเข อณฺเณ จ โลกียโลกุตฺตเร ซึ่งทิพยวิหาร พรหมวิหาร และอริยวิหาร
 อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม ภชิ เสวิ พหุลมกาสี, ซึ่งกายวิเวก จิตตวิเวก และอุปธิวิเวก
 ตสฺมา ภตฺตวาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจติ. ซึ่งสุญญตวิโมกข์ อปฺปณฺธิตวิโมกข์ และ
 อนิมิตฺตวิโมกข์ และซึ่งอุตฺตริมนุสฺสธมฺมอัน เป็น
 โลกียะและโลกุตฺตระอื่น ๆ, ฉะนั้น เมื่อควร
 จะขนานพระนามพระองค์ว่า ภตฺตวา ท่านก็
 กลับขนานพระนามว่า ภควา.

ยสฺมา จ^๑ ปน ติสฺส ภเวสฺส ส่วนอีกประการหนึ่ง เพราะเหตุที่
 ตณฺหาสงฺขาติ คมนํ อเนน วนฺตํ, ตสฺมา การไป กล่าวคือค้นหาในภพ ๓ พระผู้มี
 ภเวสฺส วนฺตคฺมโนติ วตฺตพฺเพ ภวสฺสทฺโต พระภาคซึ่งทรงสำรอกเสียได้แล้ว, ฉะนั้น
ภการํ คมนสฺสทฺโต ภการํ วนฺตสฺสทฺโต เมื่อควรจะขนานพระนามว่า ผู้สำรอกการไป
วการณฺจ ที่มิ ภาตฺวา อาทาย ภควาติ ในภพทั้งหลาย ก็กลับถือเอา ภ อักษร จาก
 วุจฺจติ ยถา จ^๑ โลเก. เมहनฺตฺสฺส ชสฺส ภวคฺคํ ค อักษร จาก คมนคฺคํ และ
 มาลาติ วตฺตพฺเพ เมชลาติ วุจฺจติ. (๑๐) ว อักษร จาก วนฺตคฺคํ ทำให้เป็นที่มิะ แล้ว
 ขนานพระนามเสียว่า ภควา เหมือนอย่าง

^๑ ฉ. จ-สทโท น ทิสฺสติ.

ในทางโลก เมื่อควรจะเรียกว่า พวงดอกไม้
แห่งท้องฟ้าอันเป็นที่ลับ ก็กลับ (ถือเอา เม
แต่ เมहनส์ส ข แต่ ชส์ส ลา แต่มาลา)
เรียกเสียว่าเมขลา ฉะนั้น. (๑๐)

๑๔๕. ตสฺเสว อิมินา จ อิมินา จ
การณเณ โส ภควา อรหํ ฯเปฯ อิมินา จ
อิมินา จ การณเณ โส ภควา ภควาติ
พุทธคุณเณ อนุสฺสรโต เนวสฺส ตสฺมี สมเย
รากปริยฺญจิตฺ จิตฺโต โหติ, น โทสปริยฺญจิตฺ,
น โมหปริยฺญจิตฺ จิตฺโต โหติ, อชฺชคตเมวสฺส
ตสฺมี สมเย จิตฺโต โหติ ตถาคคํ อารพฺภ^๑
อิจฺจสฺส เอวํ รากาทิปริยฺญจานาภาเว
วิกฺขมฺภิตนํวรนสฺส กมฺมญฺจานาภิมุขตาย
อชฺชคตจิตฺตสฺส พุทธคุณโปณา วิตกฺกวิจารา
ปวตฺตนฺติ. พุทธคุณเณ อนุวิตกฺกยโต
อนุวิจารยโต ปีติ อปฺปชฺชติ. ปีติมนสฺส
ปิตฺติพฺพญฺจานาย ปสฺสทุธิยา กายจิตฺตทรรธา

๑๔๕. เมื่อพระโยคีนั้นระลึกเนื่อง ๆ
ถึงพระพุทธคุณทั้งหลายว่า พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น ทรงเป็นพระอรหันต์ เพราะ
เหตุนี้ และเพราะเหตุนี้ ฯลฯ พระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้น ทรงเป็นพระภควา
เพราะเหตุนี้ และเพราะเหตุนี้ อยู่อย่างนี้
ในสมัยนั้นจิตของพระโยคีนั้น ย่อมไม่เป็นจิต
ที่ถูกราคะกัถุมรุม, ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกโทสะ
กัถุมรุม, ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกโมหะกัถุมรุม,
ในสมัยนั้นจิตของพระโยคีนั้น ย่อมเป็นจิตที่
ดำเนินไปตรงแน่ว ปราศจากพระตถาคต.
องค์ฌานทั้งหลายย่อมเกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน
ตามลำดับอย่างนี้ คือ สำหรับเธอผู้ข่มนิวรณ์

^๑ อ.ง. ฉก.ก. ๒๒/๓๑๗.

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ นฤญาติศรี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปฏิบัติสมุภนฺติ. ปสฺสทฺททฺรตฺสฺส กายิกมฺปิ ได้แล้ว เพราะไม่มีความกัลุ่มรุมแห่งราคะ
 เจตสิกมฺปิ สุขํ อุปฺปชฺชติ. สุขิโน เป็นต้น ผู้มีจิตตรงไปโดยภาวะที่πάายหน้า
 พุทฺธคุณารมฺมณํ หุตฺวา จิตฺตํ สมานฺนิตีติ เฉพาะต่อกรรมฐาน ตามนัยที่กล่าวแล้วนี้
 อนุกฺกเมเน เอกกฺขณฺเ ฉานงฺคานํ อุปฺปชฺชติ. วิตกและวิจารณ์ที่น้อมไปในพระพุทฺธคุณ ย่อม
 พุทฺธคุณานํ ปน กมฺภีรตาย นานปฺการ- เป็นไป. เมื่อเธอคอยตรึกถึง(วิตก) คอย
 ญาณุสฺสรณานิมุตฺตตาย วา อุปฺปนํ อุปฺปทฺวา ตรองถึง(วิจารณ์) ซึ่งพระพุทฺธคุณทั้งหลายอยู่
 อุปฺจารปฺตฺตเมว ฉานํ โทคติ. ตเทตฺติ ปีติก็ย่อมเกิดขึ้น. ความกระวนกระวาย
 พุทฺธคุณานุสฺสรณวเสน อุปฺปนฺนตฺตา แห่งกายและจิตของเธอผู้มีใจปีติ ย่อมระงับ
 พุทฺธานุสฺสติจฺเจว สงฺขํ กจฺจติ. ไป เพราะปีติอันมีปีติเป็นปทัฏฐาน. สุข
 ๕ ทั้งทางกาย ทั้งทางใจ ย่อมเกิดขึ้นแก่เธอ
 ผู้มีความกระวนกระวายอันระงับแล้ว. จิต
 ของเธอผู้มีสุขย่อมตั้งมั่นเสมอ เป็นธรรมชาติที่
 มีพระพุทฺธคุณเป็นอารมณ์ ดังนี้. แต่เพราะ
 ความที่พระพุทฺธคุณทั้งหลาย เป็นธรรมชาติ
 ลึกซึ้ง หรือเพราะความที่จิตน้อมไปด้วยความ
 ระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระคุณอันมีนานาประการ
 ฉานจึงเกิดขึ้นไม่ถึงอัปปนา ถึงเพียงอุปจาระ
 เท่านั้น. ฉานนั้น ย่อมถึงความนับว่าเป็น
 พุทฺธานุสติที่เดียว เพราะเกิดขึ้นด้วยอำนาจ
 ความระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระพุทฺธคุณ.

คุณสุวรรณ-คุณสมณฺ ภุญฺญาภิศร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทฺธบูชา

อิมณจ ปน พุทธานุสสติมนุญฺชโต ภิกฺขุ
 สตฺถริ สคารโว โหติ สบฺปติสฺโส,
 สหฺธาเวปฺพลํ สติเวปฺพลํ ปณฺณาเวปฺพลํ
 บุญฺญเวปฺพลญฺจ อธิคฺจฺจติ, ปิตฺติปาโมชฺชพฺพโล
 โหติ, ภยภรทสโห ทฺวหาธิวาสนสมตฺโต,
 สตฺถารา สํวาสสณฺณํ ปฏฺฐิมติ. พุทฺธ-
 คุณฺดานุสฺสตียา อชฺฌาภูจฺจฺจสฺส สรฺรรมฺปิ
 เจตฺติยสมฺมิมว ปุชฺชารหํ โหติ. พุทฺธญฺมิมิ
 จิตฺตํ นมตี. วิตฺติกฺกมิตฺตพฺพทฺตฺตฺสมาโยเค
 จสฺส สมนฺมุขา สตฺถารํ ปสฺสโต วิย
 หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฺภุจฺจติ. อุตฺตริ
 อปฺปฏฺวิชฺฌนฺโต ปน สุกฺติปฺราโยโน โหติ.

ก็แลภิกษุผู้ตามประกอบพุทธานุสตินี้ ย่อม
 เป็นผู้มีความเคารพ มีความยำเกรงใน
 พระศาสดา, ย่อมได้รับความไพบุลย์แห่ง
 ศรัทธา ความไพบุลย์แห่งสติ ความไพบุลย์
 แห่งปัญญา และความไพบุลย์แห่งบุญ, ย่อม
 เป็นผู้มากด้วยปีติและปราโมทย์, อคทนต่อ
 ความกลัวและอารมณ์ที่น่ากลัวได้ สามารถ
 ออกลิ้นทุกซี้ได้, ได้รับความสำคัญว่าอยู่ร่วมกัน
 กับพระศาสดา. และแม้ร่างกายของเธอ
 อันพุทธานุสติกครอบครองแล้ว ย่อมเป็น
 ของควรซึ่งการบูชาจฺจ เรือนเจตีย์. จิตย่อม
 น้อมไปในพุทฺธญฺมิ. อนึ่ง เมื่อประจวบเข้ากับ
 วัตถุที่จะฟังลวงละเมิด หิริและโศคตปปะ
 ก็จักปรากฏแก่เธอ คุจเห็นพระศาสดาอยู่
 ตรงหน้า. ก็เธอเมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษ
 ที่ยิ่งขึ้นไป ย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไป เบื้อง-
 หน้า.

ตสฺมา ทเว อปฺปมาทํ
 กยิราถ สฺเมธสฺโส

เพราะฉะนั้นแล ท่านผู้มีปัญญาดี ฟัง
 ทำความไม่ประมาทในพุทธานุสติ อันมี

คุณสุวรรณ-คุณสมณฺญ บุญญาภิศร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทฺธบูชา

เอวี่ มหานุภาวาย
พุทธานุสฺสตียา สทาติ.

อานุภาพมากอย่างนี้ ทุกเมื่อเกิด.

อิทฺถิ ทาว พุทธานุสฺสตียํ
วิทฺถารกถามุขํ.

นี่เป็นกถามุขโดยพิสดาร ในพุทธานุสติ
ก่อน.

๒. ฌมมานุสฺสติกถา

๒. กถาวาดัวยฌมมานุสฺสตี

๑๔๖. ฌมมานุสฺสตี ภาเวตฺถกาเมนาปิ
รโหคเตน ปฏิสลฺลีนเน "สุวากุขาโต
ภควตา ฌมโม สนฺทิกฺกุสิโก อกาลิโก
เอหิปสฺสิโก โอบนยิโก ปจฺจตุตฺถํ เวทิตฺตพฺโพ
วิญฺญูหิ"^๑ เอวี่ ปริยตฺตติฌมฺมสฺส เจว
นาววิธสฺส จ โลกุตฺตรฌมฺมสฺส คุณา
อนุสฺสริตพฺพา.

๑๔๖. พระโยคีผู้แม้ใคร่เจริญฌมมานุสฺสตี
พึงเป็นผู้หลักเร้นไปในที่ลับ ระลึกเนื่อง ๆ
ถึงคุณทั้งหลายของพระปริยัติธรรม และของ
พระโลกุตฺตรธรรม ๘ อย่าง อย่างนี้ว่า
"สุวากุขาโต ภควตา ฌมโม สนฺทิกฺกุสิโก
อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอบนยิโก ปจฺจตุตฺถํ
เวทิตฺตพฺโพ วิญฺญูหิ" ดังนี้เกิด.

^๑ ฉ. โอบเนยฺยิโก.

^๒ อง. ฉก. ๒๒/๓๑๘.

๑๔๖. สฺวากฺขาโต อิมสมฺมิมฺหิ ปเท
 ปริยตฺติมฺโหมปิ สงฺกมฺหิ กจฺจติ, อิตเรสุ
 โลกุตฺตรธฺมฺโฆ. ตตฺถ ปริยตฺติมฺโหม ตาว
 สฺวากฺขาโต อาทิมชฺฌปฺริโยสานกฺลฺยาณตฺตวา
 สาคฺคตฺสพฺพณฺชนเกวลปฺริบุญฺณปฺริสุทฺทพฺรหฺมจฺริยปฺ-
 ปกาสนตฺตวา จ. ยถฺหิ ภควา เอกํ
 คากมฺปิ เทเสติ, สว สมนตฺตทฺทกตฺตวา
 ธมฺมสฺส ปจฺมปาเทน อาทิกฺลฺยาณา,
 ทฺตฺติยตฺตฺติยปาเทหิ มชฺฌกฺลฺยาณา,
 ปจฺฉิมปาเทน ปฺริโยสานกฺลฺยาณา.
 เอกานุสนฺธิกํ สุตฺตํ นิทานเนน อาทิกฺลฺยาณํ,
 นิกเมน ปฺริโยสานกฺลฺยาณํ, เสเสน
 มชฺฌกฺลฺยาณํ. นานานุสนฺธิกํ สุตฺตํ
 ปจฺมานุสนฺธินา อาทิกฺลฺยาณํ, ปจฺฉิมเน
 ปฺริโยสานกฺลฺยาณํ, เสเสหิ มชฺฌกฺลฺยาณํ.
 อปฺิจ สนิทานสอฺบุปฺตฺติกตฺตวา อาทิกฺลฺยาณํ,
 เวเนยฺยานํ อนุรูปโต อตฺถสฺส อวิปฺริตฺตาย
 จ เหตุทาทรณยฺตฺตโต จ มชฺฌกฺลฺยาณํ,
 โสคฺคณํ สทฺธาปฏฺิลาภชนเนน นิกเมน จ
 ปฺริโยสานกฺลฺยาณํ.

๑๔๗. จริงอยู่ แม้พระปริยัติธรรมก็ถึง
 ความรวมเข้า ในบทว่า สฺวากฺขาโต นี้,
 พระโลกุตตรธรรมเท่านั้น ถึงความรวมเข้า
 ในบทนอกนี้. ในพระธรรมทั้ง ๒ นั้น
 ก่อนอื่น พระปริยัติธรรม ชื่อว่าสวากขาตะ
 เพราะความเป็นธรรมทั้งงาม ในเบื้องต้น
 ท่ามกลาง และที่สุด และเพราะความเป็น
 ธรรมประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ
 พร้อมทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์สิ้นเชิง และบริสุทธิ.
 เป็นความจริงว่า พระคาถาที่พระผู้มีพระภาค
 ทรงแสดง แม้เพียงคาถาเดียว ชื่อว่า
 งามในเบื้องต้นด้วยบาทแรก, ชื่อว่างาม
 ในท่ามกลางด้วยบาทที่ ๒ และที่ ๓, ชื่อว่า
 งามในที่สุดด้วยบาทสุดท้าย เพราะความที่
 พระธรรมมีความดีงาม โดยรอบด้าน.
 พระสูตรที่มีอนุสนธิเดียว ชื่อว่างามใน
 เบื้องต้นด้วยคำนิทาน, ชื่อว่างามในที่สุดด้วย
 คำนิคม ชื่อว่างามในท่ามกลางด้วยคำ
 ที่เหลือ. พระสูตรที่มีอนุสนธิต่าง ๆ ชื่อว่า
 งามในเบื้องต้นด้วยอนุสนธิแรก, ชื่อว่างาม

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ บุญญาภักตร์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ในที่สุดด้วยอนุสนธิสุดท้าย, ชื่อว่างามใน
ท่ามกลางด้วยอนุสนธิที่เหลือ. อีกนัยหนึ่ง
ชื่อว่างามในเบื้องต้น เพราะความเป็น
ธรรมที่มีทั้งกัมมทาน มีทั้งเหตุอุบัติ, ชื่อว่า
งามในท่ามกลาง เพราะความที่อรรถไม่
วิปริต และเพราะประกอบด้วยเหตุและ
อุทาหรณ์ ตามสมควรแก่เวไนยสัตว์, ชื่อว่า
งามในที่สุดด้วยกัมมอันทำให้เกิดการได้มา
ซึ่งศรัทธา แก่สาธุชนทั้งหลาย.

สกโลปี	สาสนธมโม	อตุตโน	ศาสนธรรมแม้ทั้งสิ้น	ชื่อว่างามใน
อตุตญเตน	สีเลน	อาทิกุลยาโณ,	เบื้องต้น ด้วยศีลอันเป็นอรรถ (รากฐาน)	ของตน, ชื่อว่างามในท่ามกลาง ด้วยสมณะ
สมถวิปัสสนามกคผลเสถิ	มชฺเฌกุลยาโณ,	นิพฺพานนปิ	วิปัสสนา มรรค และผล, ชื่อว่างามในที่สุด	แม้ด้วยพระนิพพาน. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่างาม
ปรีโยसानกุลยาโณ. สีสมาธิ	อาทิกุลยาโณ,	วิปัสสนามกฺเก	ในเบื้องต้นด้วยศีลและสมาธิ, ชื่อว่างาม	ในท่ามกลางด้วยวิปัสสนาและมรรค, ชื่อว่า
วา อาทิกุลยาโณ,	มชฺเฌกุลยาโณ,	ผลนิพฺพานน	ปิ	งามในที่สุดด้วยผลและพระนิพพาน. อีก-
มชฺเฌกุลยาโณ, ผลนิพฺพานน	ปรีโยसान-	กุลยาโณ. พุทฺธสุโพธิตาย	วา อาทิกุลยาโณ,	อย่างหนึ่ง ชื่อว่างามในเบื้องต้น ด้วย
ธมฺมสุธมฺมตาย	มชฺเฌกุลยาโณ,	สัมสมฺมปฏิบัติยา	ปรีโยसानกุลยาโณ. ตั	อย่างหนึ่ง ชื่อว่างามในเบื้องต้น ด้วย
สุตฺวา	ตถตฺตาย	ปฏิบัติเนน	อธิคฺนฺตพฺพาย	พุทฺธสุโพธิตา
อภิสฺมฺโพธิยา	วา	อาทิกุลยาโณ,	พุทฺธเจ้า),	(ความตรัสรู้ที่แห่งพระ-
				ชื่อว่างามในท่ามกลาง ด้วย

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ บุญญาภักศร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปัจเจกสัมโพธิยา มชฺเฌกฺลฺยาโณ, ธรรมสูตฺตมมตา (ความเป็นธรรมดีแห่ง
 สาวกโพธิยา ปรีโยสานกฺลฺยาโณ. พระธรรม), ชื่อว่างามในที่สุดด้วยสังฆ-
 สุปฺปฏิปัตติ (การปฏิบัติดีแห่งพระสงฆ์).
 อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่างามในเบื้องต้นด้วย
 อภิสัมโพธิ, ชื่อว่างามในท่ามกลางด้วย
 ปัจเจกสัมโพธิ, ชื่อว่างามในที่สุดด้วย
 สาวกโพธิ ที่บุคคลผู้ฟังพระธรรมนั้น แล้ว
 ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น จะพึงบรรลุได้.

สุยฺยมาโน เจส นีวฺรณวิภฺขมฺภานโต อนึ่ง ศาสนธรรมนี้ เมื่อบุคคลฟัง
 สวเนนปิ กฺลฺยาณเมวาวหตีติ อาทิกฺลฺยาโณ, ย่อมนำมาซึ่งความงามโดยแท้ แม้ด้วยการฟัง
 ปฏิปชฺชียมาโน สมถวิปสฺสนาสฺชาวทนโต โดยการข่มนิวรณ์ได้ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า
 ปฏิปัตติยาปิ กฺลฺยาณํ อาวหตีติ งามในเบื้องต้น, เมื่อปฏิบัติ ย่อมนำมาซึ่ง
 มชฺเฌกฺลฺยาโณ, ตถา ปฏิปนฺโน จ ความงาม แม้ด้วยการปฏิบัติโดยการนำมา
 ปฏิปัตติผล นิฏฺฐิตเต ตาทิภาวาวทนโต ซึ่งสุขในสมณะและสุขในวิปัสสนา เพราะเหตุ
 ปฏิปัตติผลเสนปิ กฺลฺยาณํ อาวหตีติ นั้น จึงชื่อว่างามในท่ามกลาง, และที่
 ปรีโยสานกฺลฺยาโณติ เอวํ อาทิมชฺฌ- ปฏิบัติแล้วโดยประการนั้น เมื่อสำเร็จผลแห่ง
 ปรีโยสานกฺลฺยาณตฺตทา สุวากฺขาทโต. การปฏิบัติ ก็ย่อมนำมาซึ่งความงาม แม้ด้วย
 ผลแห่งการปฏิบัติ โดยการนำมาซึ่งความเป็น
 ผู้คงที่ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่างามในที่สุด

คุณสุวรรณ-คุณสมภุ บุญญาภักศร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา.

แล พระปริยัติธรรม ชื่อว่าสวากขาตะ
เพราะความที่งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง
และที่สุด ตามประการดังกล่าวมานี้.

ยี่ ปเนส ภควา ฐมฺมึ เทเสฺนุโต หนึ่ง ศาสนพรหมจรรย์ และ
ศาสนพรหมจริยณฺจ มคฺคพรหมจริยณฺจ มรรคพรหมจรรย์ ที่พระผู้มีพระภาคนั้น
ปกาสเตติ นานานเยหิ ทีเปติ, ตํ ยถานูรูปี เมื่อจะทรงแสดงธรรม ย่อมทรงประกาศ
อตุตฺสํปตฺติยา สาตฺถึ, พุชฺชชฺนสํปตฺติยา คือทรงแสดงไว้โดยนัยต่าง ๆ ชื่อว่าสาตถะ
สพฺพชฺชนํ. สงฺกาสนฺปปกาสนวิวรณวิภชฺช- เพราะความถึงพร้อมแห่งอรรถ, ชื่อว่า
อตุตฺตานีกรณปณฺณตฺติอตุตฺตปทสฺมาโยกโต สาตฺถึ, สพยัญชนะ เพราะความถึงพร้อมแห่งพยัญชนะ
อกุชฺรปทฺพุชฺชชฺนาการนิรุตฺตนิทฺเทสสํปตฺติยา ตามสมควร. ชื่อว่าสาตถะ เพราะประกอบ
สพฺพชฺชนํ. อตุตฺตคฺมฺภีรตาปฺปฏิเวธคฺมฺภีรตาหิ พร้อมด้วยอรรถบท (บทแสดงเนื้อความ) คือ
สาตฺถึ, ฐมฺมคฺมฺภีรตาเทสนาคฺมฺภีรตาหิ สังกาสนะ ปกาสนะ วิวรณะ วิภชฺชนะ
สพฺพชฺชนํ. อตุตฺตปฏฺิภาณปฏฺิสํภิทาวิสยโต อุตฺตานีกรณะ และบัญญัติ, ชื่อว่าสพยัญชนะ
สาตฺถึ, ฐมฺมนิรุตฺตปฏฺิสํภิทาวิสยโต เพราะความถึงพร้อมแห่งอักขระ บท พยัญชนะ
สพฺพชฺชนํ. ปณฺฑิตเวทนียโต ปริกฺขก- อากาโร นินฺรุตฺติ และนินฺเทศ. ชื่อว่าสาตถะ
ชฺนปฺปสาทกนฺตฺติ สาตฺถึ, สทฺตฺเชยฺยโต เพราะมีความลึกซึ้งแห่งอรรถ และความ
โลกิยชฺนปฺปสาทกนฺตฺติ สพฺพชฺชนํ. ลึกซึ้งแห่งปฏิเวธ, ชื่อว่าสพยัญชนะ เพราะมี
คฺมฺภีรธาธิปายโต สาตฺถึ, อตุตฺตานปทโต ความลึกซึ้งแห่งธรรม และความลึกซึ้งแห่ง

^๑ อี. ม. สปริกขก...

สพฺพญชฺฉนํ. อปเนตพฺพสฺส อภาวโต เทศนา. ชื่อว่าสาตถะ เพราะเป็นอารมณ์
 สกฺลปริปฺพณฺณาเวน เกวสปริปฺพณฺ. ของอรรถปฏิสัมภิตา และปฏิภาณปฏิสัมภิตา,
 อปเนตพฺพสฺส อภาวโต นิตฺโทสภานาเวน ชื่อว่าสพฺพญชฺฉนํ เพราะเป็นอารมณ์ของ
 ปริสุทฺธํ. ธรรมปฏิสัมภิตาและนิรุตติปฏิสัมภิตา. ชื่อว่า
 สาตถะ เพราะอรรถว่า เป็นคุณชาติทำชนผู้
 มีปัญญาสอบสวนให้เลื่อมใส โดยเป็นสิ่งที่
 บัณฑิตจะพึงรู้, ชื่อว่าสพฺพญชฺฉนํ เพราะอรรถ
 ว่า เป็นคุณชาติทำโลกียชนให้เลื่อมใส
 โดยเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา. ชื่อว่าสาตถะ
 เพราะมีคำอธิบายลึกซึ้ง, ชื่อว่าสพฺพญชฺฉนํ
 เพราะมีบทสั้น. ชื่อว่าเกวสปริปฺพณฺ เพราะ
 ภาวะที่บริบูรณ์สิ้นเชิง โดยไม่มีธรรมที่พึง
 นำเข้าไปเพิ่ม. ชื่อว่าปริสุทฺธะ เพราะภาวะ
 ที่ปราศจากโทษ โดยไม่มีธรรมที่พึงขจัด
 ออกไป.

อภิง ปฏิปตฺติยา อธิคมพฺยตฺติโต อิกนัยหนึ่ง พรหมจรรยชื่อว่สาตถะ
 สาตถํ, ปริยตฺติยา อากมพฺยตฺติโต สพฺพญชฺฉนํ, เพราะการปฏิบัติก็มีความแจ่มแจ้ง ในอธิคม,
 สีลาทินฺนจฺจมฺกขณฺธยตฺติโต เกวสปริปฺพณฺ, ชื่อว่าสพฺพญชฺฉนํ เพราะปริยัติก็มีความ

ตระกูล เพ็ชรคูเวียง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นิริปกกิเลสโต นิตฺถรณตฺถาย ปวตฺติโต แจ่มแจ้งในอาคม, ชื่อว่า เกวลปริปฺณณะ
 โลกามิสฺนिर เบกฺขโต จ ปริสุทฺตฺติ เอว เพราะประกอบด้วยพระธรรมชั้น ๕ มี
 สาตฺถสพฺพณฺชน เกวลปริปฺณณฺปริสุทฺตฺพรหม- ศีลชั้นเป็นต้น, ชื่อว่าปริสุทฺธะ เพราะ
 จริยปฺกาสนฺตฺตา^๑ สุวากฺขาโต. ปราศจากอุปกิเลส เพราะเป็นไปเพื่อถอน
 ออก และเพราะไม่มีการเพ่งถึงโลกามิสแล
 พระธรรมชื่อว่าสุวากฺขาตะ เพราะความที่
 ประกาศพรหมจรรยพร้อมทั้งอรรธ พร้อมทั้ง
 พยัญชนะ บริบูรณ์สิ้นเชิงและบริสุทธิ์ ตาม
 ประการที่กล่าวมานี้.

อตุฏฺฐวิปลลาสาภาวโต วา สฺมฺมจฺจุ อีกอย่างหนึ่ง พระธรรม ชื่อว่า
 อุกฺขาโตติ สุวากฺขาโต. ยถา หิ สุวากฺขาตะ เพราะอรรธว่าตรัสไว้ด้วยดี
 อณฺณตฺติตฺถิยานํ ฌมฺมสฺส อตุฏฺโถ วิปลลาสิ โดยไม่มีความคลาดเคลื่อน แห่งอรรธ.
 อาปชฺชติ, อนุตฺตรายิกาทิ วุตฺตฌมฺมานํ เหมือนอย่างว่า อรรธแห่งธรรมของพวก
 อนุตฺตรายิกตฺตภาวโต, นิยุยานิกาทิ จ อัญฺเคียรดีย์ ชื่อว่าถึงความคลาดเคลื่อน
 วุตฺตฌมฺมานํ นิยุยานิกตฺตภาวโต. เตน เพราะธรรมที่เขากล่าวไว้ว่า มีอันตราย
 เต ทฺรฺกฺขาตฌมฺมาเยว โทหนฺติ, น ตถา ก็ห้ามมีความเป็นธรรมที่มีอันตรายไม่, และ
 ภควโต ฌมฺมสฺส อตุฏฺโถ วิปลลาสิ เพราะธรรมที่เขากล่าวไว้ว่า นำออก
 อาปชฺชติ. อิมะ ฌมฺมา อนุตฺตรายิกา, อิมะ (จากทุกข์) ก็ห้ามมีความเป็นธรรมที่นำออก

^๑ ฉ. . . . ปกาสนโต.

ธมฺมา นิยุยานิกาทิ เอวํ วุคฺคธมฺมานํ ไม้. เพราะเหตุนั้น คนเหล่านั้นจึงชื่อว่า
 ตถาภาวานตักฺกมฺนโตติ. เอวํ ทาว เป็นผู้มึธรรมที่กล่าวไว้ไม่สิ้นนี้เดียว ฉนฺใด,
 ปริยตฺติธมฺโม สุวากฺขาโต. อรรถแห่งธรรมของพระผู้มีพระภาค จะถึง
 ความคลาดเคลื่อนฉนนั้น ห้ามมิได้. เพราะ
 ธรรมที่ตรัสไว้อย่างนี้ว่า ธรรมเหล่านั้นมี
 อันตราย, ธรรมเหล่านั้นนำออก ตั้งนี้ หาพ้น
 ความเป็นอย่างนั้นไปไม่ได้ไม่ ฉนนี้แล. พระ-
 ปริยัติธรรม ชื่อว่าสุวากขาตะ ตามประการ
 ที่กล่าวมานี้ก่อน.

โลกุตฺตรธมฺโม ปน นิพฺพานานุรูปาย ส่วนโลกุตฺตรธรรม ชื่อว่าสุวากขาตะ
 ปฏิปฺตติยา ปฏิปทานุรูปสฺส จ นิพฺพานสฺส เพราะตรัสถึงข้อปฏิบัติอันสมควร แก่พระ-
 อุกฺขาตตฺตา สุวากฺขาโต. ยถา "สฺปฺภณฺตฺตา นิพฺพาน และเพราะตรัสถึงพระนิพพานอัน
 โช ปน เตน ภควฺตา สวากานํ สมควรแก่ข้อปฏิบัติ. เหมือนอย่างที่ท่าน
 นิพฺพานคามินี ปฏิปทา สันฺนฺหติ นิพฺพานญฺ ท้าวสักกะจอมเทพกล่าวไว้ว่า "ก็แล ปฏิปทา
 ปฏิปทา จ. เสยฺยถาปิ นาม กงฺโคทกํ (ข้อปฏิบัติ) อันให้ถึงซึ่งพระนิพพาน พระผู้มี
 ยมฺุโนทเกน สันฺนฺหติ สเมติ, เอวเมว พระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้ดีแล้ว แก่
 สฺปฺภณฺตฺตา โช ปน^๑ เตน ภควฺตา สวากานํ สวากทั้งหลาย พระนิพพาน และปฏิปทา ย่อม
 นิพฺพานคามินี ปฏิปทา สันฺนฺหติ นิพฺพานญฺ เทียบเคียงกันได้. เปรียบเหมือนว่าน้ำใน

^๑ ฉ. โช ปนาติ อิมะ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

ปฏิบัติ จา"ติ? อริยมกุโธ เจตถ แม่น้ำคงคาย่อมเทียบเคียงกันได้ ย่อมเข้า
 อนุตทวยม์ อนุปกมม มชฺฌิมาปฏิบัติภาภูโตว กันได้กับน้ำในแม่น้ำยมุนาฉันใด, ก็แล
 "มชฺฌิมาปฏิบัติ"ติ อุกุชาตตุตา สุวากุชาโต. ปฏิบัติอันให้ถึงพระนิพพาน พระผู้มีพระภาค
 สามณฺณผลานี ปฏิบัติสัสสทธิกิเลสาเนว พระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้ดีแล้ว แก่สาวก
 "ปฏิบัติสัสสทธิกิเลสานี"ติ อุกุชาตตุตา ทั้งหลาย พระนิพพานและปฏิบัติ ย่อมเทียบ-
 สุวากุชาตานี. นิพพานํ สัสสตามตตาด- เเคียงกันได้ ฉะนั้นเหมือนกัน" ดังนี้. อนึ่ง
 เลณาทิสภาวเมว สัสสตาทิสภาวเวเสน ในบรรดาโลกุตรธรรมเหล่านี้ พระอริยมรรค
 อุกุชาตตุตา สุวากุชาตุนฺตี เอว อันเป็นปฏิบัติสายกลาง ไม่ซึ้งแวงส่วนสุด
 โลกุตรธรรมโมปี สุวากุชาโต. (๑) ทั้ง ๒ ชื่อว่าสวากขาตะ เพราะตรัสไว้ว่า

"มชฺฌิมาปฏิบัติ". สามัญญผลทั้งหลายซึ่งมี
 กิเลสอันระงับแล้วก็ชื่อว่าสวากขาตะ เพราะ
 ตรัสไว้ว่า "ปฏิบัติสัสสทธิกิเลส (มีกิเลสอัน
 ระงับแล้ว)". พระนิพพานซึ่งมีสภาวะเป็น
 ของยั่งยืน เป็นอมตะ เป็นที่ค้ำคานทาน เป็นที่
 หลีกเร้น เป็นค้ำคานนั้นเทียว ชื่อว่าสวากขาตะ
 เพราะได้ตรัสไว้โดยเกี่ยวกับมีสภาวะที่ยั่งยืน
 เป็นค้ำคานแล แม้โลกุตรธรรมก็ชื่อว่าสวากขาตะ
 ตามประการที่กล่าวมานี้.

๑ ทิ. มหา. ๑๐/๒๕๕.

๑๔๘. สนธิภูริโกติ เขตถ ปน
 อริยมกุโศ ตาว อตุตโน สนฺตานิ รากาหิ
 อภาวํ กโรนฺเตน อริยบุคคลเสน สามํ
 ญฺฐพฺโพติ สนฺธิภูริโก. ยถาท "รตุโต
 โข พุราหุณฺณ ราเคน อภฺยโต ปรียาหิณ-
 จิตฺโต อตุตพฺยาพาธาเยปิ เจเตติ,
 พรพฺยาพาธาเยปิ เจเตติ, อุกฺขพฺยาพาธาเยปิ
 เจเตติ. เจตสีกฺกมฺปิ ทุกฺขโทมนสฺสํ
 ปฏฺฐิสฺสเวเตติ. ราเค ปหิเน เนว
 อตุตพฺยาพาธาเยปิ เจเตติ, น
 พรพฺยาพาธาเยปิ เจเตติ, น
 อุกฺขพฺยาพาธาเยปิ เจเตติ, น เจตสีกํ
 ทุกฺขโทมนสฺสํ ปฏฺฐิสฺสเวเตติ. เอวมฺปิ โข
 พุราหุณฺณ สนฺธิภูริโก ฐมฺโม โทตี"ติ?

๑๔๘. ส่วนในบทว่า สนธิภูริโก นี้
 มีวินิจฉัยว่า ก่อนอื่น พระอริยมรรค ชื่อว่า
 สนธิภูริกะ เพราะอรรถว่า พระอริยบุคคล
 ผู้กระทำความไม่มีแห่งกิเลส มีรากะเป็นต้น
 ไว้ในสันดานของตน พึงเห็นเอง. เหมือน-
 อย่างที่ตรัสไว้ว่า "คุกรพราหมณ์ บุคคลผู้
 กำหนด ญกราคะครอบงำ มีจิตอันรากะยึดไว้
 แล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง,
 ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง, ย่อมคิดเพื่อ
 เบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง. ย่อมเสวยทุกข-
 โทมนัสทางใจบ้าง. เมื่อเขาละรากะได้แล้ว
 นั้นทีเดียว ก็ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนเอง
 บ้าง ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อม
 ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง, ย่อม
 ไม่เสวยทุกขโทมนัสทางใจ. คุกรพราหมณ์
 สนธิภูริกธรรม ย่อมมีแม้ตามประการที่กล่าว
 มาแล้ว" ดังนี้.

๑ อญ. ทิก. ๒๐/๑๔๘.

คุณประพิณ ภิรมย์โยธี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อปัจ นววิโทปี โลกุตตรธมโม เยน อนึ่ง โลกุตตรธรรมแม้ทั้ง ๘ อย่าง
 เยน อธิคโต โหติ, เตน เตน ประสพธาย ชื่อว่าสันติปฏิริกะ เพราะอรรถว่าเป็นธรรมอัน
 กนฺตพพตํ ทิตฺวา ปจฺจเวกฺขณฺณาณเณ สยํ บุคคลใด ๆ บรรลุแล้ว บุคคลนั้น ๆ ละภาวะ
 หนฺจพฺโพติ สนฺติปฏิริโก. อถวา ปสฺตถา ที่ฟังถึง โดยการเชื่อผู้อื่นแล้วฟังเห็นเองด้วย
 ปฏิริ สนฺติปฏิริ, สนฺติปฏิริยา ชยตีติ สนฺติปฏิริโก. ปัจจเวกขณญาณ. อีกนัยหนึ่ง ทิฐิที่พระ-
 ตถา เหตุอ อริยมคฺโก สมฺปยุตฺตาย, อริยมุคฺคสรฺรเสริญฺญ ชื่อว่าสันติปฏิริ,
 อริยมลฺลํ การณฺญตฺตาย, นีพฺพานํ วิสยฺญตฺตาย^๑ โลกุตตรธรรมทั้ง ๘ อย่าง ชื่อว่าสันติปฏิริกะ
 สนฺติปฏิริยา กิเลสํ ชยตี. ตสฺมา ยถา เพราะอรรถว่าชนะด้วยสันติปฏิริ. จริง-
 รณเณ ชยตีติ รติโก, เอวํ นววิโทปี อย่างนั้น ในโลกุตตรธรรมเหล่านี้ พระ-
 โลกุตตรธมโม สนฺติปฏิริยา ชยตีติ สนฺติปฏิริโก. อริยมรรคยอมชนะกิเลส ด้วยสันติปฏิริอัน
 สมฺปยุตฺกัน, พระอริยมลยอมชนะกิเลสด้วย
 สนฺติปฏิริอันเป็นเหตุ, พระนิพพานยอมชนะ
 กิเลสด้วยสันติปฏิริอันเป็นอารมณ์ (อารมณ์
 ของตน). เพราะฉะนั้นโลกุตตรธรรมแม้ทั้ง
 ๘ อย่าง ชื่อว่าสันติปฏิริกะ เพราะอรรถว่า
 ชนะด้วยสันติปฏิริ เหมือนอย่างบุคคลชื่อว่า
 ฤทิกะ เพราะอรรถว่าชนะด้วยรถ ฉะนั้น.

^๑ ก. อริยมคฺคสมฺปยุตฺตาย .

^๒ ก. อริยมลการณญตฺตาย .

^๓ ก. นีพพานวิสยญตฺตาย .

คุณประพิณ ภิกษุโยธี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อถวา ฐิฏฺฐนฺติ ทสฺสนํ วุจฺจตี. ฐิฏฺฐเมว สนฺธิฏฺฐํ, ทสฺสนนฺติ อตฺถโก. สนฺธิฏฺฐํ อรหตีติ สนฺธิฏฺฐโก. โลกุตฺตรธมฺโม ทิภาวนาภิสสมยวเสน สจฺฉิกิริยาภิสสมยวเสน จ ทิสฺสมาโนเยว ฐิฏฺฐกมฺมํ นีวตฺเตติ. ตสฺมา ยถา วตฺถมรหตีติ วตฺถโก, เอวํ สนฺธิฏฺฐํ อรหตีติ สนฺธิฏฺฐโก. (๒)

อีกนัยหนึ่ง การเห็นท่านเรียกว่า ฐิฏฺฐะ. ฐิฏฺฐะนั้นเองเป็นสันธิฏฺฐะ, ความว่า การเห็น. โลกุตฺตรธรรมชื่อว่าสันธิฏฺฐิกะ เพราะอรรถว่าย่อมควรซึ่งสันธิฏฺฐะ. จริงอยู่ โลกุตฺตรธรรม ที่พระอริยบุคคลเห็นอยู่ ด้วย อานาจการตรัสรู้คือเจริญ และด้วยอำนาจ การตรัสรู้คือกระทำให้เจ้านั้น เทียว ย่อม หยุดยั้งภัยในวัฏฏะได้. เพราะฉะนั้น จึง ชื่อว่าสันธิฏฺฐิกะ เพราะอรรถว่าควรซึ่ง สันธิฏฺฐะ เหมือนอย่างบุคคลชื่อว่าวตฺถิกะ เพราะอรรถว่าควรซึ่งฟ้า ฉะนั้น. (๒)

๑๔๘. อตฺตโน ผลทานํ สนฺธาย นาสฺส กาลิตี อกาลโ. อกาลโยเยว อกาลโก. น ปณฺจาหสฺสตาหาทิเกทํ กาลํ เขเปตฺวา ผลํ ททาตี, อตฺตโน ปน ปวตฺตติสมนฺนตฺรเมว ผลํ เทตีติ วุตฺตํ โทตี. อถวา อตฺตโน ผลทานเ ปกฺกฺโข กาลโ ปตฺโต อสฺสาตี กาลโก. โก โส. โลกิโย กุสลธมฺโม.

๑๔๘. โลกุตฺตรธรรม ชื่อว่าอกาละ เพราะอรรถว่าไม่มีกาล เล็งถึงการให้ผล ของตน. อกาละนั้นเอง เป็นอกาลิกะ. เป็นอันกล่าวอรรถาธิบายได้ว่า ไม่ใช่ทำกาล อันต่างกันมี ๕ วัน ๑ วัน เป็นต้นให้สิ้นไป แล้วจึงให้ผล, แต่ทว่าย่อมาให้ผลในลำดับ ถัดไปแต่ความเป็นไป ของตนที่เดียว.

๑ ฉ. เทตี.

พระพุทธศาสนา ม. ๗. ๑-๑๑

อัย ปน สมมนฺตรผลตฺตา น กาลิโกติ อิกนัยหนึ่ง ชื่อว่ากาลิกะ เพราะอรรถว่า
 อกาลิโก. อิทํ มกฺคเมว สฺนุชฺชาย วุตฺตํ.
 (๓)

ในการมอบผลของตน ยังมี กาสนานไกล
 ที่จะถึงได้. ถามว่าธรรมอะไร ชื่อว่ากาลิกะ
 นั้น. ตอบว่าได้แก่โลกียกุศลธรรม. แต่
 โลกุตรธรรมนี้ ชื่อว่าอกาลิกะ เพราะอรรถ
 ว่าไม่ใช่กาลิกธรรม เพราะมีผลในลำดับ
 ถัดไป. บทว่า อกาลิโก นี้ ตรีสทมาเยา
 มรรคเท่านั้น. (๓)

๑๕๐. "เอหิ ปสฺส อิมํ ฌมฺมฺนุ"ติ
 เอวํ ปวตฺตํ เอหิปสฺสวีสึ อรหตฺตีติ
เอหิปสฺสโก. กสฺมา ปเนส ตํ วิธึ อรหตฺตีติ ?
 วิชฺชมานตฺตา จ ปริสฺสทฺตตฺตา จ.
 วิตฺตมฺภูจฺฉิยณฺหิ หิรณฺณํ वा สุวณฺณํ वा อตฺถตฺตี
 วตฺวาปิ "เอหิ ปสฺส อิมฺนุ"ติ น สกฺกา
 วตฺตํ. กสฺมา ? อวิชฺชมานตฺตา.
 วิชฺชมานมฺปิ จ กฺุณฺถึ वा มุตฺตํ वा
 มนฺุณฺณทวปฺปกาสเนน จิตฺตสมฺปหฺสฺนตฺถึ
 "เอหิ ปสฺส อิมฺนุ"ติ น สกฺกา วตฺตํ.
 อปิจ โข ปน ติเณหิ वा ปณฺเณหิ वा

๑๕๐. โลกุตฺรธรรม ชื่อว่าเอหิปสฺสิกะ
 เพราะอรรถว่าควรซึ่งเอหิปสฺสวีสึ อันเป็นไป
 อย่างนี้ว่า "ขอท่านจงมาค้ำพระธรรมนี้เถิด"
 ดังนี้. ถามว่า ก็เพราะเหตุไรโลกุตฺรธรรมนี้
 จึงควรซึ่งวิธีนั้นเล่า ? ตอบว่า เพราะมีอยู่
 จริง และเพราะบริสุทธิ์. จริงอยู่ในกำมือ
 ที่ว่างเปล่า บุคคลแม้พูดว่า มีเงินอยู่ หรือ
 มีทองอยู่ ก็ไม่อาจที่จะกล่าวได้ว่า "ขอท่าน
 จงมาค้ำสิ่งนี้เถิด" ดังนี้. เพราะเหตุไร ?
 เพราะไม่มีอยู่จริง. อนึ่ง คุณหรือมูตร แม้ว่า
 มีอยู่จริง ก็ไม่อาจที่จะกล่าวได้ว่า "ขอท่าน

คุณสุณี ทับทรวง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปฏิจฺฉาเทพพเมว โทติ. กสฺมา ?
 อปริสุทฺตตฺตา. อัยฺย ปน นววิโรปิ
 โลกุตฺตรธมฺโม สภาวโต จ^๑ วิชฺชมาโน
 วิคตวลาทเก จ^๒ อากาเส สมนฺุณฺณจฺนุท-
 มณฺุหลํ วิย ปณฺุทฺกมฺุพล นิภฺชิตฺตชาติมณฺิ
 วิย จ ปริสุทฺโต. ตสฺมา วิชฺชมาเนตฺตา
 ปริสุทฺตตฺตา จ เอหิปสฺสวิริมรหคฺคิ
 เอหิปสฺสสิโก. (๕)

จงมากุสิ่งนี้เถอะ" ดังนี้ เพื่อทำจิตให้บันเทิง
 โดยประกาศภาวะที่น่าชื่นใจได้. แต่ทว่าเป็น
 อันต้องใช้หญ้า หรือใบไม้ปกปิดกันที่เดียวแล.
 เพราะเหตุไร ? เพราะไม่บริสุทธิ์(ไม่
 สะอาด). ส่วนโลกุตตรธรรมแม้ทั้ง ๘ อย่างนี้
 มีอยู่โดยสภาวะด้วย บริสุทธิ์คุณพระจันทร์
 เต็มดวงบนอากาศที่ปราศจากเมฆหมอก และ
 คุจแก้วมณีแท้ ที่เขาวางไว้บนผ้ากำพลเหลือง
 ด้วย. เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าเอหิปัสสิกะ
 เพราะอรรถว่าควรซึ่งเอหิปัสสวิริ เพราะ
 มีอยู่จริง และเพราะบริสุทธิ์. (๕)

๑๕๑. อุปเนตฺตพฺโพติ โอบนยฺยิโก. อัยฺย
 ปเนตฺต วิจิฉโย, อุปนยฺนํ อุปนโย,
 อาทิตฺตํ เจลล์ วา สีสสิ วา อชฺฌเปกฺกชิตฺวาปิ
 ภาวนาวเสน อตฺตโน อตฺตโน^๔ จิตฺเต

๑๕๑. โลกุตตรธรรมทั้ง ๘ อย่าง
 ชื่อว่าโอบนยิกะ เพราะอรรถว่าควรนำ
 เข้าไป. ส่วนต่อไปนี้เป็นวินิจฉัยในบทว่า
 โอบนยิกะนี้, การนำเข้าไปชื่ออุปนยะ,

^๑ ฉ. ว.
^๒ ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.
^๓ ฉ. โอบเนยฺยิโก.
^๔ ฉ. อตฺตโนติ เอโกเยว สทฺโท ทิสฺสติ.

วิสุทธิธรรมก บ.พ.๒-๒๒

คุณสุณี ทับทรวง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อุปนยน์ อรหตีติ อุปนยโก? อุปนยโกว โลกุตตรธรรมชื่อว่าอุปนยิกะ เพราะอรรถว่า
 โอปนยโก.^๒ อิทํ สงฺขเต โลกุตตรธมฺเม ควรซึ่งการนำเข้าไปในจิตของตน ของตน
 ยฺชชติ. อสงฺขเต ปน อตฺตโน จิตฺเตน ด้วยอำนาจการเจริญ แม้ว่าฟ้าโพกหรือศีรษะ
 อุปนยน์ อรหตีติ โอปนยโก.^๒ สจฺฉิกิริยาเวสเณ ถูกไฟไหม้ก็วางเฉยได้. อุปนยิกะนั้นเองเป็น
 อลฺลยน์ อรหตีติ อตฺโถ. โอปนยิกะ. คำอธิบายที่ว่านี้ ควรในโลกุตตร-
 ธรรมที่เป็นสังขตะ. ส่วนในโลกุตตรธรรม
 ที่เป็นอสังขตะ ชื่อว่าโอปนยิกะ เพราะ
 อรรถว่าควรซึ่งการนำเข้าไปด้วยจิตของตน.
 ความว่า ควรซึ่งการแนบชิดด้วยอำนาจการ
 กระทำให้แจ้ง.

อถวา นิพฺพานํ อุปเนตีติ อริยมคฺคโค อีกนัยหนึ่ง พระอริยมรรค ชื่อว่า
 อุปเนยฺโย. สจฺฉิกาตพฺพตํ อุปเนตพฺพโหติ อุปเนยยะ เพราะอรรถว่านำเข้าไปสู่พระ-
 ผลนิพฺพานธมฺโม อุปเนยฺโย. อุปเนยฺโย นิพฺพาน. ผลธรรมและนิพพานธรรม ชื่อว่า
 เอว โอปนยโก.^๓ (๕) อุปเนยยะ เพราะอรรถว่าควรนำเข้าไปสู่
 ความเป็นธรรม ที่พึงกระทำให้แจ้ง.
 อุปเนยยะนั่นเอง เป็นโอปนยิกะ. (๕)

^๑ ม. โอปเนยโก, ฉ. โอปนยโก.

^๒ ฉ. (โอปนยโกว โอปเนยยโก).

^๓ ฉ. โอปเนยยโก.

คุณสุณี ทับทรวง

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๑๕๒. ปัจจุตต์ เวทิตพโพ วิญญูหีติ
 สพุเพหิปี อุกมฺภิตถญฺจาทีหิ วิญญูหิ อตฺตนิ
 อตฺตนิ เวทิตพฺโพ "ภาวิโต เม มคฺโค,
 อธิกตํ ผลํ, สจฺฉิกโต นิโรธโร"ติ. น หิ
 อุปชฺฎาเยน ภาวิเตน มคฺเคณ สทฺธิวิหาริกสฺส
 กิเลสา ปหิยฺยนฺติ,^๑ น โส ตสฺส ผลสฺมาปตฺติยา
 ผาสฺสุ^๒ วิหริติ, น เตน สจฺฉิกตํ นิพฺพานํ
 สจฺฉิกโรติ. ตสฺมา เนสฺ พรสฺส สีสฺเส
 อารณํ วยิ พฺฐุสฺสพฺโพ, อตฺตโน ปน
 จิตฺเตเยว พฺฐุสฺสพฺโพ, อนุภวิตพฺโพ วิญญูหีติ
 วุตฺตํ โหติ. พาลานํ ปน อวิสโยเวส. (๖)

๑๕๒. ชื่อว่า ปัจจุตต์ เวทิตพโพ
วิญญูหิ ความว่า อันวิญญูชนทั้งหลาย มี
 อุกมฺภิตถญฺจุคคเป็นต้น แม้ทุกคน พึงรู้ในตน
 ในตน ว่า "มรรค เราได้เจริญแล้ว, ผล
 เราได้บรรลุแล้ว, นิโรธเราได้กระทำ
 ให้แจ้งแล้ว" ดังนี้. เป็นความจริงว่า กิเลส
 ทั้งหลายของสัทธวิหาริก จะถูกละไปด้วย
 มรรคที่พระอุปัชฌาย์เจริญก็หาไม่, สัทธ-
 วิหาริกนั้น จะอยู่ผาสุกด้วยผลสมาบัติของ
 พระอุปัชฌาย์นั้น ก็หาไม่, จะกระทำให้แจ้ง
 ซึ่งพระนิพพานที่พระอุปัชฌาย์นั้นกระทำให้แจ้ง
 ก็หาไม่. เพราะฉะนั้น พระธรรมนี้ บุคคล
 ไม่พึงเห็น กุจเครื่องประดับบนศีรษะของ
 คนอื่น, แต่ว่าพึงเห็นในจิตของตนนั้นเทียว,
 เป็นอันกล่าวอธิบายได้ว่า อันวิญญูชนทั้งหลาย
 พึงเสวย. ก็พระธรรมนี้ไม่ใช่วิสัยของพวก
 คนพาลเลยเทียว. (๖)

^๑ ส. อ. ภาวิเต มคฺเค.

^๒ ฉ. ปหิยฺยนฺติ.

^๓ ผาสฺนฺติ ยุตฺตตรํ.

อปิ จ โข^๑ สุวากุชาโต อัยม ฐมโม.
 กสฺมา ? สนนฺทิจิกตฺตา. สนนฺทิจโก,
 อกาลิกตฺตา. อกาลิกโก, เอหิปัสสิกตฺตา.
 โย จ เอหิปัสสิโก นาม, โส^๒ โอบนยิก
 โทตฺติ.

อีกนัยหนึ่งแล พระธรรมนี้ ชื่อว่า
 สุวากุชาตะ. เพราะเหตุไร ? เพราะความ
 เป็นสนนฺทิจิกะ. ชื่อว่าสนนฺทิจิกะ เพราะ
 ความเป็นอกาลิกะ. ชื่อว่าอกาลิกะ เพราะ
 ความเป็นเอหิปัสสิกะ. ก็ธรรมใดชื่อว่า
 เอหิปัสสิกะ, ธรรมนั้น ชื่อว่าเป็นโอบนยิกะ
 แล.

๑๕๓. ตสฺเสว สุวากุชาตาทิเกเท^๓
 ฐมฺมกฺเณ อนุสฺสรโต เนวสฺส ตสฺมี สมเย
 รากปริยฺญจฺติ จิตฺตํ โทติ. น โทส ๕เปฯ
 น โมทปริยฺญจฺติ จิตฺตํ โทติ. อชฺชกตเมวสฺส
 ตสฺมี สมเย จิตฺตํ โทติ ฐมฺมี อารพฺภาติ
 ปุริมฺนเยเนว วิกฺขมฺภิกนฺวโรสฺส เอกกฺขเณ
 ฌานงฺกานิ อฺปฺปชฺชนฺติ. ฐมฺมกฺณานํ ปน
 คมฺภีรฺตาย นานปฺปการกฺณานุสฺสรณาธิมฺุตตฺตาย
 วา อปฺปนํ อปฺปตฺวา อฺปฺจารปฺปตฺตเมว ฌานํ

๑๕๓. เมื่อพระโยคีนั้นระลึกเนื่อง ๆ
 ถึงพระธรรมคุณทั้งหลาย อันต่างด้วย
 สุวากุชาตะธรรมเป็นต้น อยู่อย่างนี้ ในสมัยนั้น
 จิตของพระโยคีนั้น ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกราคะ
 กลุ้มรุม. ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกโทสะกลุ้มรุม
 ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกโมหะกลุ้มรุม. ในสมัยนั้น
 จิตของพระโยคีนั้น ย่อมเป็นจิตที่ดำเนินไป
 ตรงแนว ปราปรภพระธรรมแล องค์ฌาน
 ทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกันแก่เธอ

^๑ ฉ. โขติ สทฺโท น ทิสฺสติ.

^๒ ฉ. โส นาม.

^๓ ฉ. สุวากุชาตตาทิเกเท.

^๔ อง. ฉกก. ๒๒/๓๑๘.

พลตรี.เอิบ สุนทรสีมะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ทุกขชาติवासสมตฺโถ, ฌมฺเมณ สํวาสนฺธณํ
 ปฏิภตฺติ, ฌมฺมคฺคณานุสฺสตียา อชฺฌมาวฺกุจฺจจฺสุส
 สรீรรมฺปิ เจตฺติยฆรมิว ปุชารหํ โทติ,
 อนุคฺตรธมฺมาธิกมฺมาย จิตฺตํ นมตี,
 วิตฺติกฺกมิตฺตพฺพตฺตสฺมาโยเค จสุส ฌมฺมสุคฺคมฺมตฺตํ
 สมฺนุสฺสรโต หิโรคฺคตฺตปฺปํ ปจฺจุปฺปจฺจตฺติ.
 อุตฺตรํ อปฺปปฏิวิคฺคณฺโต ปน สุคฺคตีปฺรายน
 โทติ.

พระองค์นั้น ดังนี้. ย่อมเป็นผู้กระทำให้มีจิต
 หนักแน่นในพระธรรม, ย่อมถึงซึ่งความ
 ไพบุลย์ด้วยศรัทธาเป็นต้น เป็นผู้มากด้วยปีติ
 และปราโมทย์, ทนความกลัวและอารมณ์
 ที่น่ากลัวได้, สามารถอดกลั้นทุกข์ได้, ได้
 ความสำคัญว่าอยู่ร่วมกันกับพระธรรม, ก็แม้
 ร่างกายของเธอที่การระลึกเนื่อง ๆ ถึง
 พระธรรมคุณทั้งหลายครอบครองอยู่ ย่อมเป็น
 ของควรบูชาดุจเรือนเจดีย์, จิตย่อมแนบไป
 เพื่อการบรรลุอนุตรธรรม, อนึ่ง ในเมื่อมีการ
 ประจวบเข้ากับวัตถุอันอาจล่วงละเมิดได้ หิริ
 และโอตตตัปปะ ก็จะปรากฏแก่เธอผู้กำลัง
 ระลึกถึงความเป็นธรรมดี แห่งพระธรรม.
 ก็เธอ เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไป
 ก็ย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไป เบื้องหน้า.

ตสฺมา หเว อปฺปมาทํ
 กยิราถ สุเมธโส
 เอวํ มหानุภาวาย
 ฌมฺมานุสฺสตียา สทาติ.
 อิทํ ฌมฺมานุสฺสตียํ วิตุถารกถามุขํ.

เพราะฉะนั้นแล ท่านผู้มีปัญญาดี พึงทำ
 ความไม่ประมาท ในธรรมานุสติอันมี
 อานุภาพมากอย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด.

นี้เป็นกลาุมุขโดยพิสดารในธรรมานุสติ.

คุณอ่อนจันทร์ ไทยสมาน
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๓. สัมมานุสสุตติกถา

๓. กล่าวด้วยสังฆานุสติ

๑๕๔. สัมมานุสสุตตี ภาเวตูกาเมนาปี
 รโหคเตน ปฏิสลลีเนน "สุปฏิปนุโน ภควโต
 สาวกสโม, อุชุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสโม,
 ฌายปฏิปนุโน ภควโต สาวกสโม,
 สามจีปิปฏิปนุโน ภควโต สาวกสโม, ยทิท
 จตตาริ ปุริสยுகานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, เอส
 ภควโต สาวกสโม อาหุเนยฺโย,
 ปาหุเนยฺโย, ทกฺขิณฺเอยฺโย, อณฺชลิกรณฺเอยฺ,
 อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺุเขตฺตํ โลกสฺสา"^๑ เอิ
 อริยสํมคฺคา อนุสฺสริตพฺพา.

๑๕๔. แม้พระโยคีผู้ใคร่เจริญสังฆานุสติ
 พึงเป็นผู้หลักเร้นไปในที่ลับ ระลึกเนื่อง ๆ
 ถึงคุณของพระอริยสงฆ์ อย่างนี้ว่า
 "สุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสโม, อุชุปฏิปนุโน
 ภควโต สาวกสโม, ฌายปฏิปนุโน ภควโต
 สาวกสโม, สามจีปิปฏิปนุโน ภควโต
 สาวกสโม, ยทิท จตตาริ ปุริสยูกานิ
 อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, เอส ภควโต สาวกสโม
 อาหุเนยฺโย, ปาหุเนยฺโย, ทกฺขิณฺเอยฺโย,
 อณฺชลิกรณฺเอยฺ, อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺุเขตฺตํ โลกสฺส"^๑
 ตั้งนี้เถิด.

๑๕๕. ตตฺถ สุปฏิปนุโนติ สฺฐจฺ
 ปฏิปนุโน, สมฺมาปฏิปทํ อนิวัตฺติปฏิปทํ
 อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนิกปฏิปทํ ฐมฺมานุ-
 ฐมฺมปฏิปทํ ปฏิปนุโนติ วุตฺตํ โหติ. ภควโต
 โอวาทานุสาสนี สกฺกจฺจํ สฺสนฺตีสฺติ สาวกา.

๑๕๕. ในบทเหล่านี้ บทว่า สุปฏิปนุโน
 แปลว่า ผู้ปฏิบัติดี, มีอันกล่าวอรรถาธิบายได้
 ว่า ปฏิบัติสัมมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติชอบ)
 ปฏิบัติอนิวัตติปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ไม่หวนกลับ)
 ปฏิบัติอนุโลมปฏิปทา (ข้อปฏิบัติอัน

^๑ องฺ . ฉกฺก . ๒๒/๓๑๘ .

สาวกานํ สํโฆ สาวกสํโฆ, สีสทฺธิจฺ-
 สามณฺณตฺถาย สํฆาภฺภาวํ อานฺุโน
 สาวกสมฺมุทฺติ อตฺถโถ. ยสฺมา ปน ส
 สํมาปฺปทา อชฺช อวฺงกา อกฺกุลา อชฺชมา,
 อริโย จ ญาโยติปิ วุจฺจติ, อนุจฺฉวิกตฺตา
 จ สามึจฺติปิ สงฺขํ คตฺตา? ตสฺมา ตํ ปฏฺิปนฺโน
 อริยสํโฆ อชฺชปฏฺิปนฺโน ญาปฏฺิปนฺโน
สามึจฺติปฏฺิปนฺโนติปิ วุตฺโต.

อนุโลม) ปฏิบัติปัจจนิกปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติอัน
 ไม่เป็นข้าศึก) ปฏิบัติธมมานุธมปฏิบัติ
 (ข้อปฏิบัติ อันเป็นธรรมที่สมควรแก่ธรรม).
 ชื่อว่าสาวก เพราะอรรถว่าฟังอย่างเคารพ
 ซึ่งพระโอวาท และพระอนุสาสน์ของพระผู้มี
 พระภาค. หมู่แห่งสาวก ชื่อว่าสาวกสํโฆ,
 ความว่า หมู่แห่งสาวกผู้ถึงความรวมกันได้
 เพราะความเสมอกันด้วยศีลและทิวฐิ. แต่
 เพราะเหตุที่สัมมาปฏิปทานั้นตรง คือไม่คด
 ไม่โค้ง ไม่งอ, อนึ่ง ปฏิปทานั้น ท่านเรียกว่า
 อริยญาเยบ้าง, และถึงซึ่งความนับว่าสามึจ
 เพราะความเป็นปฏิปทาที่สมควรบ้าง. ฉะนั้น
 พระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติสัมมาปฏิปทานั้น จึง เรียก
 ว่า อชฺชปฏฺิปนฺนะ (ผู้ปฏิบัติปฏิปทาตรง) ก็ได้
ญาปฏฺิปนฺนะ (ผู้ปฏิบัติปฏิปทาที่ควรรู้) ก็ได้
สามึจฺติปฏฺิปนฺนะ (ผู้ปฏิบัติปฏิปทาที่สมควร)
 ก็ได้.

๑ ม. อ. คโต.

เอตถ จ เย มกุฏฐา, เต ก็ในบรรดาพระอริยสงฆ์เหล่านี้ บัณฑิต
 สมมาปฏิบัติสมงคิตาย สุปฏิปันนา. เย พึงทราบว่า พระอริยสงฆ์เหล่าใดเป็นผู้ตั้ง
 ผลฐา, เต สมมาปฏิบัติ อธิกนตพสุส อยู่ในมรรค, พระอริยสงฆ์เหล่านั้น ชื่อว่า
 อธิกตตตา อตีต ปฏิบัติ อุปาทาย^๑ สุปฏิปันนะ เพราะความเป็นผู้พร้อมเพียง
 สุปฏิปันนาติ เวทิตพพาติ^๒ ด้วยข้อปฏิบัติชอบ. พระอริยสงฆ์เหล่าใด
 เป็นผู้ตั้งอยู่ในผล, พระอริยสงฆ์เหล่านั้น
 อาศัยข้อปฏิบัติที่ล่วงไปแล้ว ก็ชื่อว่าสุปฏิปันนะ
 เพราะท่านได้บรรลุธรรมที่พึงบรรลุ ด้วยข้อ
 ปฏิบัติชอบแล้ว ฉะนั้นแล.

อปัจ สุวากุชาเต ธมฺมวินเย อิกนัยหนึ่ง พระอริยสงฆ์ ชื่อว่า
 ยถานุสิฏฺฐัง ปฏิปนฺนตฺตาทิ อปฺนตฺกปฏิปทํ สุปฏิปันนะ แม้เพราะปฏิบัติได้ตามที่ทรง
 ปฏิปนฺนตฺตาทิ สุปฏิปนฺโน. (๑) อนุศาสน์ไว้ แม้เพราะปฏิบัติอปฺนตฺกปฏิปทา
 ในธรรมและวินัยที่ตรัสไว้ดีแล้ว. (๑)

มชฺฉิมาเย ปฏิปทาย อนุตฺทวยํ ชื่อว่าอุชฺชปฏิปันนะ เพราะปฏิบัติ
 อนุปกมฺม ปฏิปนฺนตฺตาทิ กายวจิมน- มชฺฉิมาปฏิบัติ ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้ง ๒ และ

^๑ ฉ. สนธาย.
^๒ ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณประสิทธิ์-คุณบังอร เนาว์อยู่คุ้ม
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วงกกุฏิลชิมุหโทสบุปหานาย ปฏิปนุนตฺตา จ เพราะปฏิบัติ เพื่อการละเสียซึ่งโทษคือ
 (๑) อุชฺฐปฏิบัติโน. (๒) ความคด ความโค้ง ความงอแห่งกาย วาจา
 และใจ. (๒)

ฌาโย วุจฺจติ นิพฺพานํ. ตทตฺถาย พระนิพพาน ท่านเรียกว่าฌายะ.
 ปฏิปนุนตฺตา ฌายปฏิบัติโน. (๓) พระอริยสงฆ์ ชื่อว่าฌายปฏิบัติโน เพราะ
 ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ คือพระนิพพานนั้น. (๓)

ยถา ปฏิปนฺนา สามิจิกมฺมารหา บุคคลทั้งหลาย ปฏิบัติโดยประการใด
 โทหนฺติ, ตถา ปฏิปนุนตฺตา สามิจิปฏิบัติโน. แล้วควรซึ่งสามิจิกรรม(การกระทำที่สมควร)
 (๔) พระอริยสงฆ์ ชื่อว่าสามิจิปฏิบัติโน เพราะ
 ได้ปฏิบัติแล้วโดยประการนั้น. (๔)

๑๕๖. ยทิทฺติ ยานิ อิมานิ. จตุตฺตาริ ๑๕๖. บทว่า ยทิท แยกเป็น ยานิ
ปฺริสฺสยฺคานีติ ยุกฺลวเสณ ปจฺมมคฺคภูโจ อิมานิ (แปลว่า เหล่านี้ใด). ชื่อว่า จตุตฺตาริ
ผลฺลวโจติ อิทฺเมกํ ยุกฺลนฺติ เหวํ จตุตฺตาริ ปฺริสฺสยฺคานิ (แปลว่าเป็นคู่แห่งบุรุษ ๔ คู่)
ปฺริสฺสยฺคานิ โทหนฺติ. อญฺจ ปฺริสฺสยฺคฺคฺลาติ ความว่า โดยเกี่ยวกับ(การนับ)เป็นคู่
ปฺริสฺสยฺคฺคฺลวเสณ เอโก ปจฺมมคฺคภูโจ เอโก ก็เป็นคู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ อย่างนี้ คือ
ผลฺลวโจติ อิมินา นเยน อญฺเจว ปฺริสฺสยฺคฺคฺลา ท่านผู้ตั้งอยู่ในปฐมมรรค ท่านผู้ตั้งอยู่ใน

๑ ฉ. เขตฺถนฺตเร อุชฺฐปฏิบัติโนนตฺตา จาติ
 ปาโร ทิสฺสตี.

คุณประสิทธิ์-คุณบังอร เนาว์อยู่คุ้ม
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โทนฺติ. เอตถ จ ปุริโสติ วา ปุคฺคโลติ (ปฐม)ผล นี้จักเป็นคู่หนึ่ง ดังนี้เป็นต้น.
 วา เอกภฺจาเนตานิ ปทานิ. เวเนยฺยวเสน ชื่อว่า อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา ความว่า โดย
 ปเนตํ วุตฺตํ. เอส ภควโต สาวกสฺโมติ เกี่ยวกับ(การนับ)เป็นบุรุษบุคคล ก็เป็นบุรุษ
 ยานิ อิมานิ ยุกถวเสน จตฺตาริ ปุริสยฺกานิ, บุคคล ๘ นั้นเทียว โดยนัยนี้คือ ท่านผู้ตั้งอยู่
 ปาฏฺิเยกฺกโต^๑ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ในปฐมมรรค ๑ ท่านผู้ตั้งอยู่ใน(ปฐม)ผล ๑
 ภควโต สาวกสฺโม, อาหุเนยฺโยติอาทิสฺสู ดังนี้เป็นต้น. ก็ในบทว่า อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา นี้
 อาเนตฺวา ทุทิตฺตพฺพตฺติ อาหุณฺ, ทูโรโตปิ บทว่า บุรุษ ก็ดี บทว่า บุคฺคล ก็ดี นี้ มีอรรถ
 อาเนตฺวา สีสฺวเนตฺส ทาทพฺพตฺติ อตฺถโถ. เป็นอันเดียวกัน. ด้วยว่า บทว่า ปุริสปุคฺคลา
 จตฺนุณํ ปจฺจยฺานเมตํ อธิวจฺนํ. ตํ อาหุณฺ นี้ ตรีสไว้ด้วยอำนาจแห่ง(อัยยาศัยของ)
 ปฏฺิยฺกเหตุํ ยุตฺโต ตสฺส มหฺปผลกรณโตติ เวไนยสฺสฺว. ชื่อว่า เอส ภควโต สาวกสฺโม
อาหุเนยฺโย. อถวา ทูโรโตปิ อาคนฺตฺวา (แปลว่า นี้คือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มี
 สพฺพํ สาปเตยฺยมฺปิ เอตถ ทุทิตฺตพฺพตฺติ พระภาค) ความว่า คู่แห่งบุรุษ ๘ คู่ โดย
 อาหวนฺนีโย. สกฺกาทึนฺมฺปิ วา อาหวนฺ เกี่ยว(การนับ)เป็นคู่, บุรุษบุคคล ๘ โดย
 อรหตฺตี อาหวนฺนีโย. โย จายํ พฺราหฺมณานํ (การนับ)เป็นแต่ละคน เหล่านี้ใจ, นี้คือ
 อาหวนฺนีโย นาม อกฺคิ, ยตถ ทุตฺตํ มหฺปผลสนฺติ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค, ในบทว่า
 เตสฺส ลหฺติ. สเจ ทุตฺตสฺส มหฺปผลตฺาย อาหุเนยฺย เป็นต้น มีวินิจฉัยว่า วัตถุ ชื่อว่า
 อาหวนฺนีโย, สฺโมว อาหวนฺนีโย. สฺเม อาหุณะ เพราะอรรถว่า อันเขาพึงบ่ามาบูชา,
 ทุตฺตํ มหฺปผลํ โทติ. ยถาห : ความว่า พึงบ่ามาแม้จากที่ไกล แล้วถวาย
 ในท่านผู้มีศีลทั้งหลาย. คำว่า อาหุณะ นี้

^๑ จ. ปาฏฺิเยกฺกโต.

คุณประสิทธิ์-คุณบังอร เนาว์อยู่คุ้ม
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสุทธิมรรค ป.ท. ๒-๒๓

เป็นชื่อของปัจจัย ๔. พระสงฆ์ ชื่อว่า อาหุเนยยะ เพราะอรรถว่าเป็นผู้ควรที่จะรับเอาซึ่งอาहुวัตถุนั้น เพราะกระทำวัตถุนี้ให้มีผลมากได้. อีกนัยหนึ่ง แม้สมบัติทั้งหมดก็ควรนำมาแม้จากที่ไกล แล้วบูชาในพระสงฆ์ เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์ จึงชื่อว่าอาหวนียะ. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า อาหวนียะ เพราะอรรถว่าควรซึ่งวัตถุที่แม่เทวดาทั้งหลาย มีท้าวสักกะ เป็นต้น นำมาบูชา. อนึ่ง ไฟที่ชื่อว่าอาหวนียะ ของพวกพราหมณ์ ซึ่งพวกเขามีความเชื่อ ว่า บูชาแล้วมีผลมาก. ถ้าหากว่าไฟ จะชื่อว่าอาหวนียะ เพราะวัตถุที่เขาบูชา มีผลมากไซ้ พระสงฆ์นั้น เทียว ก็ชื่อว่าอาหวนียะได้. เพราะว่าวัตถุที่เขาบูชาในพระสงฆ์มีผลมาก. เหมือนอย่างที่ตรัสไว้ว่า :

"โย จ วสุสสตี ชนตุ
อคฺคิ ปริจเร วเน

"ก็ชนโคพึงบูชาไฟอยู่ในป่าตลอดร้อยปี
ส่วนชนโคพึงบูชา ท่านผู้ที่อบรมตนแล้ว

คุณเล็ก วิทยาปริชาน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เอกณฺจ ภาวิตตฺตานํ
 มุหุตฺตมฺปิ ปุชเย
 สาเยว ปุชฺณา เสยฺโย
 ฌเญจ วสฺสสํ ทุตฺตํ^๑ตี?

ผู้เดียว แม้ครูหนึ่ง การบูชา
 นั้นแหละ ประเสริฐกว่า การบูชาไฟ
 ร้อยปีจะประเสริฐอะไร" ดังนี้.

ตเทตํ นิกายนฺตเร อาทมนฺโद्यติ ปทํ
 อิทฺ อาทฺเนยฺโยติ อิมินา ปเพน อตฺตโต
 เอกํ. พุชฺณชนโต ปเนตฺถ กิจฺจิมตฺตเมว
 นานํ. อิติ อาทฺเนยฺโย. (๕)

บทว่า อาทมนฺโद्यติ นนฺ มีในนิกายอื่น
 เป็นอันเดียวกันโดยอรรถกับบทว่า อาทฺ-
 เนยฺยํ นี ในนิกายนี้. แต่ในบททั้ง ๒ นี้
 ต่างกันโดยพยัญชนะ ก็เพียงนึกหน่อยเท่านั้น.
 พระสงฆ์ชื่อว่า อาทฺเนยฺย ตามประการ
 ดังกล่าวมานี้. (๕)

ปาทฺเนยฺโยติ เอกตฺถ ปน ปาทุํ
 วุจฺจติ ทิสาวิตฺสโต อากตฺตานํ ปิยมนापานํ
 ฌาติมิตฺตตานํ อตฺถาย สกฺกาเรน ปฏิยตฺตํ
 อากนฺตฺกทานํ. ตมฺปิ จเปตฺวา เต ตถารูเป
 จ ปาทุณฺเก สํสฺสเสว ทาคุํ ยุตฺตํ, สํโฆว
 ตํ^๒ ปฏิกฺกเหตฺุ ยุตฺโต. สํสฺสทิสํ ทิ
 ปาทุณฺโก นตฺถิ. ตถา เหส เอกพฺพุทฺตฺนฺตเร

ส่วนในบทว่า ปาทฺเนยฺย นี้ มีวินิจฉัย
 ว่า อากันตฺกทาน (ทานสำหรับผู้จะมาหา)
 ที่เขาตระเตรียมไว้ โดยทำไว้อย่างดี เพื่อ
 ประโยชน์แก่พวกญาติมิตร ที่น่ารักน่าชอบใจ
 ผู้มาจากทิศใหญ่ทิศน้อย เรียกว่า ปาทุณะ.
 อากันตฺกทานเมื่อนั้น ยกเว้นพวกญาติมิตร
 เหล่านั้น และแขกเหรื่อที่เป็นเช่นนั้นแล้ว

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๙.
^๒ อ. ม. ปาทุณญจ, สงฺโฆ จ ตํ (?).

คุณเล็ก วิทยาปริชาพล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วสุทธรค บ.พ.๒-๒๓

จ ทิสฺสติ, อพฺโพกิตฺถณฺณจ ปิยมนฺนาปตฺตกเรหิ
 ธมฺเมหิ สมนฺนากโตติ. เอวํ ปาหุณฺมสฺส
 ทาคฺ์ ยุตฺตํ ปาหุณฺณจ ปฏิกฺกเหตุํ ยุตฺโตติ
 ปาหุเนยฺโย. เยสํ ปน ปาหวนฺนโยติ ปาหิ,
 เตสํ ยสฺมา สํโฆ ปุพฺพการํ อรหติ,
 ตสฺมา สพฺพปจฺมํ อานเนตฺวา เอตฺถ
 หนฺนิตพฺพนฺติ ปาหวนฺนโย. สพฺพปกาเรน
 วา อาหวนํ อรหตฺติ ปาหวนฺนโย. สุวายมิธ
 เตเนว อตฺถณฺน ปาหุเนยฺโยติ วุจฺจติ. (๖)

ก็ควรที่จะถวายแก่พระสงฆ์นั้นทีเดียว, พระสงฆ์
 ท่านนั้น ควรที่จะรับเอาซึ่งอาคันตุกทานนั้น.
 เพราะว่า ผู้เป็นแขกหรือเหมือนอย่าง
 พระสงฆ์หาไม่มี. จริงอย่างนั้น พระสงฆ์
 จะปรากฏก็ต่อเมื่อพุทธันดรหนึ่ง ล่วงไปแล้ว,
 ท่านก็เป็นผู้ซึ่งพร้อมด้วยธรรมทั้งหลาย ที่
 สร้างความเป็นคนน่ารักน่าชบใจล้วน ๆ ด้วย
 แล. ตามประการดังกล่าวมานี้ อาคันตุกทาน
 ที่ชื่อว่าปาหุณะ จึงควรที่จะถวายแก่พระสงฆ์
 นั้น และท่านก็เป็นผู้ควรที่จะรับเอาอาคันตุก-
 ทานที่ชื่อว่าปาหุณะ เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์
 นั้น จึงชื่อว่าปาหุเนยยะ. ส่วนอาจารย์
 เหล่าใด มีชื่อว่า ปาหวนียะ, สำหรับ
 อาจารย์เหล่านั้น ก็มีรรดาธิบายว่า เพราะ
 เหตุที่พระสงฆ์ยอมควร ซึ่งการกระทำให้ก่อน
 ฉะนั้น บุคคลก็ควรนำวัตถุทานมาบูชาใน
 พระสงฆ์ก่อนคนทั้งปวง เพราะเหตุนี้
 พระสงฆ์ จึงชื่อว่าปาหวนียะ. อีกอย่างหนึ่ง
 พระสงฆ์ชื่อว่าปาหวนียะ เพราะอรรถว่า

คุณเล็ก วิทยาปริชาพล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ควรซึ่งวัตถุทานที่เขานำมาบูชา โดยประการ
ทั้งปวง. ศัพท์ว่าปาหุเนยยะนั้น เรียกเสีย
ในที่นี้ว่า ปาหุเนยยะ โดยความหมายนั้น
นั้นแหละ. (๖)

ทกฺขินฺดาติ ปน ปรโลกํ สทฺทหิตฺวา
ทาทพฺพทานํ วุจฺจติ. ตํ ทกฺขินฺ อรหติ,
ทกฺขินฺดา ย วา หิโต ยสฺมา นํ มหปฺผลกรณตาย
วิโสเธตฺตี ทกฺขินฺเดยฺโย. (๗)

ก็ทานที่บุคคลพึงให้ เพราะเชื่อปรโลก
(เชื่อว่ามีโลกหน้า) เรียกว่าทกขินดา.
พระสงฆ์ชื่อว่าทกขินเดยยะ เพราะอรรถว่า
ควรซึ่งทกขินดานั้น, หรือเป็นผู้เกอกุลแก่
ทกขินดา เพราะเหตุที่ชำระทกขินดานั้นให้
หมดจด เพื่อกระทำให้มีผลมาก. (๗)

อุโก หตุเถ สิริสี^๑ ปติฏฺฐาเปตฺวา
สพฺพโลเกน กรียมานํ อณฺชลิกรมฺ อรหติ
อณฺชลิกรณฺเอย. (๘)

พระสงฆ์ ชื่อว่าอณฺชลิกรณฺเอย เพราะ
อรรถว่าควรซึ่งอณฺชลิกรรม (กรรมคือการ
นับไหว้) ที่ชาวโลกทั้งปวงใช้หัตถ์ทั้ง ๒
แบไว้เหนือเศียร กระทำอยู่. (๘)

อนุตฺตรํ ปญฺจนกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ
สพฺพโลกสฺส อสทิสฺสิ ปุณฺณวิรุทฺฏฺฐานํ.
ยถา หิ รณฺโณ วา อมจฺจสฺส วา สาสินํ

ชื่อว่า อนุตฺตรํ ปญฺจนกฺเขตฺตํ โลกสฺส
ความว่า เป็นสถานที่เพาะปลูกบุญ อันหา
สถานที่อื่นเสมอเหมือนมิได้ ของชาวโลกทั้ง-

^๑ ฉ. สิริสมิ.

วา ยวานิ วา วิรุหนฺญจานํ^๑ รณฺโณ ปวง. เปรียบเหมือนว่าสถานที่เพาะปลูก
 สาลิกุเขตฺตํ รณฺโณ ยวฺกฺเขตฺตนฺติ วุจฺจติ, ข้าวสาลีก็ดี ข้าวเหนียวก็ดี ของพระราชาก็ดี
 เอวํ สํโฆ สพฺพโลกสฺส ปุณฺณานํ วิรุหนฺญจานํ. ของอำมาตย์ก็ดี เขาเรียกกันว่า นาข้าวสาลี
 สํฆํ นิสฺสาย ทิ โลกสฺส นานปฺการทิตฺสข- ของพระราชานาข้าวเหนียวของพระราช
 สํวตฺตนิทานิ ปุณฺณานิ วิรุหนฺติ. ตสฺมา เป็นต้นฉันใด, พระสงฆ์ก็เป็นสถานที่เพาะ-
 สํโฆ อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺสชาติ. (๘) ปลูกบุญของชาวโลกทั้งปวงฉันนั้น. เพราะว่า
 บุญที่เป็นไปพร้อม เพื่อประโยชน์สุขนานา
 ประการของชาวโลก ย่อมงอกงามได้เพราะ
 อาศัยพระสงฆ์. เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึง
 ชื่อว่าเป็นนาบุญที่ทานาบุญอื่นยิ่งกว่ามิได้ ของ
 ชาวโลกแล. (๘)

๑๕๗. เอวํ สุปฺภิพนฺตาทิเกเท
 สํฆกฺเณ อนุสฺสรโต เนว ตสฺมี สมเย
 รากปริยฺญฺจิตฺ จิตฺตํ โหติ, น โทส ๗เปฯ
 น โมหปริยฺญฺจิตฺ จิตฺตํ โหติ. อชฺชกตเมวสฺส
 ตสฺมี สมเย จิตฺตํ โหติ สํฆํ อารพฺภาติ^๒
 ปุริมนเยเนว วิภฺขมฺภิตนํวรณสฺส เอกกฺขเณ

๑๕๗. เมื่อพระโยคีนั้นระลึกเนื่อง ๆ
 ถึงพระสิ่งมงคลทั้งหลาย อันต่างกันด้วยความ
 เป็นสุปฏิปันนะเป็นต้นอยู่อย่างนี้ ในสมัยนั้น
 จิตย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกราคะกัฬมรุม. ย่อมไม่
 เป็นจิตที่ถูกโทสะ ฯลฯ ถูกโมหะกัฬมรุม.
 ในสมัยนั้น จิตของพระโยคีนั้น ย่อมเป็นจิต

^๑ ฉ. วิรุหนฺญจานํ.

^๒ อญ. ฉก. ๒๒/๓๑๘.

ฌานุงฺกานิ อฺปฺปชฺชุนฺติ. สัมมคฺคณานิ ปน ที่ค้ำเนินไปตรงแนว ปราสาทพระสงฆ์แล
 กมฺภีรตาย นานปฺปการุณฺยานุสฺสรณานิ มุตฺตตาย องค์ฌานทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกัน
 วา อฺปฺปนิ อฺปฺปตฺวา อฺปฺจารปฺปตฺตเมว แก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้ ตามนัยก่อนนั้นเทียว.
 ฌานํ โหติ. ตเหตุ สัมมคฺคณานุสฺสรวเสน แต่เพราะความที่พระสังฆคุณทั้งหลาย เป็น
 อฺปฺปนฺนตฺตา สัมมานุสฺสติจฺเจว สงฺขํ กจฺจติ. ธรรมชาติลึกซึ้ง หรือเพราะความที่จิตโน้มไป
 ในการระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระคุณอันมีนานา
 ประการ ฌานจึงเกิดขึ้นไม่ถึงอัปฺปนา ถึง
 เพียงอฺปฺจารเท่านั้น. ฌานนั้นย่อมถึงซึ่ง
 ความนับว่าเป็นสังฆานุสติที่เดียว เพราะ
 เกิดขึ้นด้วยอำนาจความระลึกเนื่อง ๆ ถึง
 พระสังฆคุณ.

อิมฺหจ ปน สัมมานุสฺสติมนุยฺยตฺโต ภิกฺขุ ก็แลภิกษุผู้ตามประกอบสังฆานุสตินี้ ย่อม
 สัมเม สการโว โหติ สหฺปติสฺโส. เป็นผู้มีความเคารพ มีความยำเกรงใน
 สหฺธาทีเวปุลฺลํ อธิกจฺจติ, ปิตฺติปามุชฺชพฺพโล พระสงฆ์. ย่อมได้รับความไพบูลย์ด้วยศรัทธา
 โหติ, ภยเกรวสโท, หุกฺขธาธิวาสฺนสมตฺโต, เป็นต้น, ย่อมเป็นผู้มากด้วยปีติและ
 สัมเม สํวาสสณฺณํ ปฏฺวิภคฺติ. สัมมคฺคณานุสฺสติยา ปราโมทย์, ทนความกลัว และอารมณ์
 อชฺฌาณฺจฺจฺจฺจ สรฺรํภี^๑ สนฺนินฺนิตฺตสัมมิว ที่น่ากลัวได้, สามารถอดกลั้นทุกข์ได้,
 อฺโปสธาคาริ ปุชฺจารหิ โหติ, สัมมคฺคณาธิคฺคมาย ให้ความสำคัญว่าอยู่ร่วมกันกับพระสงฆ์. แม้

^๑ ฉ. ปิสทฺโต น อธิสฺสตี.

พระเจิม อภิชาโต
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สงฆนิกาย ม. ๗. ๒. ๒๕๖

จิตต์ นมตี, วิตักกมิตพพตถุสสมาโยเค
 จสฺส สมมุขา สัมมึ ปสฺสโต วย หิโรตตูปิ
 ปจฺจุปฏฺฐาติ. อุตฺตรึ อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต ปน
 สุกฺติปฺราโยโน โหติ.

ร่างกายของเธอ อันสั่งขานุสติครอบครองอยู่
 ย่อมควรซึ่งการบูชาคุณ เรือนอุโบสถที่พระสงฆ์
 ชุมนุมกันอยู่, จิตย่อมโน้มไปเพื่อการบรรลु
 พระสังฆคุณ, อนึ่ง เมื่อมีการประจวบกับวัตถุ
 อันจะพึงล่วงละเมิดได้ หิริและโอตตูปะ
 ก็จักปรากฏแก่เธอ ดุจเห็นพระสงฆ์อยู่
 ตรงหน้า. ก็เธอเมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษ
 ที่ยิ่งขึ้นไป ก็ย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปใน
 เบื้องหน้า.

ตสฺมา ทเว อปฺปมาทึ
 กยิราถ สฺเมธโส
 เอวึ มทานุภาวาย
 สัมมานุสฺสตียา สทาติ.

เพราะฉะนั้นแล ท่านผู้มีปัญญาดี พึง
 กระทำความไม่ประมาท ในสั่งขานุสติ
 อันมีอาณาภาพมากอย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด.

อิทึ สัมมานุสฺสตียึ วิตถารกถามุขึ.

นี้เป็นกถามุขโดยพิสดาร ในสั่งขานุสติ.

๔. สีลานุสติกถา

๑๕๘. สีลานุสติ ภาเวตุกาเมน ปน
 รโทคเตน ปฏิสลลีเนน "อโห วัต เม
 สีลานิ อชุตานิ อจฺจิทฺทานิ อสพฺลानิ
 อกมฺมาसानิ ภูชิสฺसानิ วิญญฺปสฺตฺถานิ
 อปฺรามฺภูจฺจานิ สมานิสฺสวตฺตฺตฺนิกานิ"^๑ เอว
 อชุตฺตาทิกุณฺวเสน อตฺตโน สีลานิ
 อนุสฺสริตฺพฺพานิ. ตานิ จ กทฺฏฺเจน
 กทฺฏฺจสีลานิ, ปพฺพชิตฺเตน ปพฺพชิตสีลานิ.

กทฺฏฺจสีลานิ วา โทหนฺตุ ปพฺพชิตสีลานิ
 วา, เยสฺส อาทิมฺหิ วา อนุเต วา เอกมฺปิ
 น ภินฺนํ, ตานิ ปริยฺนตฺตฺจินฺนสาฎฺโก วิย
 น ชุตฺตานีติ อชุตฺตานิ. เยสฺส เวมฺชฺเณ

๔. กล่าวด้วยสีลานุสติ

๑๕๘. ส่วนพระโยคีผู้ใคร่เจริญสีลานุสติ
 พึงเป็นผู้หลักเริ่มไปในที่ลับ ระลึกเนื่อง ๆ
 ถึงศีลของตน ด้วยอำนาจแห่งคุณมีความเป็น
 ศีลที่ไม่ขาดเป็นต้น อย่างนี้ว่า "โอ หนอ ศีล
 ของเราไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย
 เป็นไทย ผู้รุกรร เสริญแล้ว ไม่ถูกค้นหาและ
 ทุจริตยึดถือ อันทำสมาธิให้เป็นไปพร้อม" ดังนี้
 เกิด. ก็กฤหัสถ์พึงระลึกเนื่อง ๆ ถึงศีลของ
 กฤหัสถ์ บรรพชิตพึงระลึกเนื่อง ๆ ถึงศีลของ
 บรรพชิตเหล่านั้นเกิด.

จะเป็นศีลของกฤหัสถ์ก็ตาม จะเป็น
 ศีลของบรรพชิตก็ตาม, ในเบื้องต้น หรือ
 ในที่สุด ของศีลเหล่าใด ไม่แตกทำลายไป
 แม้สักขาบทเดียว, ศีลเหล่านั้น ชื่อว่า อัมพะ

^๑ อัง. ฉก. ก. ๒๒/๓๑๘.

คุณทองหล่อ จงวัฒนา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอกมฺปิ น ภินฺนํ, ตานิ มชฺเฌ วิวิทฺธสาฎโก
 วยิ น ฉิทฺทานีติ อฺฉิทฺทานิ. เยสํ ปฏฺิปาฎิยา
 เทว วา ตีณิ วา น ภินฺนานิ, ตานิ ปฏฺิฐิยา
 วา กุฉฺฉิยา วา อฺฏฺิฐิเตน ทิสฺมาฎฺฎาที-
 สฺสฺจฺจฺจฺจเนน วิสฺภาควณฺณเณ กาทฺรตฺตาทินิ
 อณฺณตฺรสรีรวณฺณา คาวี วยิ น สฺพลานีติ
อสฺพลานิ. ยานิ อนฺตรนฺตราน น ภินฺนานิ,
 ตานิ วิสฺภาควณฺณวิจิตฺรา คาวี วยิ น
 กมฺมาसानีติ อกมฺมาसानิ. อวิเสเสน วา
 สฺพฺพานิปี สฺตฺตวิเชน เมถุนสํโยเคน
 โกรฺปนฺนาทาทีหิ จ ปาปธมฺเมหิ อนฺุพทตฺตฺตา
 อชฺฉฺฉฺฉานิ อฺฉฺฉฺฉานิ อสฺพลานิ อกมฺมาसानิ.
 ตานิเยว ตณฺหาทาสฺพฺยโต โมเจตฺวา
 ภูชิสฺส
 วิณฺณฺหิ ปสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต วิณฺณฺปสฺตฺตฺตฺตฺต. ตณฺหาทิสฺสฺสฺสฺส
 อปฺรามฺหฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
 โทโสติ เอิว ปฺรามฺหฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
อปฺรามฺหฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ. อฺปฺจฺจฺจฺจ
 อปฺปนาสมาริ วา, อถวา ปน มคฺคฺคฺคฺคฺค

(ไม่ขาด) เพราะไม่ขาด เหมือนอย่างผ้าที่
 ชายขาด. ในท่ามกลางแห่งศีลเหล่าใด
 ไม่แตกทำลายไป แม้สักขาบทเดียว, ศีลเหล่า
 นั้น ชื่อว่า อฺฉฺฉิทฺเต (ไม่ทะลุ) เพราะไม่ทะลุ
 เหมือนอย่างผ้าที่ทะลุกลางผืน. สิกขาบท ๒
 หรือ ๓ ข้อโดยลำดับของศีลเหล่าใด ไม่แตก-
 ทำลาย, ศีลเหล่านั้น ชื่อว่า อสฺพละ (ไม่ค้าง)
 เพราะไม่ค้าง เหมือนอย่างแม่โค ที่มีสีตัวดำ
 หรือแดงเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง มีสี(อื่น)
 ที่ผิดแปลกกับสีตัว ตั้งอยู่ที่หลังบ้าง ที่ท้องบ้าง
 เป็นรูปยาว ๆ กลม ๆ เป็นต้น. ศีลเหล่าใด
 ไม่แตกทำลายในระหว่าง ๆ, ศีลเหล่านั้น
 ชื่อว่า อกมฺมาสะ (ไม่พริ้ว) เพราะไม่พริ้ว
 เหมือนอย่างแม่โคที่วัจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
 กัน. อีกอย่างหนึ่ง โดยไม่แปลกกัน ศีลแม้
 ทั้งหมด ชื่อว่าไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ค้าง
 ไม่พริ้ว เพราะไม่ถูกเมถุนสังโยค ๗ อย่าง
 และบาปกรรมทั้งหลาย มีโกธะ(ความโกรธ)
 อฺปฺนาหะ (ความผูกโกรธ) เป็นต้นเข้าไป

คุณจรรยา อยู่สมสุข
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ผลสมาธิจาปี

สํวตฺเตนุคฺคิ

สมาธิ-

ทำลาย: คีลเหล่านั้นนั้แหละ ชื่อว่ากุชิสสะ (เป็นไท) เพราะทำให้พ้นจากความเป็นทาสของคัณฑหา สร้างความเป็นไท. ชื่อว่า วิญญปัสตถะ (ผู้รู้สรรเสริญ) เพราะท่านผู้รู้ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น สรรเสริญ. ชื่อว่า อปรามัญญะ (ไม่ถูกยึดถือหรือกุมมัน) เพราะความที่ไม่ถูกคัณฑหาและทริฐียึดถือ หรือเพราะความที่ใคร ๆ ไม่อาจที่จะกุมมันอย่างนี้ว่า นี้เป็นข้อเสียในคีลของท่าน ดังนี้ก็ได้. ชื่อว่า สมาธิสังวัตตินิกะ (ทำสมาธิให้เป็นไปพร้อม) เพราะทำอุปจารสมาธิ หรืออัปนาสมาธิให้เป็นไปพร้อม. ก็หรืออีกนัยหนึ่ง ทำมรรคสมาธิ และแม้ผลสมาธิให้เป็นไปพร้อม.

สํวตฺตินิกานิ.

๑๕๘. เอวํ อชฺฌตฺตาทิกฺขวเสน

อตุตฺตโน สีลานิ อนุสฺสรโต เนวสฺส ตสฺมี
 สมเย รากปรียุญฺจิตํ จิตฺตํ โหติ. น โหส
 ๗เปฯ น โมทปรียุญฺจิตํ จิตฺตํ โหติ.
 อชฺชกตเมวสฺส ตสฺมี สมเย จิตฺตํ โหติ

๑๕๘. เมื่อพระโยคีระลึกเนื่อง ๆ ถึง

คีลของตน ด้วยอำนาจแห่งคุณ มีความเป็นคีลที่ไม่ขาดเป็นต้น อยู่อย่างนี้ ในสมัยนั้นจิตของพระโยคีนี้ ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกราคะกัลุ่มรุม. ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกโทสะ ฯลฯ ถูกโมหะ

คุณจรรยา อยู่สมสุข

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สีล อารพชาติ^๑ ปุริมเยเนว วิภขมฤต-
 นีวรณสฺส เอกกขณเณ ฌานงฺคานิ อฺปฺปชฺชนฺติ.
 สีลคฺคณานํ ปน คมฺภีรตาย นานปฺปการ-
 คุณานุสฺสรณาริมุตฺตตตาย วา อฺปฺปนํ อฺปฺปตฺวา
 อฺปจารปฺปตฺตเมว ฌานํ โทติ. ตเทตฺถ
 สีลคฺคณานุสฺสรณวเสน อฺปฺปนฺนตฺตา
 สีลานุสฺสตีจฺเจว สงฺขํ คจฺจติ.

กลุ่มรวม. ในสมัยนั้นจิตของพระโยคินี้ ย่อม
 เป็นจิตที่ดำเนินไปตรงแนว ปราปรกศีล
 แล องค์ฌานทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียว
 กัน แก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้ว ตามนัยก่อน
 นั้นทีเดียว. แต่เพราะความที่ศีลคุณทั้งหลาย
 เป็นธรรมชาติลึกซึ้ง หรือเพราะความที่จิต
 น้อมไปในการระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณานา
 ประการ ฌานจึงเกิดขึ้นไม่ถึงอัปปนา ถึง
 เพียงอุปจารเท่านั้น. ฌานนั้น ย่อมถึงซึ่ง
 ความนับว่าเป็นสีลานุสติทีเดียว เพราะ
 เกิดขึ้นด้วยอำนาจความระลึกเนื่อง ๆ ถึง
 ศีลคุณ.

อิมญจ ปน สีลานุสฺสตีมนุยฺยตฺโต ภิกฺขุ
 สิกฺขาย สการโว โทติ สภาควุตฺติ,
 ปฏิสันฺณาเร อฺปฺปมตฺโต, อตฺตานุวาทาทิภย-
 วิตฺโต, อณฺมตฺเตสฺสุ วชฺเชสฺสุ ภยทสฺสาวี,
 สหุทธาทิเวปฺปุลฺลํ อธิคจฺจติ, ปิตฺติปามชฺชพฺพโล

ก็แลภิกษุผู้ตามประกอบสีลานุสตินี้ ย่อม
 เป็นผู้มีความเคารพในสิกขา มีความประพฤติ
 เหมาะสม, ไม่ประมาทในปฏิสันถาร,
 ปราศจากภัย มีภัยคือการตีเตียนตนเองได้
 เป็นต้น, มีปกติเล็งเห็นภัยในโทษทั้งหลาย

^๑ อญ. ฉก. ๒๒/๓๑๔.

คุณจรรยา อยู่สมสุข

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โทติ. อุตฺตริ อปฺปวิชฺฌนฺโต ปน มาตราว่าเล็กน้อย, ย่อมได้รับความไพญฺลยฺ์
 สุกฺติปรายโน โทติ. ด้วยศรัทธาเป็นต้น, เป็นผู้มากด้วยปีติและ
 ปราโมทย์. ก็เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษ
 ที่ยิ่งขึ้นไป ย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปใน
 เบื้องหน้า.

ตสฺมา ทเว อปฺปมาทํ
 กยิราถ สฺเมธโส
 เอวํ มหानุภาวาย
 สีลานุสฺสติยา สทาติ.

เพราะฉะนั้นแล ท่านผู้มีปัญญาดี พึง
 ทำความไม่ประมาทในสีลานุสติ อันมี
 อานุภาพมากอย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด.

อิทํ สีลานุสฺสติยํ วิตุถารกถามุขํ.

นี้เป็นกถามุขโดยพิสดาร ในสีลานุสติ.

คุณจรรยา อยู่สมสุข

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๕. จาคานุสฺสติกถา

๑๖๐. จาคานุสฺสตี ภาเวตฺถกาเม ปน
 ปกตียา จาคาธิมุตฺเตน นิจุจฺปวตฺตทาน-
 สํวิภาเคน ภวิตพฺพ. อถวา ปน ภาวนํ
 อารภนฺเตน อิตฺทานิ ปญฺติ สติ ปฏิกฺคาหเก
 อนฺตมโส เอกาโลปมตฺตมฺปิ ทานํ อทฺตวา น
 ญฺชิสฺสํสามีติ สมหาทานํ กตฺวา ตํทิวสํ
 คุณฺวิสิญฺจเสสฺส ปฏิกฺคาหเกสฺส ยถาสตฺติ ยถาพลํ^๑
 ทานํ ทตฺวา ตตฺถ นิमितฺตํ คุณฺทิตฺวา
 รโหคเตน ปฏิสฺลลีนฺน "ลภา วต เม
 สุลหุธํ วต เม, โยหํ มจฺเจรฺมสปรียญฺจิสฺตาย
 ปชาย วิคตมลฺมจฺเจเรณ เจตสา วิหฺรามิ
 มุตฺตจาโค ปยตฺปาณิ โวสฺสคุกรโตะ ยาจโยโค
 ทานสํวิภาครโตะ"ติ เอวํ วิคตมลฺมจฺเจรฺตาที-
 คุณฺวเสน อตฺตโน จาโค อนุสฺสริตพฺโพ.

๕. กล่าวด้วยจาคานุสติ

๑๖๐. ส่วนพระโยคี ผู้ใคร่เจริญ
 จาคานุสติ ควรเป็นผู้มีใจน้อมไปในการสละ
 ตามปกติ มีการให้และการแบ่งปันเป็นไปเป็น
 นิตยฺ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อจะเริ่มเจริญ ควร
 ทำการสมาทานว่า บัดนี้ ตั้งแต่วันนี้ไป เมื่อ
 ปฏิภาท(ผู้รับ)มีอยู่ เราไม่ได้ให้ทานโดยที่
 สุกแม้ข้าวเพียงคำเดียว จักไม่บริโภค ตั้งนี้
 แล้วในวันนั้นก็ให้ทานตามความสามารถ ตาม
 กำลังในปฏิภาททั้งหลาย ผู้วิเศษด้วยคุณ
 ถือเอานิมิตในการให้นั้น แล้วหลีกเร้นไป
 ในที่ลับ ระลึกเนื่อง ๆ ถึงการสละของตน
 โดยเกี่ยวข้องกับคุณ มีความเป็นผู้ปราศจาก
 มัจฉริยะ(ความตระหนี่) อันเป็นมลทินเป็นต้น
 อย่างนี้ว่า "เป็นลาภของเราหนอ อัน
 เราได้คือแล้วหนอ ซึ่งเมื่อหมู่ประชาถูกมลทิน
 คือความตระหนี่กลุ่มรุมอยู่ เรากลับเป็นผู้มีจิต
 ปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน สละ

^๑ ม. อี. ยถาพลํ สํวิภาเคน.

คุณจรรยา อยู่สมสุข

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ได้พัน มีฝ่ามือสะอาด ยินดีในการเสียสละ
 กวในการขอ ยินดีในการให้และการแบ่งปัน
 อยู่" ดังนี้เถิด.

ตตถ ลาภา วต เมติ มยหิ วต ในคำเหล่านี้ ชื่อว่า ลาภา วต เม
 ลาภา? เย อิเม "อายุ โข ปน ทตฺวา เท่ากับ มยหิ วต ลาภา (เป็นลาภของเรา
 อายุสฺส ภากิ โทติ ทิพฺพสฺส วา มาณสฺสฺส ทนอ). อธิบายว่า ลาภของทายก(ผู้ให้)
 วา" อิติ^๒ จ "ทหิ ปิโย โทติ ภชฺชติ นั ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญโดยนัยอย่างนี้
 พหุ ชนา" อิติ^๓ จ "ทตฺมาโน ปิโย โทติ, ว่า "ก็แล ผู้เป็นทายก ครั้นให้อายุแล้ว
 สคฺ ฐมฺมมฺนุกกมฺ" อิติ^๔ เอวมาทฺทิ นเยทึ ก็ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งอายุที่เป็นทิพย์บ้าง ที่
 ภกฺวตา ทายกสฺส ลาภา สํวณฺนิตา, เต เป็นของมนุษย์บ้าง" ดังนั้นก็ ว่า "ผู้ให้ย่อม
 มยหิ อวสฺสํ ภากิโนติ^๕ อธิปฺปาโย. สฺลฺลหฺธึ เป็นที่รัก ชนเป็นอันมากย่อมคบเขา" ดังนั้นก็
วต เมติ ยํ มยา อิทํ สาสนํ มนุสฺสคฺคํ ว่า "ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ชื่อว่าทำตามธรรม
 วา ลหฺธึ, ทํ สฺลฺลหฺธึ วต เม. กสฺมา ? ของสัตบุรุษ" ดังนั้นก็ เป็นต้น เหล่านี้ไค,

^๑ ม. อี. ลาภา วรํ.

^๒ อญ. ปญจก. ๒๒/๔๔-๔๕.

^๓ อญ. ปญจก. ๒๒/๔๓, ปาฬิยมฺปน ชนาติ
 ปาโจ น ทิสฺสติ.

^๔ อญ. ปญจก. ๒๒/๔๔.

^๕ สี. ภาวินอ.

โยหิ มจฺเจรมลปริญฺญจิตาย ฯ เปฯ ลากเหล่านี้ เป็นส่วน(ได้)ของเราแน่แท้
 ทานส์วิภากรโศติ. ดังนี้. ข้อว่า สุลฺลธํ วัต เม (อันเรา
 ได้ดีแล้วหนอ) ความว่า พระศาสนา หรือ
 ความเป็นมนุษย์นี้ใครอันเราได้แล้ว, พระ-
 ศาสนาหรือความเป็นมนุษย์นี้ อันเรา
 ได้ดีแล้วหนอ. เพราะเหตุไร ? เพราะว่า
 เมื่อหมู่ประชาญกมลทิน คือความตระหนี่
 กลุ้มรมออยู่ เรากลับเป็น ฯฯ ยินดีในการให้
 และการแบ่งปัน ดังนี้.

ตตถ มจฺเจรมลปริญฺญจิตายาติ ในคำเหล่านี้ คำว่า ญกมลทิน คือ
 มจฺเจรมเลน อภิกฺขตาย. ปชายาติ ความตระหนี่ กลุ้มรมออยู่ ได้แก่ ญกมลทิน คือ
 ปชายนวเสน สตุตฺตา วุจฺจนฺติ. ตสฺมา ความตระหนี่ ครอบงำ. บทว่า ปชาย ความ
 อตฺตโน สมฺปตฺตึนํ ปเรสี สาธารณาวํ ว่า ท่านเรียกสัตว์ทั้งหลาย (ว่าประชา)
 อสฺทหนลกฺขณฺณํ จิตฺตสฺส ปภสฺสรภาวทุสนานํ^๒ ด้วยอำนาจแห่งความเกิดโดยประการต่าง ๆ.
 กณฺฐมฺมานํ อณฺณตเรน มจฺเจรมเลน เพราะฉะนั้น ในข้อนี้จึงมีความหมายนี้ว่า
 อภิกฺขเตสุ สตุเตสุติ อยเมตถ อตฺถโถ. เมื่อหมู่สัตว์ญกมลทินคือความตระหนี่อันมีความ
วิคตมลมจฺเจเรนาติ อณฺณตสฺมา รากโศสาทิ- หนไม่ได้ซึ่งภาวะที่สมบัติของตน เป็นของ

^๑ ฉ. ปราสาทารณา...

^๒ ฉ. ...ทุสกานํ.

คุณสาอังก์ ลอองสิงห์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มลานินฺนเจว มจฺเจรสฺส จ วิกตตฺตา สาธารณะแก่คนอื่นเป็นลักษณะ อย่างใดอย่าง
 วิกตมลมจฺเจเรน. เจตสา วิหรามิ หนึ่ง บรรดาธรรมฝ่ายคำ ที่ประทุษร้ายความ
 ยถาวุตฺตปฺปการจิตฺโต หุตฺวา วสามิตี ผ่องใสแห่งจิต ครอบงำเอา ดังนี้. บทว่า
 อตฺถโธ. สุตฺเต ปน มหานามสฺส สกฺกสฺส วิกตมลมจฺเจเรน (ปราศจากความตระหนี่
 โสตาปนฺนสฺส สโต นิสฺสยวิหาริ ปุจฺจโต อันเป็นมลทิน) คือปราศจากความตระหนี่
 นิสฺสยวิหารวเสเนว เหลือตกตา อการิ อันเป็นมลทิน เพราะมลทินแม้อย่างอื่นมีราคะ
 อชฺฌาวสามิตี^๒ วุตฺติ. ตตฺถ อภิวิตฺวา โทสะเป็นต้น และความตระหนี่ไปปราศแล้ว.
 วสามิตี^๓ อตฺถโธ. สองบทว่า เจตสา วิหรามิ (เป็นผู้มีจิต
 ...อยู่) ความว่า เป็นผู้ที่มีจิตตามประการ
 ที่กล่าวแล้วอยู่. ส่วนในพระสูตรตรัสแก่
 เจ้ามหานามสากยะผู้เป็นพระโสคาบัน ซึ่งทูล
 ถามาถึงนิตยวิหารว่า อการิ อชฺฌาวสามิ ดังนี้
 เพราะทรงแสดงไว้ โดยเกี่ยวกับเป็นนิตย-
 วิหารนั่นเอง. ในคำว่า อการิ อชฺฌาวสามิ
 นั้น มีความหมายว่า อภิวิตฺวา วสามิ
 (เราอยู่ครอบครองเรือน).

^๑ ฉ. สุตฺเตสฺ.
^๒ อ. ง. ฉก. ก. ๒๒/๓๒๐.
^๓ ก. อาวสามิตี.

วสุทธรคค บ.พ. ๒-๒๕

คุณสำอางค์ ลอองสิงห์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มุตตจาโคติ วิสสุฏจาโค. ปยตปาณตี
 ปริสุทฺทเหตุโธ. สกุกจฺจํ สหตุธา เทยฺยธมฺมํ
 ทาคุํ สทา โธตเหตุโธเยวาทิ วุตฺตํ โหติ.
โวสฺสคฺครโตติ โวสฺสชฺชนํ โวสฺสคฺโค,
 ปริจฺจาโคติ อตุโธ. ตสฺมี โวสฺสคฺเค
 สตตภาโยควเสน รโตติ โวสฺสคฺครโต.
ยาจโยโคติ ยํ ยํ ปเร ยาจนฺติ, ตสฺส ตสฺส
 ทานโต ยาจนโยโคติ อตุโธ. ยาชโยโคติปิ
 ปาโร. ยชนสงฺขาเตน ยาเชน ยุตฺโตติ
 อตุโธ. ทานสํวิภาครโตติ ทาเน จ
 สํวิภาเค จ รโต. อหฺนฺทิ ทานญจ เหม,
 อตฺตนา ปริภุญฺชิตพฺพโตปิ จ สํวิภาคํ
 กโรมิ, เอตุเถว จสฺมิ อุกฺเย รโตติ
 เอวํ อนุสฺสรตีติ อตุโธ.

บทว่า มุตตจาโค (สละได้พ้น) คือ
 สละได้ไม่ติดขัด. บทว่า ปยตปาณตี แปลว่า
 มีฝ่ามือสะอาด. เป็นอันกล่าวอธิบายได้ว่า
 ล้างมือไว้ทุกเมื่อ เพื่อให้ไทยธรรมด้วยมือ
 ของตนอย่างเคารพ. บทว่า โวสฺสคฺครโต
 (ยินดีในการเสียสละ) ความว่า การ
 เสียสละชื่อว่า โวสฺสคฺคะ, หมายความว่า การ
 บริจาค. บุคคลชื่อว่า โวสฺสคฺครโต เพราะ
 อรรถว่า ยินดีด้วยอำนาจการประกอบยังเป็น
 ประจำในโวสฺสคฺคะนั้น. บทว่า ยาจโยโค
 (ควรในการขอ) ความว่า ชื่อว่าควรใน
 การขอ เพราะคนอื่นขอสิ่งใด ๆ ก็ให้สิ่ง
 นั้น ๆ. ปาฐะว่า ยาชโยโค ดังนี้ก็ม
 มีความหมายว่า ประกอบด้วยยาชะ กล่าวคือ
 การบูชา. บทว่า ทานสํวิภาครโต คือยินดี
 ในการให้ และในการแบ่งปัน. ความว่า
 พระโยคีย่อมระลึกเนื่อง ๆ อย่างนี้ว่า ก็เรา
 จะให้ทานด้วย, จะกระทำการแบ่งจากของ
 แม้ที่เราเองพึงใช้สอย (แล้วให้ไป) ด้วย,

คุณสํอวํสํ ลอองสิงห์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เราจะเป็นผู้ยินดีในการกระทำทั้ง ๒ อย่างนี้
ที่เกี่ยวด้วย ดังนี้.

๑๖๑. ตสฺเสว วิทมลลจฺเจรทาทีคุณ-
วเสน อตฺตโน จาคํ อนุสฺสรโต เนว ตสฺมี
สมเย รากปริยฺญจิตฺ จิตฺโต โหติ. น โทส
ฯเปฯ น โมหปริยฺญจิตฺ จิตฺโต โหติ.
อุชฺศตเมวสฺส ตสฺมี สมเย จิตฺโต โหติ จาคํ
อารพฺภาติ^๑ ปุริมนเยเนว วิชฺษมฺภิตนํวรณสฺส
เอกกฺขณเณ ฌานงฺคานิ อูปฺปชฺชนฺติ. จากุณฺณานิ
ปน กมฺภีรตาย นานูปการจจากุณฺณานุสฺ-
สรณานิมฺุตตตาย วา อูปฺปนํ อูปฺปตฺวา
อุปจารูปฺปตฺตเมว ฌานํ โหติ. ตเหตุ
จจากุณฺณานุสฺสรณวเสน อูปฺปนฺนตฺตา
จจากานุสฺสตีจฺเจว สงฺขํ กจฺจติ.

๑๖๑. เมื่อพระโยกีนระลึกเนื่อง ๆ
ถึงการสละของตน โดยเกี่ยวกับคุณ มีความ
เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ อันเป็นมลทิน
เป็นต้น อยู่อย่างนี้ ในสมัยนั้น จิต ย่อมไม่
เป็นจิตที่ถูกราคะกัฏฐรม. ย่อมไม่เป็จิต
ที่ถูกโทสะ ฯลฯ ถูกโมหะ กัฏฐรม. ในสมัย-
นั้น จิตของพระโยกีนนี้ ย่อมเป็นจิตที่ดำเนิน
ไปตรงแนว ปราศจากะแล องค์ฌาน
ทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกันแก่เธอ
ผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้ว ตามนัยก่อนนั้น เทียว.
แต่เพราะความที่จากุณฺณทั้งหลาย เป็นธรรม-
ชาติลึกลับซึ่ง หรือเพราะความที่จิตนี้จมไปใน
การระลึกเนื่อง ๆ ถึงจากุณฺณานาประการ
ฌานจึงเกิดขึ้นไม่ถึงอุปฺปนา ถึงเพียงอุปจาระ
เท่านั้น. ฌานนั้น ถึงความนับว่าเป็น

^๑ อญ. ฉกุก. ๒๒/๓๒๐.

คุณสำอางค์ ลอองสิงห์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วสุทธรบรรณ บ.พ.๒-๒๕

จากานุสตินั้นเทียว เพราะเกิดขึ้นด้วยอำนาจ
ความระลึกเนื่อง ๆ ถึงจากคุณ

อิมฺมจ ปน จากานุสฺสติมนุยุตฺโต ภิกฺขุ
ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย จากาธิมุตฺโต โทติ,
อโฆชฺฌาโสโย, เมตฺตตาย อนุโลมการี,
วิสาร์โท, ปิตฺติปามุชฺชพฺพุโล, อุตฺตริ
อปฺปฏฺวิชฺฌนุโต ปน สุกฺคิปรายโน โทติ.

ก็แลภิกษุ ผู้ตามประกอบจากานุสตินี้
ย่อมเป็นผู้มีใจโน้มไปในการสละ โดย
ประมาณยิ่ง, มีอัธยาศัยไม่โลภ, มีปกติ
กระทำอนุโลมต่อเมตตา, เป็นคนแก้แค้น-
กล้า; มากด้วยปิติและปราโมทย์, ก็เธอ
เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไป ก็
ย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

ตสฺมา ทเว อปฺปมาทํ
กยิราถ สฺเมธโส
เอวํ มหानุภาวาย
จากานุสฺสติยา สทาติ.

เพราะฉะนั้นแล ท่านผู้มีปัญญาดี พึงทำ
ความไม่ประมาท ในจากานุสติอันมี
อาณาภาพมากอย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด.

อิทํ จากานุสฺสติยํ วิตุถารกถามุขํ.

นี้เป็นถกถามุขโดยพิสดารในจากานุสติ.

คุณสำอางค์ ลอองสิงห์

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๖. เทวดานุสติ

๑๖๒. เทวดานุสติ ภาเวตุกาเม
 ปน อริยมกุศลเสนา สมุทาคเทหิ สหุทธาทีหิ
 กุณเหติ สมณนาคเตน ภาวิตพหุ. ตโต
 รโหคเตน ปฐิสลลีนเนน "สนุติ เทวา
 จาตุมหาราชิกา^๑, สนุติ เทวา ตาวทีสา,
 ยามา, คุสีตา, นิมมานรติโน,
 ปรมิมิตวสวัตติโน, สนุติ เทวา
 พรหมกายิกา, สนุติ เทวา ตตตตริ^๒,
 ยถารูปาย สหุทธาย สมณนาคตา ตา เทวตา
 อโิต จุตา ตตต อูปปนา^๓, มยหมภิ
 ตถารูปา สหุทธา สวิชชติ. ยถารูเป
 สเสเน. ยถารูเปเน สุตเน. ยถารูเป
 จาเคน. ยถารูปาย ปณาย สมณนาคตา
 ตา เทวตา อโิต จุตา ตตต อูปปนา,
 มยหมภิ ตถารูปา ปณาย สวิชชติ^๔

๖. ถ้าวาดด้วยเทวดานุสติ

๑๖๒. ส่วนพระโยคี ผู้ใคร่เจริญ
 เทวดานุสติ พึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณมีศรัทธา
 เป็นต้น ที่ตั้งขึ้นด้วยอำนาจแห่งพระอริย-
 มรรค. ต่อจากนั้นก็พึงเป็นผู้หลักเริ่มไปใน
 ที่ลับ ระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณมีศรัทธาเป็นต้น
 ของตน ตั้งเทวดาไว้ในฐานะแห่งพยาน
 อย่างนี้ว่า "เทวดาพวกจาตุมหาราชิกาก็มีอยู่,
 เทวดาพวกดาวดึงส์, พวกยามา, พวกคุสีต,
 พวกนิมมานรดี, พวกปรมิมิตวสวัตติ,
 เทวดาพวกพรหมกายี ก็มีอยู่, เทวดาพวกที่
 สูงยิ่งกว่าพวกพรหมกายีนั้น ก็มีอยู่, เทวดา
 เหล่านั้น ถึงพร้อมด้วยศรัทธาเห็นปานใด
 จึงได้เคลื่อนจากภพนี้ แล้วเกิดขึ้นในภพนั้น,
 แม้เราก็มีศรัทธาเห็นปานนั้น. เทวดา
 เหล่านั้นถึงพร้อมด้วยศีลเห็นปานใด. ด้วย

^๑ ฉ. จาตุมหาราชิกา.
^๒ ส. อ. ตตตตริ.
^๓ ฉ. อูปปนา.
^๔ อ. ฉก. ๒๒/๓๒๑.

วิสุทธิมรรค ป.พ.๒-๒๔

คุณสาอังก์ ลอองสิงห์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เอวํ เทวตา สกฺขิภูจฺจาเน รุเปตฺวา อตฺตโน
สทฺธาทีคฺคา อนุสฺสริตฺตพฺพา.

สุตะเห็นปานใด. ด้วยจาคะเห็นปานใด.
ด้วยปัญญาเห็นปานใด จึงได้เคลื่อนจากภพนี้
แล้วเกิดขึ้นในภพนั้น, แม้เราก็มี(ศีลเห็น
ปานนั้น. สุตะเห็นปานนั้น. จาคะเห็น
ปานนั้น.) ปัญญาเห็นปานนั้น" ดังนี้.

สุตฺเต ปน ยสฺมี มหานาม สมเย
อริยสาวโก อตฺตโน จ ตาสณฺจ เทวตานํ
สทฺธณฺจ สีลณฺจ สุตฺตณฺจ จาคณฺจ ปณฺณณฺจ
อนุสฺสรติ, เนวสฺส ทสฺมี สมเย รากปรียุจฺจิตฺ
จิตฺตํ โหตีตี^๑ วุตฺตํ. กิณฺจาปิ วุตฺตํ. อถ โข
คํ สกฺขิภูจฺจาเน รุเปตพฺพํ เทวตานํ อตฺตโน
สทฺธาทีหิ สมานกฺุณทีปนตฺถํ^๒ วุตฺตนฺตฺติ
เวทิตพฺพํ. อฏฺฐกถายณฺหิ เทวตา
สกฺขิภูจฺจาเน รุเปตฺวา อตฺตโน กุณฺเ
อนุสฺสรตีตี พฺพํ กตฺวา วุตฺตํ.

ส่วนในพระสูตรตรัสไว้ว่า กุกร
มหานาม ในสมัยใด พระอริยสาวกระลึก
เนื่อง ๆ ถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และ
ปัญญาของตน และของเทวดาเหล่านั้น,
ในสมัยนั้น จิตของเธอย่อมไม่เป็นจิตที่ถูก
รากะกลุ่มรุม ด้งนี้เป็นต้น. ตรัสไว้อย่างนั้น
ก็จริงอยู่. ถึงกระนั้นก็พึงทราบว่า คำนั้นเป็น
คำที่พึงตั้งไว้ในฐานะแห่งพยาน ตรัสไว้เพื่อ
แสดงคุณของเทวดาทั้งหลาย อันเสมอกับคุณ
มีศรัทธาเป็นต้น ของตน. จริงอยู่ ใน
อรรถกถาท่านกล่าวไว้เป็นมันเหมาะแล้ว ว่า

^๑ อง. ฉก.ก. ๒๒/๓๒๐.
^๒ ฉ. รุเปตพพเทวตานํ.

คุณสาอังก์ สอองสิงห์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ย่อมระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณทั้งหลายของทนต์
ตั้งเทวดาไว้ในฐานะแห่งพยานดังนี้.

๑๖๓. ตสฺมา ปุพฺพภาเค เทวตานํ
कुण्डे अनुसृष्टित्वापि अपरभाके अकुत्तनो
सर्विषुश्चมาने सत्तातिकुण्डे अनुसृष्टतो जसुस
नेव तस्मिं समये राकप्रियुञ्जित् จित्त
तोति. न तोस चपे च न मोत्प्रियुञ्जित्
जित्त तोति, अक्षुक्तमेवसुस तस्मिं समये जित्त
तोति तेवता अपरभाति पुर्मनयेनेव
विक्षुम्भित्नीवरुसुस ऐककुชणे ढानङ्कानि
अपुषुชुत्ति. सत्तातिकुण्डानं पुन कुम्भित्तय
नानापुकारकुण्डानुसृष्टवาทिमुत्तत्तय वा अपुप
अपुत्तवा अपुजारपुत्तमेव ढानं तोति.
त्तेत्ते तेवतानं कुण्डसत्तिसत्तातिकुण्डानुसृष्टव
वसेन तेवतानुसृष्टिजुजेव सुञ्चि कुञ्जत्ति.

๑๖๓. เพราะฉะนั้น เมื่อพระโยคีแม้
ระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณของเทวดาทั้งหลายใน
ตอนต้นแล้ว และระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณมี
ศรัทธาเป็นต้นที่มีอยู่ของทนต์ในตอนหลังอยู่ ใน
สมัยนั้น จิตของเธอย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกราคะ
กัลุ่มรุม. ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกโทสะ ฯลฯ
ถูกโมหะกัลุ่มรุม, ในสมัยนั้น จิตของเธอย่อม
เป็นจิตที่ดำเนินไปตรงแนว ปราปรกเทวดาแล
องค์ฌานทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกัน
แก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้ว โดยนัยก่อนนั้นเอง.
แต่เพราะความที่ทนต์ทั้งหลาย มีศรัทธาเป็นต้น
เป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้ง หรือเพราะความที่จิต
น้อมไปในการระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณอันมี
นานาประการ ฌานจึงเกิดขึ้นไม่ถึงอัปภวา
ถึงเพียงอุปจาระเท่านั้น. ฌานนั้น ย่อมถึง
ความนับว่าเป็นเทวตานุสติที่เกี่ยว คัวย

๑ อญ. ฉกุก. ๒๒/๓๒๑.

น.ส.บุษบรณ วิริยะยุทธกร และนางนัทยา ข้องเกี่ยวพันธ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสุทธรค บ.ท. ๒-๒๔

อำนาจความระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณ มีศรัทธา
เป็นต้น อันเหมือนกันกับคุณของเทวดาทั้ง-
หลาย.

อิมณฺจ ปน เทวตานุสฺสติมนุยุตุโต ก็แลภิกษุ ผู้ตามประกอบเทวตานุสตินี้
ภิกษุ เทวตานํ ปิโย โหติ มนาโป, ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจ ของเทวดาทั้งหลาย,
ภิกษุโยโส มตฺตตาย สทฺธาติเวปุลฺลํ อธิคจฺจติ, ย่อมได้รับความไพบูลย์ด้วยศรัทธาเป็นต้นโดย
ปิตฺติปามุชฺชพฺพุโล วิหริติ. อุตฺตริ ประมาณยิ่ง, เป็นผู้มากด้วยปิติและปราโมทย์
อปฺปฎิวิชฺฌนฺโต ปน สุกฺติปฺรายน โหติ. อยู่. ก็เมื่อยังไม่แห่งตลอดคุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไป
ย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

ตสฺมา ทเว อปฺปมาทํ
กยิราถ สฺเมธโส
เอวํ มหानุภาวาย
เทวานุสฺสติยา สทาติ.

เพราะฉะนั้น ท่านผู้มีปัญญาดี พึงทำ
ความไม่ประมาท ในเทวตานุสติอันมี
อานุภาพมากอย่างนี้ ทุกเมื่อเถิดแล.

อิทํ เทวตานุสฺสติยํ วิตุถารกถามุขํ.

นี้เป็นถกถามุขโดยพิสดารในเทวตานุสติ.

คุณวันทนา สิงหวิระสมร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปกิณกถา

ปกิณกถา

๑๖๔. ยัม ปน เอตาสี วิตุถารเทศนายัม
 "อุชุกตเมวสุส ตสุมิ สมเย จิตฺตํ โทติ
 ทถาคตํ อารพฺภา"ติอาทนิ วตุวา
 "อุชุกตจิตฺโต โข ปน มหานาม อริยสาวโก
 ฌตติ อตุถเวทํ, ฌตติ ฌมฺมเวทํ, ฌตติ
 ฌมฺมุปสฺสทิตํ ปามุชฺชํ, ปมฺมุทิสฺส ปิตี
 ฌายตี"ติ^๑ วุตฺตํ, ตตุถ อิติปิ โส
 ภควาติอาทนิ อตุถํ นิสฺสาย อุปฺปนฺนํ ตฺมุจฺจํ
 สฺนุชฺชาย ฌตติ อตุถเวทฺนติ วุตฺตํ. ปาฬี
 นิสฺสาย อุปฺปนฺนํ ตฺมุจฺจํ สฺนุชฺชาย ฌตติ
ฌมฺมเวทฺนติ วุตฺตํ^๒ อุยวเสณ ฌตติ
ฌมฺมุปสฺสทิตํ ปามุชฺชนติ วุตฺตฺนติ เวทิตฺทพฺ.

๑๖๔. ส่วนในพระเทศนาอนุสติเหล่านี้นั้นโดยพิสดาร ตรัสว่า "ในสมัยนั้น เธอมีจิตดำเนินไปตรงแน่ว ปรารภพระตถาคต" ดังนี้ เป็นต้น แล้วตรัสคำใดไว้ว่า "คุณกรมหานามก็แล พระอริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้อรธเวท, ย่อมได้ธรรมเวท, ย่อมให้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม, เธอผู้มีใจปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ" ดังนี้, ในคำเหล่านั้น ฟังทราบว่ คำว่า ย่อมได้อรธเวท ตรัสหมายเอาความยินดีที่อาศัยอรธ (ความหมาย)แห่งพระบาลีมี บทว่า อิติปิ โส ภควา เป็นต้นเกิดขึ้น. คำว่า ย่อมได้ธรรมเวท ตรัสหมายเอาความยินดี ที่อาศัยตัวพระบาลีเกิดขึ้น. คำว่า ย่อมได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ตรัสไว้โดยเกี่ยวกับความยินดีทั้งสอง.

^๑ อัง. ฉก. ๒๒/๓๑๘.
^๒ ฉ. ...อิติ วุตฺตฺนติ ปาโง น ทิสฺสติ.

คุณวันทนา สิงหวิระสมร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ยณจ เทวตานุสสัย เทวตา อนึ่ง คำใดที่ตรัสไว้ในเทวตานุสติว่า
 อารพภาติ วุตติ, ทิ ปุพฺพภาเก วา^๑ ปรรคมเทวตา ดังนี้, คำนั้นพึงทราบว่า
 เทวตา อารพฺพ ปวตฺตจิตฺตวเสน เทวตาคณ- ตรัสไว้ด้วยอำนาจแห่งจิต ที่เป็นไปปรารภ
 สทิสเส วา เทวตาทานิปุพฺพาทเก กุณฺเ เทวตาในตอนต้น หรือด้วยอำนาจแห่งจิตที่
 อารพฺพ ปวตฺตจิตฺตวเสน วุตฺตุนฺติ เวทิตพฺพ. เป็นไปปรารภเอาคุณทั้งหลาย อันยังความ
 เป็นเทวตาให้สำเร็จ ซึ่งเหมือนกันกับคุณของ
 เทวตา.

๑๖๕. อิมมา ปน ฉ อนุสฺสติโย ๑๖๕. อนึ่ง อนุสติ ๖ เหล่านี้ สำเร็จ
 อริยสาวกานํเยว อិขฺณฺนฺติ. เตสฺสฺหิ แก่พระอริยสาวกทั้งหลายแน่ทีเดียว. เพราะ
 พุทฺธมฺมสํมคฺคณา ปากฺกฺวา โทหนฺติ. เต จ ว่าท่านเหล่านั้นมีพระพุทฺธคุณ พระธรรมคุณ
 อชฺชชฺตาทิกุณฺเหติ สีเลหิ, วิคตมลฺลจฺเจเรน และพระสังฆคุณปรากฏแล้ว. และท่าน
 จาเคน, มหานุภาวณํ เทวตานิ คณฺสทิสเสหิ เหล่านั้นก็เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลที่มีคุณ มีความ
 สทฺธาหิหิ กุณฺเหติ จ^๒ สมฺนฺนาคตา. เป็นศีลที่ไม่ขาดเป็นต้น, ด้วยจาคะที่ปราศ-
 มหานามสฺตฺเต^๓ จ โสตาปนฺนสฺส นิสฺสยวิหારี จากความตระหนี่อันเป็นมลทิน, และด้วยคุณ
 ปุญฺเจะน ภควตา โสตาปนฺนสฺส นิสฺสยวิหาร- ทั้งหลายมีศรัทธาเป็นต้น อันเหมือนกันกับคุณ
 หสฺสนฺตฺถเมเวตา วิตุถารโตะ กถิตา. ของเทวตาทั้งหลายผู้มีอำนาจมาก. ก็ใน
 มหานามสฺตฺระ พระผู้มีพระภาคผู้อัน

^๑ ฉ. วา-สทฺโท น ทิสฺสตี.

^๒ ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสตี.

^๓ อญฺ. ฉกฺก . ๒๒/๓๑๗.

เจ้ามทานามศากยะทูลถามถึงนิสัยวิหาร ของ
พระโสคานันแล้ว ก็ได้ตรัสอนุสติ ๖ เหล่านี้
ไว้โดยพิสดาร เพื่อแสดงนิสัยวิหารของ
พระโสคานันนั่นเอง.

เศรษฐีเทวี "อิธ ภิกขเว อริยสาวโก
ตถาคตํ อนุสฺสรติ อิติปิ โส ภควา ฯเปฯ
อุชฺศตเมวสุสฺส ตสฺมี สมเย จิตฺตํ โทติ
นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เภธฺมหา. เกโธติ
โฆ ภิกขเว ปณฺจนฺเนตํ กามคฺฆานํ อธิวณฺํ.
อิทฺมฺปิ โฆ ภิกขเว อารมฺมณํ กริตฺวา
เอวมิเชกฺจฺเจ สฺตฺตวา วิสุชฺฌนฺตี"ติ เอว
อริยสาวกสุสฺส อนุสฺสตีวเสน จิตฺตํ
วิโสเธตฺวา อุตฺตริ ปรมตฺตวิสุทฺธิอริคมตฺตถาย
กถิตา.

แม้ในเศรษฐีตร ก็ได้ตรัสไว้เพื่อ
ประโยชน์แก่การชำระจิตให้หมดจด ด้วย
อำนาจแห่งอนุสติ แล้วได้บรรลุปรมัตตวิสุทธิ
ยิ่งขึ้นไป แห่งพระอริยสาวกอย่างนี้ว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย พระอริยสาวกในพระศาสนา
ย่อมระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระตถาคตว่า อิติปิ
โส ภควา ฯเปฯ ในสมัยนั้น เธอมีจิตที่
ดำเนินไปตรงแน่ว ก้าวออกไป พ้นไป
ไปปราศแล้วจากเคระ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
คำว่า เคระนี้แล เป็นชื่อของกามคุณ ๕.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางพวกใน
โลกนี้ ทำอนุสติมานแม้ชื่อนี้แล ให้เป็นอารมณ์
แล้ว ย่อมหมดจดได้ อย่างนี้" ดังนี้.

๑ อัง. ฉก. ๒๒/๓๔๘.

คุณทองล้วน-คุณบุญล้อม กิจเมฆ
อุทิศส่วนกุศลให้ พ่อชิต-แม่รัต กิจเมฆ

आयสมता महाज्जाเนन तेषु ते
 समुपायोगसुतेषु "अजुरिय आवुโส
 अपुत्त आवुโส याम्जित्ते तेन भक्ता
 खानता पसस्ता अरहा समासमुत्ते
 समाते ओकासात्तिको अनुत्तो स्तुतान्
 विस्तिया ५ पे ५ निपुणसु सज्जिगियาย
 यत्तिं च अनुस्सत्तिगुणानि. कत्तमानि च.
 अथावुโส อरियสาวโก ตถาคत्त अनुस्सत्ति
 ५ पे ๕ เอวมิต्तेกัจเจ สत्ता วิस्तुत्ติธุมมา
 ภาวत्ตี^๑ เอว อरियสาวกสเสว
 ปรมตฺถวิस्तुत्ติธุมมตายน โอकासात्तिकมวเสน
 กตฺตา.

แม้ในสัมพาธกาสสูตร ที่ท่านมหา-
 กัจจानะผู้มีอายุแสดงไว้ ก็ได้กล่าวถึงอนุสติ
 ๖ ไว้โดยเกี่ยวกับโอกาสที่พึงได้(ในที่คับแคบ)
 เพื่อความเป็นผู้มีปรมัตถวิสุทธิ เป็นธรรมคา
 แห่งพระอรียสาวกนั้นแหละ อย่างนี้ว่า "นี่แน่ะ
 ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ชื่อที่น่าอัศจรรย์ ยังไม่
 เคยมีนะท่านผู้มีอายุทั้งหลาย คือชื่อที่พระผู้มี
 พระภาคผู้รู้ ผู้เห็น ผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-
 สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ได้ตรัสรู้โอกาสที่พึง
 ได้ในที่คับแคบ เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์
 ๕ ทั้งหลาย ฯลฯ เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง
 โอกาสที่พึงได้ในที่คับแคบนี้คือสิ่งใดเล่า. คือ
 อนุสติฐาน ๖. อนุสติฐาน ๖ เป็นไฉน.
 ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระอรียสาวกใน
 พระศาสนา^๕นี้ ย่อมระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระ-
 ตถาคต สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ ฯลฯ
 ย่อมเป็นผู้มีวิสุทธิเป็นธรรมคา อย่างนี้แล"
 ดังนี้.

^๑ อง. ฉก. ๒๒/๓๕๑.

อุโปสถสุตฺตเตปิ "กถญจ วิสาเช แม้ในอุโปสถสุตฺต ก็ได้ตรัสไว้เพื่อ
 อริยโปกโต โทติ. อุปกุกิสิญฺจสุส วิสาเช แสดงความมีผลมากแห่งอุโปสถ โดยเกี่ยวกับ
 จิตฺตสุส อุปกุกเมน ปรีโยทปนา โทติ. เป็นกรรมฐานเครื่องชำระจิตให้หมดจด แห่ง
 กถญจ วิสาเช อุปกุกิสิญฺจสุส จิตฺตสุส พระอริยสาวกผู้อยู่จำอุโปสถนั่นเอง อย่างนี้
 อุปกุกเมน ปรีโยทปนา โทติ. อีธ วิสาเช ว่า "กุกฺกรวิสาชา ก็อริยอุโปสถเป็นอย่างไร.
 อริยสาวโก ทถาคคํ อนุสฺสรตี"ติ^๑ เอว กุกฺกรวิสาชา การชำระจิตที่เสีราหมองให้
 อริยสาวกสุเสว อุโปสถํ อุปวสโต หมดจด ย่อมมิได้ด้วยความพยายาม. กุกฺกร
 จิตฺตวิโสธนกมฺมฏฺฐานวเสน อุโปสถสุส วิสาชา การชำระจิตที่เสีราหมองให้หมดจด
 มหบุผลาวทสฺสนตฺถํ กถิตา. มิได้ด้วยความพยายามอย่างไร. กุกฺกรวิสาชา
 พระอริยสาวกในพระศาสนา^{นี้} ย่อมระลึก
 เนื่อง ๆ ถึงพระตถาคต" ดังนี้เป็นต้น.

เอกาทสนิปาเตปิ "สทฺโธ โช แม้ในเอกาทสนิปาต เมื่อเจ้ามหา-
 มหานาม อาราทโก โทติ, โน อสฺสทฺโธ. นามศากยะทูลถามอยู่ว่า "ข้าแต่พระองค์
 อารทฺธวีริโย, อุฏฺฐิตสฺสตี, สมหิโต, ผู้เจริญ เมื่อพวกข้าพระองค์จะอยู่วิหารธรรม
 ปถญวา มหานาม อาราทโก โทติ, โน ต่าง ๆ กัน ข้าพระองค์นี้จะพึงอยู่ด้วย
 ทฺตฺตปถญโย. อิมสฺส โช ทฺวํ มหานาม ปถญสุ วิหารธรรมอะไรพระเจ้าข้า" ดังนี้ ก็ตรัส
 ธมฺเมสฺส ปตฺติญฺจาย ฉ ธมฺเม อุตฺตริ อนุสติ ๖ เพื่อแสดงวิหารธรรมของพระ-
 ภาเวยฺยยาสี. อีธ ทฺวํ มหานาม ทถาคคํ อริยสาวกนั้นแต่ละอย่างนี้ว่า "กุกฺกรมหานาม

^๑ อัง. ตีก. ๒๐/๒๖๔.

คุณทองล้วน-คุณบุญล้อม กิจเมฆ
 อุทิศส่วนกุศลให้ พ่อชิต-แม่รัต กิจเมฆ

อนุสฺสเรยฺยาสี อิติปิ โส ภควา"^๑ เอว
 อริยสาวกสฺเสว "เตสึ โน ภนฺเต
 นานาวิหาเร วิหฺรตฺถึ เกณสฺส วิหาเรน
 วิหฺริตพฺพนุ"^๒ ปุจฺจโต วิหารทสฺสนตฺถึ
 กถิตา.

ผู้มีศรัทธาแลเป็นผู้ทำให้สำเร็จได้, ผู้ไม่มี
 ศรัทธาหาเป็นผู้ทำให้สำเร็จได้ไม่. ผู้ปรารถ
 ความเพียร, ผู้มีสติเข้าไปตั้งไว้, ผู้มีจิต
 ตั้งมั่น, ผู้มีปัญญา เป็นผู้ทำให้สำเร็จได้ (ผู้
 เกียจคร้าน, ผู้มีสติหลงลืม, ผู้ไม่มีจิตตั้งมั่น,)
 ผู้ทรามปัญญา หาเป็นผู้ทำให้สำเร็จได้ไม่.
 กุกรรมทานาม ตัวท่านแลพึงตั้งอยู่ในธรรม ๕
 เหล่านี้ แล้วเจริญธรรม ๖ ให้อย่าง ๑ ขึ้นไป
 เด็ด. กุกรรมทานาม ๗ ที่นี้ตัวท่านพึงระลึก
 เนื่อง ๑ ถึงพระตถาคตว่า อิติปิ โส ภควา"
 ดังนี้ เป็นต้น.

๑๖๖. เอวํ สนฺเตปิ ปริสุทฺธสึลาทิกุณ-
 สมฺมุนาคเตน ปุณฺณชเนนาปี มนสิกาตพฺพา.
 อนุสฺสรณวเสนาปี^๒ ทิ พุทฺธาทึนํ กุณฺเ
 อนุสฺสรโต จิตฺตํ ปสึทิติเยว. ยสฺसानุภาเวน
 นีวรณานิ วิภฺขมฺภเตวาทา อุฬารปามุชฺโช

๑๖๖. แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ แม้ผู้เป็น
 ปุณฺณชเนนที่ถึงพร้อมด้วยคุณ มีศีลเป็นต้นอันบริสุทธิ์
 ก็พึงมนสิการอนุสติ ๖ ได้. เพราะว่าเมื่อ
 ระลึกเนื่อง ๑ ถึงคุณทั้งหลายของพระ-
 พุทธเจ้าเป็นต้นอยู่ จิตก็ย่อมเลื่อมใส แม้ด้วย

^๑ องฺ. เอกาทสก. ๒๔/๓๕๕.
^๒ ฉ. อนุสฺสวเสนาปี.

ร.ค.ท.ทองหล่อ-คุณเสริม การปลื้มจิตร และบุตร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิปัสสน์ อารภิตฺวา อรหตฺตํเยว สจฺฉิกฺขเรยฺย อํานาจแห่งการระลึกเนื่อง ๆ ได้ทีเดียว.
 กฏอนุชการวาสิปฺสสเทวตฺเถโร^๑ วย. ที่พระโยคีพึงใช้อานุภาพ ช่มนิวรรณทั้งหลาย
 แล้ว ก็มีความปราโมทย์มากมาย ปราปรภ
 วิปัสสนาแล้ว ก็กระทำพระอรหัตตนันท์เหี่ยวให้
 แจ้งได้ เหมือนอย่าง พระปัสสเทวเถระ
 ผู้อยู่ ณ กฏฐันธการวิหาร ฉะนั้น.

โส กิรายสฺมา มาเรน นิรมิตฺ
 พุทฺธรูปิ ทิสฺวา "อัยฺย ตาว สรากโทส-
 โมโทเยว โสภติ, กถํ นุโข ภควา
 โสภิตฺถ^๒, สพฺพโส วิตรากโทสโมโท"ติ
 พุทฺธารมฺมณํ ปิตี ปฏิภิตฺวา วิปัสสน์
 วชฺเชตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺณีติ.

มีเรื่องว่า ท่านผู้มีอายุนั้น เห็นพระรูป
 ของพระพุทธเจ้าที่มารเนรมิตแล้ว ก็คิดว่า
 "มารนี้ยังมีราคะ โทสะ และโมหะอยู่เหี่ยว
 ก็ยัง (เนรมิตเป็นพระพุทธเจ้า) งดงามได้
 ปานนั้น, พระผู้มีพระภาคซึ่งเป็นผู้ปราศจาก
 ราคะ โทสะ และโมหะแล้วโดยประการ
 ทั้งปวง จะทรงงดงามได้สักปานไหนกันหนอ"
 ดังนี้แล้ว ได้ปิติอันมีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์
 เจริญวิปัสสนาไปก็ได้รับรรลุพระอรหัตแล.

^๑ ม. กฏอนุชการ... , ส. กฏกนุทร...

อิ. กฏกนุชการ...

^๒ ฉ. น โสภติ, โส ภี...

อติ สารุชนปามุชชตถาย กเต วิสุทธิมกุเค .
 สมာธิภาวนาธิกาเร ฉอนุสสตินิทเทโส
 นาม สตุตโม ปริจุเจโท.

ปริเฉทที่ ๑ ชื่อว่าฉอนุสสตินิเทศ
 ในอธิการแห่งสมာธิภาวนา ในวิสุทธิมรรค
 ที่ข้าพเจ้าแต่งเพื่อประโยชน์แก่ความมั่นคง
 ของสารุชนมีโดยประการฉะนี้.

คุณเขมชาติ ยังรอด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ใบแจ้ง

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ขอเรียนให้ทราบว่า

1. ท่านที่ได้รับพระคัมภีร์ ฉบับ "ภูมิพลโลกิขุ" แล้วปรากฏว่า พบข้อบกพร่องในเนื้อหาพระคัมภีร์ เป็นต้นว่า

- หน้าหนังสือขาดหายไป
- เลขหน้าหนังสือไม่เรียงตามลำดับ
- ข้อความพิมพ์เลอะเลือน อ่านไม่ชัด

ฯลฯ

โปรดส่งพระคัมภีร์คืนไปยัง มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ในบริเวณวัดสระเกศ ฯ

ถนนจักรพรรดิพงษ์ กรุงเทพฯ 10100

โทร.223-0316, 221-8001

มูลนิธิ ฯ ยินดีส่งพระคัมภีร์เล่มใหม่ชดเชยให้ท่าน ทางไปรษณีย์ทันที และจะออกค่าใช้จ่ายในการส่งหนังสือคืนให้ท่านด้วย

2. ถ้าหากท่านพบคำผิด กรุณาแจ้งมาด้วย เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

ด้วยความขอบพระคุณอย่างยิ่ง.

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Notice

1. In case of your "Bhumibalo Bhikkhu" CANON contains the following deficiencies :

- Page(s) missing
- Page number(s) not in order
- Printing(s) unclear/unreadable

Please return such defect CANON to

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Wat Srakesa Compound

Chakrabardibong Road

BANGKOK 10100

Tel.2230316, 2218001

The Foundation will immediately replace you with a new copy and will also refund you the return postage.

2. If you found any error(s) in your CANON copy, please let us know so that the correction(s) can be done accordingly.

Thank you very much for your kind cooperation.